Poštarina plaćena u gotovu

Makarska
1938

NOVA REVIJA

Vjera i Nauci

NOUVELLE REVUE

de vie religieuse et intellectuelle

Izdavaju profesori franjev. bogoslovije u Makarskoj

Uređuje: DR. FRA BOŽO VUČIĆ

God. XVII
Br. 4

NOVA REVIJA izlazi 6 puta na godinu. Cijena Din 60. — Za đake Din 30. — Za inozemstvo Din 75. — UPRAVA: Franjevački samostan Makarska.

NOVA REVIJA parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont aussi en français ou en latin. Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 Etranger, 75. Rédaction et administration- Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

SADRŽAJ:

Str.

Nedjeljko Subotić: *Socijalizacija produktivnih dobara* . . . . . 245—256

Dr. Fra Ante Jadrijević: *Osvrt na kritiku veleč. Dra Miha Barade u pitanju moje ubikacije grada Riditio(na)* (Réponse à la critique du M. le prof. Barada sur mon ubication de Ridition ville natale du St. Aurelius) . . . . . 257—265

Fra Karlo Balić: *Sredovječna univerza* (Les universités médiévales) . . . . . 266—282

Fra Ivan Jurić: *Prigodom izložbe komunističke štampe u Rimu* . . . . . 283—294

Kulturni pogledi: Čudni pojmovi u katoličkom radu. — Sv. Augustin i Papino poglavarstvo. — Slavenske liturgijske knjige o Poglavarstvu sv. Petra. — Neispravno mišljenje o nekim skolasticima. — Apostoli Hristovi, sveci, mučenici i vitezovi krsta i slobode iz g. 1937. — . 295—306

Među knjigama: . . . . . 307—315

Književni pregled: . . . . . 316—319

Vjesnik . . . . . 320—323

Chronique religieuse en Yougoslavie . 324

NOVA REVIJA

God. XVII Makarska 1938 Broj 4

Nedjeljko Subotić:

Socijalizacija produktivnih dobara

1.

Za obnovu društva i društvenog poretka već smo ukazali jedan put. To je *korporativizam*. Ali sam korporativizam ne može riješiti pitanje gospodarske krize. Treba odabrati još jedan put, a to je *socijalizacija dobara*. Naime nije dostatno, da se ljudi stališki organiziraju i stanu na put tiraniji neobuzdanog kapitalističkog kolosa, nego viši društveni auktoritet mora da *napravi reviziju uporabe privatnog vlasništva*, dok pravo na priv. svojinu uopće ostaje nedirnuto.

Kako znamo, moderno gospodarstvo se osniva na novčanom sistemu i tehnički savršenoj diobi rada. A baš je taj gospodarski sustav pokazao svoju nemoć i dokazao da dalje ne može u toj formi da ostane, tim više što cilja jedino na lični profit. Pokazalo se nužnim, da se suvremeno *gospodarstvo mora tako reformirati*, da ono bude ciljati glavno na opću korist *i da poglavito bude služiti zadovoljavanju ljuckih potreba* i time da polući najveći stupanj općeg blagostanja. Sve to većim i sve to raznolikijim potrebama ljuckoga društva i ne može više kao nekoć udovoljavati domaći i mali obrt nego teška industrijalna poduzeća koja nužno moraju svoju robu producirati za velika i nepoznata tržišta, gdje se roba može što skuplje raspačati. Tako je i velika većina ljudi vezana upravo uz ta manja ili veća tržišta i uz *cijenu*, koja tamo vlada.

Tako ljudima ne ostaje drugo nego da se snađu u suvremenom gospodarstvu sa njegovim lošim posljedicama, koje dolaze iz načela *rentabilnosti:* roba se producira samo

zato jer je rentabilna za gospodara, poduzetnika, a ne jer ona služi ljuckome društvu.

Isti je pogrešni princip rentabilnosti preuzeo ruski boljševizam, pa je stoga udario u bezobziran »sistem štednje« u svojim poduzećima i u ograničenje neproduktivnih troškova (vidi Stalin, Discours sur le plan quinquenal. 2 izd., 1931, prevod iz ruskoga, str. 197—98). Stoga jezgra današnjega gospodarskoga života stoji u tome: *što se ima raditi, da se načelo ličnog profita u produkciji robe podredi općim društvenim vidicima.* A to drugim riječima znači, da se načelo ličnog profita u produkciji može samo tako nadvladati, da se upotrebi sistem *socijalizacije.*

Što je socijalizacija?

Socijalizacija je prelaz materijalnih dobara iz privatnog vlasništva u društvenu svojinu.

Socijalizacija je *općenita* ili *cijela* i *djelomična.* A) *Cijela* je socijalizacija onda, kada *sva* privatna dobra prelaze u svojinu društva ili države. Tu imamo osuđeni komunizam koji poriče svako privatno vlasništvo. B) *Djelomična,* ako samo neka i to krupnija produkcijska dobra prelaze u vlasništvo države ili društva. To je *umjereni kolektivizam,* koji provađa socijalizaciju i koji je nuždan za reformu društva. N. p. vodovodi, električne centrale, velike banke. Ako se ta poduzeća ostvare složnim silama i oduzmu privatnicima, lakše će poslužiti općem blagostanju, a osim toga neće spraviti pod svoju vlast državnu politiku.

Međutim za pravu socijalizaciju dobara potrebno je dvoje:

A) Gospodarstvo privatnih poduzeća mora se tako urediti, da se ni u jednome slučaju ne kosi sa općim društvenim interesima.

B) Da se gospodarstvo pojedinih država shodno poveže međunarodnim ugovorima u granicama svega kulturnoga svijeta kao ekonomska svjetska cjelina.

2.

Pitanje je, da li će u socijalizaciji rad biti prisilan ili slobodan. Rad ne smije biti nametnut, jer bi se takav rad kosio sa našom ličnom slobodom.

Međutim *sloboda i vezanost* su dva pojma u socijaliziranom gospodarstvu, koja imaju sasvim relativan značaj. Ono što neki u socijalno-gospodarskom životu drže za slobodu, drugi to isto drže za nasilje. N. p. neograničenu konkurenciju ili sklapanja radnih ugovora neki smatraju ličnom slobodom, drugi (radnici, mali obrtnici) pravim nasiljem za iskorišćavanje. Tako neograničena konkurencija doista je za neke posljedica lične priznate slobode, ali za silno mnoštvo drugih ljudi takva konkurencija uklapa u sebi pojam prava materijalno jačega, prava što osuđuje slabije konkurente sa neznatnim kapitalom ravno na propast.

Sloboda i povezanost se kao korelativni pojmovi popunjuju i ne mogu biti jedno bez drugoga. Kao svuda tako i u gospodarstvu sloboda može biti i opstojati onda, kada negdje postoji stalan red, a taj red traži da se *lična sloboda pravilno ograniči.* To znači da se navodno gospodarstvo ne da zamisliti uz neograničenu ličnu slobodu.

Pravilno ograničenje lične slobode mora da se vrši po državnom (društvenom) auktoritetu — *a taj princip dopušta istom auktoritetu* da zadre u gospodarski život pojedinaca tako da uredi produkciju ili da regulira potrošak. Nemoguće je pak odrediti granice do koje će društveni, odnosno državni auktoritet intervenirati kod privatnih poduzeća odnosno uplivati na razvoj i tok narodnog gospodarstva. Važno je i to pitanje — ko ograničuje privatnu djelatnost u narodnom gospodarstvu, da li demokratski ili apsolutistički (autokratski) režim. Imamo tri vrsti gospodarskog ograničenja:

a) ograničenje zasebnih gospodarskih organizacija, kao što su karteli, koncerni, trusti i t. d.;

b) ograničenja nametnuta privatnom ili zadružnom gospodarstvu od demokratskog režima;

c) ograničenja nametnuta od autokratskog režima. — U sva tri primjera su različite posljedice ograničenja. Jedno stoji: sloboda u gospodarskom djelovanju ima svoje dobre i loše strane. Treba dakle označiti granicu u razboritoj mjeri, dokle naime smije doprijeti djelatnost privatnog kapitala.

Glede socijalizacije uči sv. Otac:

»Po pravici se zahtijeva, da se neka vrsta dobara izluči iz privatne svojine i zadrži za državu, jer je s njima povezana takova moć kakova se bez opasnosti za opće blagostanje privatnicima ne smije pripustiti«. (Quadrag. Anno, 56, 115).

Jer upravo ta prevelika moć pojedinaca kapitalista ne može da se dovede u sklad s općim dobrom, ako bi se najvažnija produkciona dobra ostavila u vlasti privatnih lica kao do sada.

Ali pogrešno bi bilo misliti, da je riješeno pitanje socijalizacije, ako bi ova velika privatna poduzeća mahom bila proglašena državnom svojinom (komunistička kolektivizacija). U praksi je pitanje socijalizacije drugačije. *Kolektivizacija ili socijalizacija svih velikih proizvodnih ili rentabilnih sredstava u velikom stilu može i smije se riješavati samo u okviru općeg narodnog gospodarstva i socijalne politike.*

Tamo gdje je svrsishodno regulirano narodno gospodarstvo, sva su privatna poduzeća podređena socijalnim zakonima, društvenim interesima. A gdje vlada stari kapitalistički sistem, ne mogu da takova velika privatna poduzeća služe općim interesima.

Nije dakle socijalizacija nekih dobara svrha nego samo sredstvo do svrhe i općeg blagostanja. Mora se dakle ići za tim, da se sva gospodarska poduzeća, barem najvažnija, usklade sa cjelinom narodnog općeg gospodarstva e da mogu služiti općim potrebama čovječanstva.

Nadalje socijalizacija privatnih produktivnih dobara moguća je na više načina:

a) ili da ta velika privatna poduzeća pređu u vlast i upravu države ili općine;

b) ili da pređu u vlast ili upravu radničkih *strukovnih organizacija* (sindikata);

c) ili u vlast i upravu raznih produktivnih i konzumnih *zadruga.*

Nijedan od tih oblika ne bi donio sobom socijalizaciju u kršćanskom solidarističkom smislu. Naime: *privatno proizvodno sredstvo (poduzeće) ne da se uopće pravilno socijalizirati.* Naprotiv može *da se pravilno socijalizira samo narodno gospodarstvo kao cjelina.* Zato bi bilo prerano zaključivati o socijaliziranju privatnih poduzeća. Zašto? Jer *socijalizirati produktivna dobra znači u prvom redu urediti čitavo narodno gospodarstvo i uskladiti ga s općim dobrom.*

Ne znači socijalizacija prenijeti vlasništvo od privatnih poduzetnika ili kapitalista na općinu ili državu. *Time se samo mijenja gospodar,* mjesto privatnog kapitalizma nastao bi komunalni ili državni kapitalizam ili čak zadružni, sindikalni kapitalizam, *ali bi sve jedno ostao kao i do sada — sustav kapitalizma koji se protivi općem dobru.* Ništa se nije društvu, a najmanje radništvu pomoglo, ako se je kapital prenio od radnika na — drugog kapitalistu (državu, općinu, zadrugu), koji vlada sa kapitalom istim principom rentabilnosti kao i svi privatni poduzetnici.

Prenos vlasništva produktivnih dobara na državu ili zadrugu ima smisla samo onda, ako se ta dobra (kapital) na drugi način ne mogu podrediti općim društvenim interesima.

Ako se može postići cilj socijalizacije (usklađenje privatnog kapitala sa općim interesom), onda ne preostaje drugo nego ostaviti taj privatni kapital u rukama privatnika, pa nije nužno da se predade državi i zadrugama. A da će to biti u interesu zajednice, pokazuje činjenica da je privatna inicijativa i odgovornost najbolje jamstvo za procvat narodnoga gospodarstva. Kolektivizacija važnih produktivnih sredstava je prema tome samo pomoć i sredstvo, da se olakša usklađenje njihove uprave sa društvenim općim potrebama.

No kad ne bi bio moguć i podesan drugi način, da se postigne svrha kolektivizacije, nego bi ostalo samo to: prenijeti vlast privatnih važnih poduzeća na društvo, ostalo bi sada pitanje, kako se ima napraviti to razvlašćenje (ekspropriacija), da li uz otštetu sa strane države ili bez otštete. Marksizam to rješava sasvim prosto: imaju se u korist države zaplijeniti odnosna privatna poduzeća bez otštete dosadašnjem privatnom vlasniku. Time padaju sve poteškoće.

No kršćanski se solidarizam ne može pomiriti sa tom praksom, jer je ona očita povreda svake pravice. To je neosporno. Ostaje sada odgovor na pitanje, koliku svotu se mora u ime otštete otplatiti dosadašnjem vlasniku?

Bez sumnje postoji činjenica, da su veliki kapitalisti u naše doba nagrabili veliko bogatstvo bezdušnim iskorišćavanjem radničke sile i na taj način prisvojili najvažnija poduzeća u državi. Zato ne bi bilo pravo, da se vlasniku isplati otšteta za odnosna tvornička poduzeća po tržišnoj cijeni, nego se dotični vlasnik mora zadovoljiti sa otkupninom, koja odgovara početnom kapitalu uloženom u poduzeće i odnosnu početnu zaradu.

3.

Ovdje treba uzeti u obzir *komunalizaciju produktivnih sredstava.* Ne samo država nego i općina napose vodi svoje vlastito gospodarstvo, da namakne sredstva za uzdržavanje općine. Zato su nužno nastale neke potrebe, zbog kojih općina kao samoupravno tijelo monopolizira (kao i država) neka produktivna sredstva, n. pr. naprave za opskrbu vode, plina, elektriciteta — i te su ustanove polagano prelazile u režiju općine za opću korist općinara.

Nije se to vršilo svuda jednako. U Americi su se ta poduzeća ostavljala u režiji privatnih kapitalista. Ali lagano svuda je prevladala težnja, da se takva poduzeća komuniziraju i da se njihova uprava podvrgne strogoj javnoj kontroli, koja traži, da se takva poduzeća ne vode čisto u duhu rentabilnosti da se dođe — na štetu građanstva — do što većeg dobitka.

* * *

Nastupile su zadnjih godina nove teške potrebe, radi kojih su državne, pokrajinske i općinske uprave morale svojim posredovanjem posegnuti u vodstvo i upravu velikih gospodarskih poduzeća. I tu se vidi potreba socijalizacije: dok ta poduzeća uspijevaju, kapitalistički vlasnici se odlučno protive miješanju države u privatno gospodarstvo. Ali kada im ta poduzeća zapadu u stečaj ili zapinju zbog financijske krize, onda i te kako zahtijevaju, da se državna i komunalna vlast miješa u privatno gospodarstvo i pomogne da poduzeće sasvim ne propadne. Sadašnja nam gospodarska kriza pruža kao dokaz mnogo slučajeva u svijetu gdje su razne države sa ogromnim svotama pritekle u pomoć, da od sloma spase naročito novčane zavode. Tako je Njemačka žrtvovala za sanaciju i potporu nekoć moćnih novčanih zavoda Dresdener Bank, Commerzbank, Dedikbank itd. oko jedne milijarde franaka. Austrija je g. 1931 za bečki »Kreditanstalt für Handel und Gewerbe« priskočila u pomoć sa 100 milijuna šilinga (oko 820 milijuna dinara), a istodobno je država, da se taj zavod spasi, preuzela jamstvo za 1100 milijuna šilinga (preko 9 milijarda dinara) obveza koje je taj zavod tada imao. Tako se je dogodilo da je ¾ austrijske industrije prešlo pod državnu kontrolu. Za saniranje Banque Nationale de Crédit žrtvovala je francuska vlada preko 2 miljarde franaka, a za Banque de l' Alsace et de Loraine skoro jednu miljardu državnog novca. Evropske države skupa potrošile su za sanaciju bankovnih zavoda samo u g. 1931 preko 30 miljarda dinara.

Na taj način nužno prelazi već danas veći dio ogromnih poduzeća i novčanih zavoda u općinske i državne ruke. (Vidi: Pirou, La crise du capitalisme, 1934, s. 43). Naročito se to događa sa osiguravajućim društvima, koja su već za 70% u državnoj režiji. (U Jugoslaviji Hipotekarna banka, Agrarna privilegirana banka i t. d.).

Ovdje treba istaknuti, da je misao o potrebi kolektivizacije većih industrijskih, odnosno proizvodnih sredstava našao svoj jaki oslon *u ruskom* izgledu. Okrutnim sredstvima je uspjelo boljševicima, da razmjerno veoma brzo socijaliziraju odnosno da podržave produktivna poduzeća i da izvedu velika gospodarska djela, koja bi se mogla izvesti u kapitalističkom gospodarstvu istom kroz nekoliko decenija. Treba ovdje spomenuti silne električne centrale, osobito famozni »Dnjeprostroj«, nove rudnike i ljevaonice (na p. Magnitogorsk, Kuzneck i t. d.). Produkcija strojeva se je za prve pjatiljetke (1928—1932) početverostručila. Na početku prve »pjatiljetke« 1928 bilo je u Rusiji svega 59 ljevaonica metala i 135 martinovih peći, a na 1 januara 1932 broj je narastao na 81 odnosno na 155. Nove investicije u toku prve petoljetke dosegle su 60 miljarda a cijelo financiranje gospodarstva oko 80 miljarda rubalja. (Vidi: Schweitzer, Das Experiment der Industrieplanung in der Sovjetunion 1934, s. 122.) Međutim treba opaziti, da su takove ruske investicije bile moguće jedino uz ogladnjelu rusku gomilu, da se seljacima, radnicima i ostalima otkidalo od

grla ono najnužnije. *Većinom* se je to dogodilo u obliku inflacije radi koje je kupovna moć rublja osjetljivo pala. Ali unatoč toj pauperizaciji ruske gomile mnogi upiru prstom na ruske uspjehe u državnoj industrijalizaciji, i ta misao o podržavljenju i komunalizaciji važnih proizvodnih sredstava sve više preotimlje maha.

4.

Treba sada upozoriti na granicu i na onu opasnost, koja može da slijedi iz socijalizacije. Ta *opasnost* stoji u tom, *što se poduzeća u državnoj i općinskoj režiji obično komercijaliziraju*, naime vode se na principu trgovačke špekulacije, a to biva na štetu širokih narodnih gomila. Tu nastaje u poduzećima prevelika birokracija i sve loše posljedice te birokratske (činovničke) prenatrpanosti, koja vodi u maglu najvećih zloporaba.

Stoga pri socijalizaciji najvećih i najvažnijih proizvodnih sredstava i bankarskih poduzeća ne smije u državi i općini zavladati načelo špekulacije i suvišne birokratizacije, nego *načelo*, da se s tim *sredstvom ukinu zloporabe privatnih kapital. poduzetnika i stvori se narodu mogućnost da dođe do što jeftinijih životnih namirnica u granicama mogućnosti:* poduzeća su za narod a nije narodni novac *zbog* poduzeća. Inače su kolektivizirana dobra u državnoj (javnoj režiji) bez smisla, jer sistem kapitalizma tada mijenja samo svoga gospodara.

S druge strane ne smije država ni općina socijalizirati ona poduzeća, koja mogu korisno po opće dobro ostati u režiji privatnih vlasnika. *Imaju se dakle socijalizirati samo neka i to najvažnija proizvodna sredstva.* Jer kad bi se država opteretila sa velikim mnoštvom gospodarskih poduzeća i zaposlila veće mase radništva, opasnost je, da vrši na te mase svoju proizvoljnu, čak opasnu političku moć i time pritisne narod jače od svih privatnih poduzeća.

Iza svega toga zaključujemo:

a) socijalizacija važnih proizvodnih sredstava je potrebna uopće;

b) socijalizacija nije svrha nego sredstvo da se postigne opće blagostanje;

c) socijalizacija je opasna, ako država u režiji poduzeća naprosto nastavi kapitalistički sistem privatnih vlasnika, koji rade iz trgovačkih špekulacija;

d) prije socijalizacije treba uvesti reformu općeg narodnog gospodarstva. Tekar ako ovo sredstvo ne koristi treba posegnuti odnosno provesti socijlizaciju;

e) Dopuštena je kolektivizacija samo nekih najnužnijih poduzeća i novčanih zavoda — (ograničenje);

f) Ako socijalizacija ne koristi narodu, bez smisla je i čak štetna. U toj javnoj režiji poduzeća mora se isključiti načelo rentabilnosti, da se posluži u glavnom narodu a onemogućiti birokratizaciju.

U svakom slučaju treba naglasiti: kolektivizaciju najvažnijih poduzeća treba izvršiti tekar onda, kad bi bilo nemoguće inače satrti premoć i otpor velikih kapitalista i prinuditi ih, da svoje gospodarstvo poravnaju prema zahtjevima općeg dobra i narodne socijalne politike. Jer su poteškoće za socijalizaciju dobara tako velike, da ih uopće ne smijemo omalovažiti. Čak je socijalizacija danas jedna od najtežih socijalnih zadaća, jer zadire moćno u područje — privatnog vlasništva.

5.

Mjesto da važna poduzeća dođu u državnu ili općinsku režiju, ima još jedan oblik socijalizacije: *kad vlast poduzeća prelazi u upravu produktivnih odnosno potrošačkih zadruga*, ili bolje: kada prelaze u *vlast radničkih strukovnih organizacija (sindikata).*

Bitno je kod socijalizacije da u upravi i u vlasništvu poduzeća nekolicina privatnih kapitalista stupi u širi krug neposrednih zanimanika, a to su namještenici, radnici, seljaci. Razlika je između državne i zadružne kolektivizacije ova:

a) u državnoj kolektivizaciji poduzeće prelazi u javnu vlast ali u režiji nekolicine;

b) u zadružnoj kolektivizaciji uprava je poduzeća privatna i ujedno narodna. No istodobno je u ovom slučaju vlasnik poduzeća javnopravna korporacija kao nosilac go-

spodarske i socijalne politike donoseći u sklad gospodarstvo zadruge sa općim interesima.

Zato socijalizacija dolazi do svoga pravog značenja kad se kod poduzeća zanimaju narodne gomile preko seljaka i radnika u strukovnim organizacijama koje su važnije nego državna i općinska režija dotičnih poduzeća.

To ćemo nazvati: sindikalizacija produktivnih sredstava (kapitala).

Ta je sindikalizacija važna i radi toga što ona olakoćuje put da važna kapitalistička poduzeća pređu u ruke strukovnih organizacija, da tako seljaci, namještenici i radnici mogu učestvovati u vlasništvu i vodstvu kapitalističkih poduzeća.

Tako bi zadrugarstvo ispunilo svoju zadaću — ograničilo bi privatni kapitalizam sa kolektivnom upravom bar važnijih proizvodnih sredstava. Dakle, zadružna socijalizacija dobara stoji visoko iznad državne (Rusija) i općinske socijalizacije, jer su zadruge po svome cilju gospodarskog značaja a država, općina i pokrajina su političke upravne jedinice pa gospodarski značaj igra kod njih posve podređenu ulogu. (Sporedi: Sombart, Das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hochkapitalismus, 1928, str. 1015). Pa zato vidimo kako se je skoro svuda, naročito u Rusiji, država pokazala lošim gospodarom.

Za prvenstvo socijalizacije u formi zadrugarstva vojuje osim toga okolnost što se tu radi o gospodarskoj organizaciji koja teži *k samoupravnom načelu.* A to je ono načelo na komu treba da počiva kontrola i nadzor pojedinih vrsta narodnog gospodarstva. Naprotiv su država, općina i pokrajine (banovina) podložne štetnom uplivu političkih stranaka. I što je šire područje gospodarskih poduzeća u sindikatima, tim se više približujemo društvenom idealu, t. j. općoj gospodarskoj upravi, koju ubija moderni pretjerani ateizam.

U takovoj socijalizaciji otskače uzgojno značenje zadrugarstva. Prava samouprava je moguća tu gdje su svi članovi svjesni svojih prava i dužnosti. Ako to načelo vrijedi općenito, vrijedi napose za gospodarske zadrugarske samouprave. Samoupravno vodstvo gospodarskog djelovanja

biće istom tada moguće, kad ljudi budu svjesni važnosti zadrugarske samoupravne socijalizacije i sposobni onih zadataka što su usko s njome spojeni. Eto zašto moramo uzeti zadrugarstvo kao osnovu gospodarske socijalizacije dobara.

Iz toga slijedi da se mora provesti pravilan zadrugarski život u strukovnim organizacijama (sindikatima). Očito je da se svaka organizacija brine za svoje članove: produktivne zadruge zastupaju interese svojih producenata, a potrošačke zadruge interese onih koji kupuju i troše robu unutar same zadruge. Izgleda da će postojati sukob interesa između produktivne i potrošačke zadruge.

Nije tako.

Činjenica je, da su svi ljudi potrošači ovih ili onih potrepština. Tu se nameće misao kako bi bilo nužno, da se svi ljudi bez iznimke udruže u potrošačke zadruge. Na taj bi se način, veli Gide, možda najveći ideolog potrošačkih zadruga, stvorio prirodan organ koji bi bez društvenih potresa preuzeo vodstvo i vlasništvo najvažnijih gospodarskih poduzeća. (Sp. Charles Gide, Potrošačke zadruge, 1923, III izd., str. 267).

Da zaključim:

Dosadašnja socijalizacija dobara je stajala u tome što je državna ili općinska vlast monopolizirala neka prometna i produktivna sredstva, n. p. željeznice, poštu, telefon, so, vodovode, elektr. centrale, emisione banke i slično. U novom društvenom poretku moraće zadruge ili strukovne organizacije preuzeti vlasništvo i upravu *najvažnijih* industrijskih i novčanih poduzeća. A to se može obaviti u 3 oblika:

a) ili da se reformira narodno gospodarstvo *u cjelini* pomoću socijalno-gospodarskog zakonodavstva, tako da vlast i vodstvo poduzeća uzmogne kao doslije ostati u *privatnim rukama,* ali bi radnici bili strogo povezani uz poduzeće sa *stalnom platom i mirovnom* t. j. u istom odnošaju kao činovnici prema državi. U ovom slučaju socijalizacija ne treba;

b) ili da radnici budu *suvlasnici* poduzeća i učesnici njegovih dohodaka zajedno sa glavnim ulagačem kapitala uz punu odgovornost za isto poduzeće. Ovaj je oblik savremeniji;

c) ili da se provede socijalizacija produktivnih sredstava (kapitala) u području zadruga odnosno sindikalnih potrošačkih organizacija. Ovo je najvažniji oblik socijalizacije.

Državna forma socijalizacije u obliku punog kolektivizma (u Rusiji), ili *općinska* socijalizacija, kao što se ona provađa danas bar glede nekih produktivnih dobara nijesu do danas pokazale mogućnost da ukinu današnji gospodarski nered, pa stoga moramo odbiti i jednu i drugu socijalizaciju kao štetnu: za radništvo je svejedno, da li kapital ostaje u rukama pojedinaca ili prelazi u državnu i komunalnu režiju i vlasništvo.

A da su zadruge sposobne provesti sa najboljim posljedicama socijalizaciju bar svih važnijih produktivnih sredstava i svoja poduzeća voditi na opću korist i blagostanje, imamo primjera u Engleskoj. Tamo tako zvana »Cooperative Wholesale Society« sa zadrugarskim značajem je g. 1920 vodila 109 poduzeća s najvećim uspjehom. (Sp. Ušeničnik, Socijalno vprašanje, str. 142). Kako se vidi, problem je socijalizacije produktivnih sredstava od najvećeg značaja u narodnom gospodarstvu pa ga treba u ovom smislu riješiti: jedan za svih, svi za jednoga!

To je vrhovno načelo zadrugarstva.

Dr. Fra Ante Jadrijević — Makarska:

Osvrt na kritiku veleč. Dra Miha Barade u pitanju moje ubikacije grada Riditio(na)

RÉSUMÉ. — *Réponse à la critique du M. le prof. Barada sur mon ubication de Ridition, ville natale du St. Aurelius.* — L' auteur de cet article a publié un travail sur l' ubication de la ville de Ridition, résidence de l' évêque St. Aurelius (Cf. Nova Revija XV, 194—204). Il a prouvé que cette ville était située là où se trouve aujourd' hui le village de Danilo dans les environs de le ville de Šibenik en Dalmatie, et l' identifie avec Riderum des écrivains anciens, avec les Ridites des écrivains romains et avec Ridition du concile de Salona de l' année 533. — M. le dr. M. Barada ne reconnaît pas cette ubication de Ridition qu' il veut mettre quelque part dans le triangle entre Trilj—Zadvarje—Zagvozd. L' argument unique du M. Barada se base sur les transcriptions du 17 siècle des actes du concile qui a eu lieu au 6 siècle. L' auteur du présent article, se basant sur les raisons internes de la critique textuelle dans l' article précédent a fait une modification dans le texte changeant *salonitanum* en *salonitanus*. M. Barada dans sa critique à cette manière de lire oppose certaines objections du domaine de la critique textuelle et de topographie. Elles sont réfutées toutes par l' auteur qui prouve que sa manière de lire est en plain accord avec la critique textuelle, avec les documents archéologiques et historiques.

Kratice: *dr. B.* = doktor Miho Barada.
dr. B1. = dr. M. Barada: *Topografija Porfirogenetove Paganije* = Starohrvatska prosvjeta, N. S. Zagreb 1928, str. 27 ss.
dr. B2. = dr. M. Barade kritika izašla u *»Croatia Sacra«* 13 i 14, g. 1937, str. 124—128, kojom kritikuje moj članak: *»Gdje se nalazio RIDITIO(N), biskupski grad sv. Aurelija?«*, *Nova Revija*, 1936, g. XV, br. 3—4, str. 194—204.
TZZ = Trilj—Zadvarje—Zagvozd.

Na moj članak: »Gdje se nalazio RIDITIO(N), biskupski grad sv. Aurelija?« osvrnuo se je kritikom *dr. Miho Barada*, sveučilišni profesor, u »Croatia Sacra«.

Ko čita tu kritiku dra Barade, lako zapaža da nije ostala na akademskoj visini, nego je prešla sa znanstvenog

načina pisanja na ton ličnog izrugivanja i ujedljivosti, kako to pokazuju izrazi »diletant«, »čisto aprioristične tvrdnje«, »prekonceptno maštanje«, »lingvistički kuriozum«, »metoda zvana *ocus pocus*« ...[1]

Mislim da mogu izjaviti bez povrede čednosti (kad sam na to prisiljen) da nisam *diletant* u tekstualnoj kritici, kako me umišlja dr. B. U njoj sam primio poduku na najglasovitijoj školi tekstualne kritike na svijetu, tj. na Papinskom Biblijskom institutu u Rimu, a arheologiju sam učio u dva arheološka centra: u Rimu i Jeruzalemu. Ali smatram da to ne treba naglasivati pri naučnim raspravama. U nauci se ne gleda, niti se smije gledati, gdje je netko učio i da li je onaj koji piše na kakovoj sveučilišnoj katedri ili nije; u nauci vrijedi princip: *tantum vales, quantum probas!*

Zato ni veleč. dr. B. ne treba da se uzrujava, ako netko, bez njegove lične uvrede, piše nešto što se ne slaže s njegovim apodiktičkim tvrdnjama, kao što je na pr. ova: *»Za Delminense sam utvrdio da je teritorij od Cetine do Vrulje, a za Rediticum da ne preostaje drugi teritorij osim onoga između Trilja — Zadvarja — Zagvozda ili negdje tu u blizini«* (B2. 127).

Sada ću da prijeđem na samu stvar.

Iza članka učenog isusovca Delehaya o sv. Aureliju i njegovom biskupskom gradu RIDITION, evropska je učena javnost očekivala ubikaciju toga staroga dalmatinskoga grada. Ugodno mi je da sam uspio svojim člankom u Novoj Reviji ubicirati RIDITION na DANILO poistovjetovavši ga sa RIDEROM starih rimskih pisaca i s RIDITIMA rimskih natpisa. Moj je članak postigao svoju svrhu, te mu ni najstrožija kritika veleč. dra B. nije toga zanijekala.

Nego ja sam zahvatio, kako sam i morao, čitav problem te sam na DANILO ubicirao i REDITICUM solin-

[1] Ne čudim se tonu dra Barade prema meni koji sam mu nepoznat, kad na onakav način u istom broju »Croatiae Sacrae« (str. 2 i 3) kritikuje svoga znanca i našega poznatog pisca-stručnjaka *dra Lovru Katića*, koji mu je i te kako bio naruku, kako to on sam priznaje (st. 3, bilj. 7) i za nj prijepise kolacionirao.

skoga koncila iz 533 g. Jedino mi ubikaciju REDITIKA poriče dr. B. I u tome je razlika između nas.

Moja je teza:

Rediticum je teritorij Ridita (u aktima se radi o teritoriju), a Riditae su u svom glavnom gradu i u njegovoj okolici.

Dr B2, naprotiv, kaže: »U raspravi *Topografija Porfirogenetove Paganije* — Starohrvatska prosvjeta, N. S. Zagreb 1928, str. 27 ss. — rješavajući pitanje ubikacije Porfirogenetova DALENA = OMIŠ, utvrdio sam da Rediticum nikako ne može da bude DANILO nego da se mora nalaziti negdje u trokutu Trilj—Zadvarje—Zagvozd ili, da nadodam, tu negdje u blizini.«

Dr B. ne donosi za taj Rediticum dokaze ni iz arheologije, ni iz povijesti, nego jedino tvrdi *da on mora* ondje biti (u trokutu TZZ) prema aktima solinskoga koncila iz 533 g.

Ja sam, ipak, posumnjao, da li nas ti akti solinskoga koncila *sile* da učinimo duplikat Reditika, i taj duplikat stavimo u trokut TZZ.

Čitajući pomljivo spomenute akte i sravnjujući prijevod dra B. s tekstom, naišao sam na jedan veliki nesmisao kod riječi: *Salonitanum* i u tekstu i u prijevodu. Grad Makar se dijeli od svoje solinske biskupije, postaje biskupski grad, i od solinskog teritorija dobiva: Montana, Delminense, Onestinum, a onda se na jedan mah veli: *»a od salonitanskog dobiva samo ono što je sve na otocima i preko, što (Cetina) Oneum dijeli, a naziva se Krajina (Continens) kao Reditski«* (dr. B1. 45). Taj *»od salonitanskog«* nema smisla, jer Makar sve od njega dobiva!

Mogao bi tko reći: ono *»od salonitanskoga«* ne označuje crkveni teritorij, nego *salonitanski srez*, ali je i to nemoguće. Morala bi tada biti dva salonitanska teritorija koje presijecaju prema dr. B1. ONESTINUM I DELMINENSE: jedan onaj gdje jest, a drugi, prema dr. B1., morao bi biti od Vrulje do ušća Neretve.

Ja sam na taj nesmisao upozorio u svome članku, ali dr. B2. preko njega mukom prelazi. Ja i sada opet velim: *»Salonitanum = od salonitanskog«* nema smisla! Možemo li

pojmiti da onoliko biskupa na koncilu pišu jedan nesmisao?! To je moraliter nemoguće.

Nisam, dakle, iz maštanja, nego iz logične nužde, da izbjegnem nesmisao, promijenio objekt *»Salonitanum«* u subjekt *»Salonitanus«* i pristao uz teoriju *»s«* protiv teorije *»m«*, koju drže dr. B., Bacotich i drugi. To je moje čitanje riješilo više problema:

1) Rediticum iz trokuta TZZ postaje suvišan i otpada ili (još bolje) vraća se na svoje staro mjesto, na Danilo;

2) nestalo je onog besmislenog objekta *»Salonitanum«;*

3) razbistreno je pitanje granice između makarske i solinske biskupije, kako ćemo to poslije bolje vidjeti.

Dr. B2. prigovara teoriji *»s«* neke stvari.

Prigovara da *Muccoritanus* nema predikata, a ima ga — *accipiat!* Ispred *Salonitanus*, znam, stao bi bolje sam zarez, ali svakako: i *Muccoritanus ima* predikat!

Prigovara da mi nije točan izraz *adversativni veznik*. Neka v. dr B. otvori školski tekst Latinske gramatike za srednje škole, priredio *dr. Julije Golik* (pri ruci mi je drugo izdanje iz 1912 g.), i naći će na str. 168 termin: *coniunctiones adversativae*. Tu se spominje veznik *»vero«*, a ja sam ustvrdio da su mu u aktima sinonimi *namque* (onaj *nempe* je tiskarska pogreška koju čitatelj sam lako zapaža)[2] i *dumtaxat*. Ili neka otvori naš najbolji latinski Rječnik od *dra Mirke Divkovića*, pak će naći za *vero* termin: *adversativna čestica*. Ako je, dakle, ovaj termin tačan našim najboljim klasičnim filolozima, zašto da nije meni?!

Dr. B2. za teoriju *»m«* najviše se pozivlje na varijante *que* i *quoque* iza *Salonitanum* u prijepisu akata solinskoga koncila, a osobito ističe da je našao jedan novi prijepis.

Sada, dakle, imamo dva prijepisa akata solinskoga koncila: kodeks Barberine i novi prijepis dra B. Oba su mutni prijepisi iz 17 vijeka akata iz 6 vijeka. Niti je novi prijepis u našem pitanju donio što novo, jer njegove obje varijante imade već Farlati *(Delminense* i *quoque)*.

[2] Ovdje napominjem još jednu oveću tiskarsku pogrešku. Na str. 200. izostavljena mi je jedna čitava rečenica iza 16. crte, a glasila je: »Ti su se akti sačuvali u jednom jedinom rukopisu HS (kodeks Barberine) i to kao nadodatak kasnije ruke.« Zatim mjesto »ne znam« treba da stoji »ne zna se«.

Dakle, iza *Salonitanum* imamo tri lekcije:

1) bez veznika *que* i *quoque*, koju slijedi B1.;

2) s veznikom *que* u kodeksu Barberine;

3) s veznikom *quoque* (novi prijepis). Koja je bolja?!

B2. *ostavlja* lekciju B1. i prima obje druge, jer mu se čini da mu bolje utvrđuju teoriju *»m«*. Za moju teoriju *»s«* sve tri su dobre! Ja pripuštam i *que* i *quoque*, pače i to, da u tom slučaju *dumtaxat* znači *samo*. Ali ne mogu pripustiti dvije pogrješne tvrdnje na kojima B2. temelji teoriju *»m«* i brani je.

Prva je. *»Po ovim tekstovima, koji su jedini mjerodavni, tekstualna kritika, bez moje i jedne riječi, o. Jadrijeviću nije u prilog«* (B2. 126). Tekstualna kritika jest *raspravljanje o tekstu, je li dobar ili slab;* pa ja ne razumijem kako u dr. B2. može biti jedna njegova rasprava bez ijedne riječi, a pogotovo, kako mu to može biti u prilog! A da tekstovi nijesu *jedini* mjerodavni, neću ja pobijati dra B.; pustiću njemu da on sam sebe pobije.

U istom broju »Croatiae Sacrae« u kojemu mene kritikuje, na str. 26, ima on ovu tvrdnju: *»Svi* prijepisi imaju *et*, ali smisao i konstrukcija traže *ut«*. I on uza sve prijepise promijeni u tekstu »et« u »ut«. Ili, na pr., str. 28, bilj. 3: *»Svi* prijepisi imaju *dare«*«. Ali on od svih prijepisa otstupa, popravlja tekst i stavlja mjesto *»dare« damus!* Dakle, nisu ni njemu prijepisi *jedini* mjerodavni. —

Druga njegova važna, ali pogrješna tvrdnja, jest netočno gramatičko značenje koje daje veznicima *que* i *quoque*. — Dr. B2. veli: »Ovi veznici svakako pokazuju da je Salonitanum gramatički povezano sa Onestinum i sa Delminense, s njima da dijeli istu gramatičku sudbinu (str. 126). Ta je tvrdnja gramatički neispravna i netačna. Veznik *»que«* ne veže samo riječi nego i rečenice i slične pojmove. On veže objekte s objektima, a subjekte sa subjektima.[3] Dakle, on sasvim pravilno može vezati dva subjekta: *Muccoritanus Salonitanusque*, pa je neispravno reći i gramatički netačno

[3] Dr. Ivana Pavca *Latinska gramatika za srednje škole*. Priredio dr. Julije Golik. VI izd. (Zagreb), str. 388. »Veznik *que* dodaje se drugoj riječi ili rečenici kojom se prva riječ ili rečenica nastavlja ili potpunjuje, a često se vežu i dva pojma u jednu cjelinu.«

da u našemu tekstu veznik »que« (ili »quoque) isključuje lekciju: *Salonitanus.*

Također, veznik *que* nema samo kopulativno značenje nego i *rastavno,* kako ga i dr. Bl. podrazumijeva i prevodi veznikom *»a«.* — Ja sam već bio upozorio u svom članku da je kod prepisivača akata gramatička nepažnja uvela besmisleni objekt *Salonitanum,* a evo toj zabuni podleže i dr. B.

Iz onako pogrješnih tvrdnja na kojima dr. B2. temelji svoju teoriju *»m«* nužno slijedi da mu je pogrješan i njegov zaključak, koji glasi: *»Ovim je moja ubikacija Reditticuma, jer je osnovana na tekstu, a ne na prekonceptnom maštanju, ostala potpuno netaknuta i o. Jadrijeviću nebi trebalo dalje da odgovaram«* (B2. 126).

Ja, pak, primam veznike »que« i »quoque« i to, da u tom slučaju »dumtaxat« znači »samo«, i čitam tekst *Salonitanusque* ili *Salonitanus quoque* i prevodim cijelu rečenicu ovako:

»Makarski pak (biskup) neka uzme sebi Brda, krajinu Delminensku, Onestinsku, a solinski samo što je na otocima ili preko Oneuma što se vidi da je odijeljeno, a zove se Kopno, no i Reditik koji će pripojiti svojoj diocezi.«

Tri teritorija pripadoše Makarskoj, a *tri* solinskoj diocezi; dok u teoriji *»m«* svih šest teritorija pripada makarskom biskupu! I to je prouzrokovalo onaj kaos u topografiji: Reditik seli s Danila u trokut TZZ, Delminense = Duvno dobiva duplikat od Omiša do Vrulje, teritorij Onestinski je od Jesenica do Cetine, a grad im ostaje s druge strane Cetine, Trans Oneum nije ni od Omiša do Vrulje, nego od Vrulje do Neretve, Brda dolaze u Mosor, a otoci Šolta i Brač pod makarskog biskupa, pod kojim nijesu nigda ni bili!!

U teoriji *»s«* akti se slažu lijepo sa arheologijom i poviješću i sve dolazi na svoje mjesto.

Najprije imamo *Brda.* Bulić-Bervaldi[4] imaju Zagvozd, dakle zagorje iza Biokova.

Zatim dolazi *Delminense = Duvanjska krajina.* Isto drže Bulić-Bervaldi.[5] Ovdje imamo riješiti još jedno pitanje kritike teksta: da li ima stati *Deltinense* ili *Delminense.*

[4] Vidi Bulić-Bervaldi, *Kronotaksa solinskih biskupa,* Zagreb 1913. Str. 55.

[5] Ibidem.

Kodeks Barberine ima lekciju *Deltinense;* dr Rački je ispravio i čitao *Delminense.* Bl. i ja držali smo se kodeksa Barberine, ali iza novog kodeksa, koji ima lekciju *Delminense,* B2. drži se nje, pak nek je i meni slobodno smatrati je boljom. Ali prigovori koje mi čini B2. nijesu na mjestu.

Prigovara mi da sam ušće Neretve nazvao *deltom,* ali to je on prije mene učinio u Bl. (str. 39): *»do Neretvanske delte«.*

Prigovara mi da sam odbacio ispravno *Delminense,* a uzeo pogrješno *Deltinense,* ali je zanimljivo da tu lekciju on sam u Bl. ima, pače je brani i drži da mora ostati, te *Deltinense* ubicira ovako: *»Ubicirali smo Onestinum na desnoj obali Cetine i Continens od Vrulje do Neretve, a između tih teritorija ostaje praznina koju popunjamo s Deltinense, jer i u aktima se spominje Deltinense i Onestinum jedno i drugo koje je u jezičnoj vezi sa Dalen i Dol, te poznijim Dalen — Omišem.«*

Prigovara da sam *Gradac* i *Baćinu* stavio prema ušću Neretve, a da tamo nije niti »Baćina, bar mjesto« (B2. 127). Ovdje auktor od mene približno naznačeni teritorij mjeri na metre! A od čega on *»Baćinu, mjesto«* dijeli? Zar od *Baćine, kotara, pokrajine?* A ako nije ni Baćina prema ušću Neretve, što bi se tek moglo reći o njegovom *Trans Oneum* koji nije, prema njemu, od Cetine do Vrulje, već od Vrulje do Neretve!!

Poprimivši kao bolju lekciju *Delminense,* treba da taj teritorij sada ubiciram. Ispravno ga Bulić-Bervaldi stavljaju u Županjac.

Jedina objekcija protiv te ubikacije bila bi ubikacija grada *Sarsenteruma* na *Aržano* koju imaju Bulić i neki drugi pisci, a među njima i Bl. (41). Gdje se je nalazio taj grad koji je na solinskom koncilu postao sijelom biskupa, tačno se ne zna; ali jer su njegove župe *Novae per Rasticiarum* prema Bl. Runović i Rastok kod Vrgorca, i jer izgleda da je i *Delontinum* teritorij grada *Dilluntum,* koji neki pisci ubiciraju u Stolac: to držim vjerojatnijim da se je biskupija protezala prema istoku Runovića nego prema zapadu. Bulić je ubicirao *Sarsenterum* na *Aržano* valjda zbog neke daleke sličnosti imena (Sarsenterum-Aržano),

ali nema nikakove jezične veze između ilirsko-rimskog Sarsenteruma i hrvatskoga Ržano. Narod ga najviše tako zove, a *ržan* znači *ražen*, dakle: *mjesto raži ili rži zasijano.*

Budući da za Sarsenterum-Aržano ili Ržano nema nikakova dokaza, a ni vjerojatnosti, preko te objekcije možemo slobodno prijeći.

Što B2. (127) kaže: »*Za Delminense sam utvrdio da je teritorij od Cetine do Vrulje*«, to ne stoji. Ne samo da on to nije *utvrdio* nego on to nije ni tvrdio! On je tvrdio da je tu bilo *Deltinense*, a B2. (127) opet kaže: »*Tako po kritici teksta svakako otpada Deltinense*, a *mora stati Delminense.*« I tek *sada* bi on morao utvrđivati Delminense...

Zanimljivo je da je i u povijesti duvanjski teritorij češće potpadao pod makarsku biskupiju. Dr. Fra Dominik Mandić u svojoj raspravi: *Duvanjska biskupija od XIV—XVII stoljeća* (Croatia Sacra, str. 1—98, 1935) na str. 11, bilj. 96, veli da su makarski biskupi kao upravitelji duvanjske biskupije sve do 1734 dijelili potvrdu u Rami i njezinoj okolici, a na str. 12 kaže: »U drugoj polovici XVII i početkom XVIII vijeka miješali su se u upravu duvanjske biskupije i makarski biskupi na osnovu starih predaja, a gdjegod i po izričitom ovlaštenju sv. Stolice.«

Treći teritorij makarskog biskupa jest *Onestinum.* Grad *Oneum* bio je na mjestu današnjeg Omiša; dakle, na lijevoj obali istoimene rijeke, današnje Cetine. U svom sam članku bio kazao: »*a Onestinum se protezao i k jugu prema Vrulji i k sjeveru do međe blizu Dugog Rata koju su stavili Onestini i Narestini*«, a malo sam poslije ustvrdio, da je u diobi makarski biskup dobio *Onestinsku* (do Oneuma, Cetine), a solinski *Kopno* (tj. sve što dijeli Cetina prema Solinu). Ovdje dr. B2. vidi kontradikciju. No kontradikcije nema, ako se moje riječi shvate, kako i moraju, u svome kontekstu. Nisam rekao da se Onestinum proteže *samo do* Cetine, jer sam već ustvrdio da se proteže i preko Cetine, nego da makarski biskup *dobiva Onestinsku (do Cetine)*, a tim sam riječima *isključio onaj dio preko Cetine*, koji je pod *širim nazivom Kopna* pripao solinskoj biskupiji.

Kontradikcija bi bila, kad bi se isključivali pojmovi *Onestinum* od Cetine do Dugog Rata i *Kopno*, ali oni se ne isključuju. Onestinum *preko* Cetine jest čest Kopna, koje je

obuhvatalo staru poljičku kneževinu od Zadvarja i ušća Cetine prema Splitu, i pod koji je spadalo i više mjesta (na pr. i Narestini.)

Spomenuo sam tri teritorija makarskog biskupa. Brda i Onestinum su dopirali do Cetine.

Solinski dobiva također tri teritorija:

1) Otočje (osobito Šoltu i Brač);

2) preko Cetine teritorij zvani Kopno[6] (stara poljička kneževina);

3) Reditik (Danilo).

Dr. B2. prigovara ubikaciji *Continensa Trans Oneum* (Kopno) i ruga se da sam ga stavio od Cetine k Solinu, jer da je to nemoguće, budući da biskupi vijećaju u Solinu, pak da zato mora ono *Trans Oneum* značiti od Cetine prema Makarskoj, konkretno: od Vrulje do ušća Neretve.

Tvrdnja B2., ma koliko je on izrugivanjem htio utvrditi, nipošto ne stoji. Ne gleda se pri diobi teritorija gdje stoje oni koji dijele, nego *polazna tačka* diobe, a ta je u našem slučaju *Makar.* On dobiva sve od Makarske do Cetine, a solinski preko Cetine, tj. od Cetine prema Splitu. Zar zbilja, da se sastanu u Splitu solinski i makarski biskup, prvi drugome ne može reći: Nek je tvoje od Makarske do Cetine, a preko Cetine sve nek je moje? Nije to nikakav *ocus pocus*, nego u govoru svakidanji *usus quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi* (Horac).

Da zaključim.

I u prvom članku i sada nastojao sam nejasne akte solinskoga koncila dovesti u sklad s arheološkim iznašašćima i povijesnim dokumentima, a ozbiljni će čitatelj prosuditi jesam li uspio i u kojoj mjeri.

---

[6] Vidi B1., str. 46, bilj. 93: »Up. Forcellini, *Lexicon totius latinitatis*, Patavii 1827, str. 746, koji kaže: 3. cum de aliqua insula sermo est, continens terra, et *frequentius continens absolute*, dicitur ea regio, quae est illi proxima, et insula non est, ἤπειρος terra ferma, a što uprav odgovara u našemu slučaju radi obližnjega Brača.«

Fra Karlo Balić:

Sredovječna univerza

RÉSUMÉ. — *Les universités médiévales.* — L' importance de l' étude sur l' université médiévale. — Au moyenâge l' université désignait l' ensemble des professeurs et étudiants qui se réunissaient à un certain endroit. — Le travail dans les universités de Paris et de Bologne. — En ce temps l' université était désignée par studium, studium generale, universale, commune ce qui voulait dire que l' instruction était libre et permise à tous. Les grades académiques obtenus à l' une de ces universités étaient reconnus partout si cette université avait été fondée par le pape. Dans le cas contraire les grades avaient la valeur seulement dans le pays auquel appartenait ladite université. — L' université médiévale est éminemment catholique et internationale: Les »nationes« n' étaient pas de réunions politiques. — L' organisation de l' enseignement dans ces universités. — Les conditions économiques et morales des étudiants. — L' organisation de l' enseignement dans les facultés théologiques.

Sveučilišta su se razvila svršetkom 12 i početkom 13. vijeka iz katedralnih i samostanskih škola. U doba kada su se — kako veli sv. Grgur — »flagello barbaricae vastationis« rušile rimske škole, Crkva je od staroga vijeka primila gramatiku, retoriku, dijalektiku, aritmetiku, geometriju, astronomiju i muziku. Ona je ove »disciplinae encyclicae« transformirala i upotrebila kao sredstvo u stvaranju evropske kulture. Uz *trivium* i *quadrivium* proučaje se filozofija i teologija. U ovo vrijeme u Francuskoj, Italiji, Engleskoj i Španjolskoj nalazimo razne univerze. Ljudski duh, koji po svojoj naravi teži da saopći ideje koje u samoći stvara, našao je veoma prikladno sredstvo da te ideje transformira u zajedničku, organiziranu misao. Povijest univerza srednjega vijeka jest povijest sredovječne misli, povijest napose teološko-filozofske znanosti, koju ne ćemo nikada pravo shvatiti, ako ne upoznamo organizaciju, život i duh univerza na kojima se ta znanost formirala. Ovdje ćemo ukratko promotriti pojam i glavne oznake sredovječne univerze, zatim organizaciju pouke, ekonomsko stanje i moralni život učenika, i napokon ćemo se posebno osvrnuti na teološke fakultete.

1. *Pojam i glavne oznake sredovječne univerze.*

U naše doba riječ »univerza«, »Città Universitaria« naznačuje zgradu ili skup fakulteta u nekom gradu, dok je u srednjem vijeku ta riječ naznačivala skup osoba, učitelja i učenika, koji su sudjelovali kod pouke na nekom određenom mjestu. Pojam sredovječne univerze uzet je iz *Corpus juris civilis,* gdje »universitas« jednako kao i »corpus« naznačuje korporativnu povezanost.[1] Najpoznatija je definicija koju daje Hugolinus, a koja glasi: »Universitas est plurium corporum collectio inter se distantium uno nomine specialiter eis deputato«.[2] Riječi: universitas, corpus, collegium, societas, communio, consortium upotrebljavaju se u sveučilišnim aktima srednjega vijeka u istom smislu. Savez profesora i učenika, ili udruženje učenika, ili također udruženje članova istoga fakulteta — to je samo *species* općega pojma.

U Parizu univerzu sačinjavaju i profesori i učenici »universitas professorum *et* scholarium«.[3] Četiri fakulteta u kojima su bili udruženi profesori (teološki, pravni, medicinski, filozofski), i četiri narodnosti »nationes«, u kojima su bili udruženi učenici (Francuzi, Normadi, Pikardi, Englezi), stvaraju posebnu federativnu republiku od osam društava.[4] U Bolonji naprotiv profesori ne spadaju na univerzu. Oni su većinom iz Bolonje i ovise od *podestà.* Učenici »scholares forenses« udružuju se, da budu snažniji u borbi s

[1] Denifle H., Die Universitäten des Mittelalters bis 1400, Berlin 1885, 29.

[2] Summa digest. 3, 4. Denifle, cit. dj., 30.

[3] Ibid. 32.

[4] Ehrle, I più antichi statuti della facoltà teologica dell' università di Bologna, Bologna 1932, CLX—CLXII. Talijanci i Španjolci pripadali su Francuskoj grupi. »Natio Anglicana«, osim Engleza uključivala je druge sjeverne provincije, kao Njemačku, Skotsku, Švedsku, Dansku. Poslije se je razdjelila u »natio Anglicana« i »Nonanglicana«, i ova posljednja bila je sastavljena od 10 kraljevstva (njemačko carstvo, Madarska, Poljska, Holandija, Švedska, Danska, Norveška, Skotska, Irska, dio Flandrije). A kada je narastao broj Nijemaca, god. 1378, odlučeno je da se zove »Natio Alamanie«. Na čelu pojedinih narodnosti stoje prokuratori, koji biraju rektora, koji se kroz dugi niz decenija bori sa Kancelarom, dok konačno nije preuzeo vlast čitave univerze.

[5] D' Irsaj S., Histoire des universités françaises et étrangères, Paris 1933, I, 75—96; Schnürer G., Kirche und Kultur im Mittelalter, Paderborn 1926, 379; Ehrle, cit. dj., CLXXI sqq.

gradom, općinom. I oko god. 1250 imamo dva udruženja: »Universitas Citramontanorum«, to jest sve talijanske narodnosti, i »Universitas Ultramontanorum«, to jest svi stranci,[5] među kojima je bilo dosta i Poljaka i Hrvata.

Studium, Studium generale, universale, commune, to su najobičniji izrazi kojima se nazivlje sredovječna univerza.[6] Ova »universalitá«, općenitost ne znači nikako »universitas litterarum«, svi fakulteti, nego ima dvostruko značenje. Ponajprije poduka je za svakoga. Dok je u staro doba znanost bila privilegij samo za neke odabranike, od 12 vijeka pa dalje razum započinje svoje kraljestvo. Nadalje općenitost izražena u riječima »universitas« ili »studium generale« sastoji se *bitno* u tome, što je posvuda bio priznat doktorat ili bilo koji stepen dobiven na univerzama. U formulama kojima se je podjeljivao bakalaureat, licencijat i doktorat čitamo, da se podjeljuje vlast »legendi, regendi, disputandi et praedicandi... H i c e t u b i q u e t e r r a r u m «.[7] Ovu universalnost, koja se je davala za teologiju, kanonsko i civilno pravo te medicinu mogao je stvarno dati samo Otac svega kršćanstva — Petrov Nasljednik. Univerza koju bi osnovali knezovi bila je *po sebi* limitirana na dotični teritorij. Stoga su i univerze, koje bi pojedinci osnovali, tražile potvrdu od Pape, koji je tu potvrdu veoma rado davao. Bonifacije IX god. 1389 potvrđuje univerzu u Paviji, Pavao II god. 1464 u Huesca, Klement VII 1379 u Perpignanu, Urban V 1365 u Beču, Klement IV 1266 u Napulju. Do god. 1400 trideset i jedna univerza bila je osnovana ili potvrđena papinskim pismom.

Sredovječna je univerza eminentno *kršćanska, katolička.* Ona potječe od Crkve i bila je u službi Crkve. Učenici

[6] Denifle, cit. dj., 2—10. Često se upotrebljava i izraz »scolae« i to uvijek u višebroju: »quem in scolis Parisiis vidi«, »scolas regere«... Epiteton *»Alma universitas«* ne susreće se u aktima prije 14 vijeka. U statutima kölnske univerze iz god. 1392 veli se: »ut *alma mater* nostra Universitas«. (Denifle, cit. dj., 34). Također se univerza zove i »gymnasium«. Tako Aleksandar IV veli za Pariz: »potissimum gymnasium studiorum«. (Denifle, cit. dj., 38).

[7] Kada je Inocent IV god. 1244—45 osnivao Studium rimske kurije, rekao je: »ut studentes talibus privilegiis, libertatibus et immunitatibus gaudeant, quibus gaudent studentes in scholis, *ubi generale regitur studium*«. (Denifle, cit. dj., 20).

su zvani »scolares *sive clerici«:* nose tonzuru, posebno odijelo, i barem načelno bili su dužni na celibat. Laici se zovu oni, koji se bave ratarstvom, trgovinom, oružjem, ratovanjem; ljudi koji se ne bave knjigom. Nama je to danas teško shvatiti, ali treba da imamo na umu, da je u srednjem vijeku nauk *(studium)* promatran jednako sastavnim dijelom Crkve kao i *sacerdotium* i *imperium.*[8] Crkva je smatrala univerze kao najuspješnije sredstvo za proširenje istine.

Sredovječna je univerza *internacionalna.* Ona spada pod crkvenu jurisdikciju. To posebno vrijedi za parišku univerzu, koja je promatrana ne kao svojina Francuske ili Pariza nego kao centar cijeloga kršćanstva.[9]

»Nationes«, »scolares forenses« nemaju politički karakter. To su mješćani, domorodci, koji su zadovoljni da u tuđoj zemlji mogu progovoriti svojim jezikom i zabaviti se u zajedničkom društvu u stalnim zgodama. No već u 14 vijeku neki vladari zabranjuju svojim podložnicima polaziti na nauke u strane države. Pojam kršćanske zajednice pomalo se gubi. »Nationes« se među sobom svađaju, tuku, bore.[10] U 15 vijeku Oksford svečano izgoni Irce iz svoga središta, a u Pragu Huss, izabran rektorom dovikuje: »Natio bohe-

[8] Poznata je ona usporedba nauke sa kraljskom i svećeničkom vlašću: »His itaque tribus, scilicet Sacerdotio, Imperio et Studio, tanquam tribus virtutibus videlicet naturali, vitali et scientiali, catholica ecclesia spiritualiter mirificatur, augmentatur et regitur. His itaque tribus, tanquam fundamento, pariete et tecto, eadem ecclesia tanquam materialiter proficit«. Isp. Gilson E., La philosophie au Moyen Age, Paris 1925, 132—133; Horn, Universitäten, u Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, XX, 266.

[9] Ehrle F., cit. dj., LXI. Učenici koji su svršavali u Parizu mogli su posvuda naučavati »sine examine«. Tako su mogli i učenici koji su svršavali na drugim univerzama, ali »Parisiensi et Bononiensi dumtaxat excepto«.

[10] Ehrle, cit. dj., CLXII. Ipak i u 13 vijeku nastaju borbe među »nationes«. U Parizu rektora su izabirali prokuratori 4 nacija, i to svake 4 ili 6 sedmice. Tu se ne bi uvijek složili. Papin legat god. 1266 određuje da se rektori biraju svako tri mjeseca. U Bolonji kadšto su bile borbe između općine učenika, izmedu raznih stranaka. Isp. Malaga C., Monografie storiche sullo studio Bolognese, Bologna 1888; Savigny, Statuti delle università e dei collegi dello studio Bolognese, Bologna 1888; Rashdall H., The University of Europa in the Middle Ages, Oxsford 1885, I, 89—268.

mica debet esse rectrix praecipua nationum aliarum«.[11] Dosad je u sredovječnoj univerzi vladao princip jednakosti, a sada se ističe lokalizam, koji je imao za posljedicu da su univerze izgubile internacionalni karakter: »Exterae nationes satisfacientes juramento suo de Praga pedibus, equis et curribus recesserunt«.[12] Slično se događalo i po drugim gradovima.

Sredovječna univerza nije imala zgradâ niti nepokretnih imanja. Predavanja se drže u predvorju crkve, u samostanskim refektorijima, a najviše po ulicama. U Parizu je bila poznata ulica Fouarre, taj »vico degli strami« o kojem govori Dante. U Bolonji Via della Porta, danas Via delle Asse; Via delle Scuole, danas Via Farini. U Oksfordu bila je na glasu ulica »vicus scholarum«.[13] Stare sredovječne miniature prikazuju nam masu učenika, koja prostrta po ulicama ili klupama pomno sluša svoga učitelja. U ovom otcijepljenju od lijepih zgrada i nepokretnih imanja bila je snaga sredovječne univerze. Ako bi građani uznemirivali profesore ili učenike, oni bi štapom u ruci bježali u drugi grad i tu osnivali novu univerzu. Tako nastadoše univerze u Tuluzi, Padovi, Oksfordu.

»Nemojmo se dijeliti, ujedinimo se«!, dovikuje pariški kancelar i profesorima i učenicima. »Singuli ut singuli non possumus hoc facere«.[14] U ovom mentalitetu koji poništuje individua, a uzvisuje zajednicu, ono što je univerzalno, općenito, nalazi se postanak, smisao i glavna oznaka sredovječne univerze.

2. *Organizacija poduke.*

Korporativna organizacija i sloboda što odatle potječe, to su dva principa na temelju kojih je provedena organizacija sredovječne poduke i na temelju kojih je stvoren pravilnik za profesore i učenike. Imatrikulacije nije bilo. Svaki

[11] D' Irsay, cit. dj., I, 190.

[12] Ibid. Nijemci su ostavili Prag 1409. O Pragu veli dekan Šimun Tišnow: »Quid ergo nunc Praga: ymo quid nunc Boemia, nisi sine capite truncus, corpus sine oculis? Aperi oculos tuos et vide desolationem tuam«. (D' Irsay, 191).

[13] D' Irsay, 153—154; Zaccignini G., La vita dei maestri e degli scolari nello studio di Bologna nei secoli XIII e XIV, Genève 1926, 33—34.

[14] D' Irsay, cit. dj., 148.

je učenik bio dužan da si odabire jednog od profesora: »Nullus sit qui certum magistrum non habeat«. Odnošaj između učenika i učitelja potpuno je demokratski, familijaran. Učitelj se zove »Dominus«, ili ako je posebno mio učeniku »Dominus meus«, a učenici su »socii«. Profesor je znao, da onaj koji je sada njegov učenik do koju godinu moći će slobodno otvoriti svoju školu: on je već bio stvarno profesor.

Iako je školski program bio dosta kompliciran i na raznim univerzama veoma različit, ipak neke su bitne točke posvuda iste. Redovita predavanja, u kojima bi se svestrano obradilo neko pitanje držana su prije podne, a izvanredna, za neke posebne probleme, poslije podne.[15] Čitava poduka može se svrstati u tri kategorije: *lectio*, to jest profesor ili učenik čitao je neki klasični tekst i tumačio ga; *disputatio*, rasprava, kojih je bilo više vrsta, i u kojima sudjeluje onaj koji drži raspravu, oni koji objekciraju »opponentes«, a kadšto i »respondens«, koji pomaže magistra.[16]

Za civilno pravo služio je kao tekst veliki carski zakonik sa raznim glosama i komentarima; u crkvenom pravu nalazimo kao tekst Gracijanov Dekret, Dekretale Grgura IX, Sume Hugucijove itd. Liječnici se pomažu djelima Avicene i Averroesa, starom arapskom i salernitanskom literaturom. Napokon, što je najvažnije, u 13 vijeku *facultas artium* potpuno se transformira i pretvara u pravi filozofski fakultet. Tu se tumače razna Aristotelova djela: *Logica Vetus, Logica nova, De sensu et sensato, De somno et vigilia, De plantis, De memoria et reminiscentia.* Zatim *De animalibus, Liber coeli et mundi, De anima, De generatione. De sex principiis* Gilberta Poretanskoga itd.[17] O teologiji ćemo napose govoriti.

[15] Zaccagnini, cit. dj., 31: »Le lezioni ordinarie ogni giorno dovevano aver principio al mattino, appena suonata la campana di S. Pietro, detta la Scolara, e dovevano durare finchè il lettore avesse finita la glossa che stava dichiarando. Le lezioni straordinarie si dovevano tenere di sera, quando fosse suonata la campana di nona alla chiesa di S. Pietro«. Isp. D' Irsay, cit. dj., I, 150. De Wulf, Histoire de la philosophie médiévale, Louvain 1936, II[6], 12; Chartularium univ. paris. I, 75.

[16] Zaccagnini, cit. dj., 32; Davy M. Y., Les sermons universitaires parisiens de 1250—1251, Paris 1931, 24—43.

[17] D' Irsay, cit. dj., I 162—170; De Wulf, cit. dj., II[6], 12.

Teško je odrediti za pojedine univerze koliko je godina učenik morao pohađati školu da postigne sveučilišne stepene. God. 1215 statuti pariske univerze određuju, da se filozofija pohađa najmanje 6, a teologija 8 godina.[18] Bolonjska univerza tražila je za kanonsko prvo 6, a za civilno 7 ili 8 godina.[19]

Nakon što bi učenik pod vodstvom svoga profesora svršio određene nauke, profesor bi tražio za nj dopust da se može prikazati na ispite. Pismenih ispita nije bilo. Nekoliko dana prije ispita za licencijat, dekan bi odredio kandidatu dvije kvestije o kojima će se voditi rasprava, i to je uglavnom ispit. Profesori su se dizali i postavljali prigovore, a učenik je morao odgovoriti barem nat ri dijela upita. Profesori su polagali posebnu zakletvu da će pravedan sud dati, budući da »vilescit dignitas dum confertur indignis«. Svaki bi od profesora, koji su prisustvovali ispitima, uzeo u ruku dvije kuglice i postavljao u posudu: bijela znak odobrenja, a crna naprotiv.[20]

Licencijat je već u sebi stvarno sadržavao doktorat. Trebalo je samo neke svečane formalnosti ispuniti. U nazočnosti čitave univerze, znanaca i prijatelja kandidat je držao neke rasprave koje su se zvale »Vesperies« jer su se uveče držale, a zatim ponovno raspravu »in aula«, koja se tako zvala jer se držala u Parizu »in aula Domini episcopi«, a u Bolonji u crkvi sv. Petra.[21] Nakon toga novi doktor dobivao je biret, prsten i knjigu u ruku. Zatim je povorka krećala gradom, koji je bio svečano okićen svilenim ćilimima i goblemima. Povorku je otvarao vijesnik na konju izgovarajući jasno ime mladog doktora.[22]

[18] Denifle-Chatelain, Chartularium universitatis parisiensis, Parisiis 1889, I, 78—79.

[19] Zaccagnini, cit. dj., 43.

[20] Ehrle, cit. dj., 34—35; Zacagnini, cit. dj., 83. Profesor koji je odobravao rekao bi: »Approbo«; koji nije odobravao: »Uti studeat adhuc per annum, quia respondet apparenter et non existenter«. Kada bi kandidat veoma dobro odgovorio, profesor bi rekao: «Approbo tanquam benemeritum«.

[21] Ehrle, cit. dj., 40: »Vesperie dicte sunt propter horam quasi vesperarum, scilicet decimam nonam, in qua fiunt, excepto in quadragesima magna fiunt ante refectionem... Aula sic vocatur, quia actus eius fiunt Parisius in aula domini episcopi, Bononie vero in ecclesia sancti Petri et utrobique in mediis tertiis...«

[22] Zaccagnini, cit. dj., 84—85. Lauréa je skupo stajala u srednjem vijeku. Stoga su mnogi ostali »baccalaurei formati« bez doktorata.

Princip srednjega vijeka bio je »scientia donum Dei est, ergo vendi non potest«.[23] Pouka je besplatna. Ipak je trebalo živjeti. Beneficiji nijesu dostajali. Među učenicima se kupe »collectae« za profesore. Uvađa se i školarina. U Oksfordu učenici plaćaju godišnje 12 dinara za prelekcije iz logike, a 40 za kanonsko pravo.[24] Profesori se natječu, koji će imati više učenika, a dosljedno i bolju plaću. Neka sredovječna satira opisuje nam, kako profesori u Bolonji mame učenike, obećaju mnogo toga, a kad tamo sve sama isprazност i proste riječi:[25]

Dicunt vobis: Huc venite,
hunc doctorem vos audite,
iste dabit potum vite,
hic est doctor optimus,

Multa prece vos exorant
et collaudant quod ignorant.
His qui credunt, post deplorant,
cum decepti remanent.

3. *Ekonomsko stanje i moralni život učenika.*

Nijesu svi bili siromašni oni bezbrojni učenici, koji su išli od grada do grada, od univerze do univerze, u srednjem vijeku. Bilo ih je tako bogatih, da su dolazili na nauk praćeni slugama i podvornicima. Neki su imali crkvene prebende; među učenicima ima i kanonika, učitelja, ljudi u poodmakloj dobi.[26] Stari spisi nam spominju »scolares« koji su bili »magni in studio et boni et discreti viri«. U Bolonji uči Rudolf Habsburški, grof Dionizije Mađarski, grofovi iz Flandrije, iz Pariza, itd.[27]

Uz ove sretne velikane, išli su ulicama, sakrivali se u bijednim prostorijama mnogi drugi učenici bez novaca, bez odjeće i obuće. Čovjek ne može bez ganuća da čita razna pisma, koja upravljaju učenici svojim roditeljima, prijateljima i znancima moleći ih da im pošalju koji dinar, da plate školarinu, da si kupe komad hljeba i da se zaogrnu:[28]

[23] Paré-Brunet-Tremblay, La rennaisance au XIII siècle (Publications de l' Institut d' études médiévales d' Ottawa, t. III), Paris—Ottawa 1933, 75.

[24] D' Irsay, cit. dj., 152.

[25] Zaccagnini, cit. dj., 40. — Bilo je profesora koji su davali na kamate novac učenicima. Neki su zgrćali velike pare. Tako glasoviti bolonjski profesor Tadija Alderotto nije htio liječiti Honorija IV, ako mu se ne plati dnevno 100 zlataka, a Papa, kada je ozdravio, dao mu je 1000!

[26] Zaccagnini, cit. dj., 48—51.

[27] Ibid.

[28] Carmina burana XCI, (Bibliothek des Literarischen Vereins in Stuttgart XVI), Stuttgart 1847, 50.

Exul ego clericus
ad laborem natus
tribulor multoties
paupertati datus

Litterarum studiis
vellem insudare,
nisi quod inopia
cogit me cessare...

Jedan učenik u početku 13 vijeka u Bolonji podnosi i zimu i glad i žeđu samo da može nastaviti svoje nauke. Uvečer bi pošao od kuće do kuće sa štapom u ruci i pitao milostinju. Opisuje svu radost koju bi osjetio, kada bi mu koja dobra duša na vratima rekla: »Počekaj malko«![29]

Najveća pomoć siromašnim učenicima dolazila je od mecena, dobrotvora, koji im sagradiše mnogobrojne kolegije: živi dokaz djelotvorne kršćanske ljubavi srednjega vijeka. U samomu Parizu prije god. 1400 bilo je 30 takovih kolegija, među kojima se posebno isticao onaj što ga sagradio Robert Sorbon, kapelan sv. Ljudevita kralja. Svršetkom 14 vijeka ovaj je kolegij postao sveučilišna zgrada i sjedište teološkog fakulteta. Konačno po njemu se prozvala čitava pariška univerza Sorbonom. U Bolonji nalazimo avinjonski, brescianski, reggianski, španjolski, grgurski kolegij. U tomu se posebno odlikuje Engleska. U 13 vijeku osnovana su tri kolegija u Oksfordu: University, Balliol i Merton kolegij; u ovom posljednjem je živio i naučavao i veliki učenjak Ivan Duns Skot. U Cambridgeu biskup Ilija osniva kolegij sv. Petra (Peterhouse); tu nalazimo u 13 vijeku i Michaelhouse, koji se poslije ujedinio sa Trinity kolegijem. I danas ti kolegiji opstoje i razvijaju svoju djelatnost. Dok je po ostalim stranama Evrope revolucija srušila sredovječne institucije, dok je moderna univerza apsorbirala kolegije, u Engleskoj kolegiji su apsorbirali univerzu.[30]

No tolika je bila masa učenika, da ni kolegiji nijesu mogli da sve prime i da zadovolje njihovim potrebama. Učenici proklinju bogate gavane, žestoko se obaraju na škrte ljude: »Effunde Domine iram tuam super avaros et tenaces, qui iuxta culum ferunt sacculum, et cum habuerint denarium reponunt eum inclusum, donec vertatur in augmentum et germinet centum. Pereat...!«.[31]

Mnogi učenici izjavljuju, da orati ne mogu, prositi pak stide se i ne ostaje im drugo nego šetati od grada do gra-

[29] Zaccagnini, cit. dj., 53.

[30] D' Irsay, cit. dj., 157—158.

[31] Carmina burana, cit. izd., 250.

da, od sveučilišta do sveučilišta, veseleći se barem kada se prigoda pruži:[32]

Quid ergo miser faciam
qui nec agros colo
qui nec fur nec medicus
neutrum esse volo?...

Quidquid agant alii,
iuvenes amemus
et cum turba plurima
ludum celebremus...

Osnovana je posebna sekta lutajućih učenika, koji su se zvali ribaldi, Golijardi, koji su kritizirali sve i svakoga, u posebnim pjesmama prikazivali politični, religiozni i moralni život onoga vremena.[33] *Carmina burana*, sačuvana u rukopisu, koji je napisan u 13 i 14 vijeku ovako nam prikazuju tu sektu propalih učenika:[34]

Secta nostra recipit
iustos et iniustos
claudos atque debiles
senio combustos
bellosos, pacificos,
mites et insanos
Boemos, Teutonicos
Sclavos et Romanos...

De *Vagorum* ordine
dico vobis iura
quorum vita nobilis
dulcis est natura.
Ordo procul dubio
noster *secta* vocatur,
quam diversi generis
populus *sectatur*...

Nedopuštene naslade, pijanke, krčme, igre — to je život ovih zloglasnih učenika, koji su uznemirivali mirne građane, dobre učenike i cijelu Crkvu:[35]

Quis in igne positus
igne non uratur?
quis Papiae demorans
Castus habeatur?...
Mihi sapit dulcius
vinum de taberna,
quam quod aqua miscuit
praesulis pincerna...

Meum est propositum
in taberna mori
ubi vina proxima
morientis ori;
tunc cantabunt laetius
angelorum chori:
‚Deus sit propitius
isti potatori'!

[32] Ibid., 74, 251.

[33] Bertoni G., La poesia dei Goliardi, u Nuova antologia, 16 augusta 1911, 620—641. Medu povjesnicima velika je rasprava što su zapravo »goliardi« i zašto se tako zovu. Abelardo je nazvan »Golias«. Kasnije, iako nije nitko više mislio na Abelarda, učenici su pripisali nekomu Goliji biskupu razne pjesme u kojima se kritizira i Crkva i kler i mogućnici i opisuje život srednjega vijeka. Pjesništvo Golijarda bogato je rimom: rima dviju silaba (coaequastis-perturbastis), kao što i asonanca dviju posljednjih silaba (prosa-sonora).

[34] Carmina burana, cit. izd., 251.

[35] Carmina burana, cit. izd., 68, 69.

Pariški koncil od 1210 i mnogobrojni drugi koncili, biskupi i sveučilišta određuju velike kazne za ovakove učenike.[36]

Uz ove satirične, nemirne učenike, gledamo mirnu, idealnu sredovječnu učeničku mladež, koja neopisivim veseljem prima u Bolonji sv. Franju i Dominika, koja veselo pozdravlja dolazak karmelićana, benediktinaca, cistercita i drugih raznih redova. Ove nam učenike opisuju sama *Carmina burana* kao ljude koji poste, koji izbjegavaju sve što je svjetsko i tvore djela neprolazne vrijednosti:[37]

Jejunant et abstinent poetarum chori
vitant rixas publicas et tumultus fori
et ut faciant quod non possit mori,
moriuntur studio, subditi labori.

4. *Teološki fakultet.*

»Non est senescendum in artibus, sed a limitibus sunt salutandae«! To je princip srednjega vijeka. Artes liberales vodile su k filozofiji, a filozofija k teologiji. Tako se je sticao solidan nazor na svijet, *Weltanschauung*. I to je ideal sredovječnog učenjaka. Teologija je glavna skrb crkvene poduke u srednjemu vijeku:

[36] Bertoni, cit. čl., 622—623. — Chartularium univ. paris., I, 481 nr. 426. God. 1269 pariška biskupska kurija izdaje žestoki dekret »contra clericos et scholares qui de nocte et die Parisiis cum armis incendunt et flagitia committunt«. — »Sunt Parisiis qui vitam scolasticam ducere se fingentes illicitos et facinorosos actus sepe et sepius armorum confidentia confisi perpetrant et exercent: videlicet quod de die et nocte multos vulnerant atrociter, interficiunt, mulieres rapiunt, obprimunt virgines, hospicia frangunt, necnon latrocinia et multa alia enormia Deo odibilia sepe et sepius committendo«. Alanus ab Insulis, Summa de arte praedicandi cap. 36 (*PL* 210, 180—181) veli: »Clerici namque nostri temporis, potius sequuntur scholas Antichristi, quam Christi, potius dediti gulae quam glossae, potius colligunt libras quam legant libros; libentius intuentur Martham quam Marcum, malunt legere in Salomone quam in salmone«! Treba imati na umu, da su ovi »clerici« samo imali ime kleričko i ništa više! Svakako je istina što zapaža Schnürer, cit. dj., 382, da je svećenički stalež svršetkom srednjega vijeka bio omalovažavan.

[37] Carmina burana, cit. izd., 69: »Loca vitant publica, quidam poetarum, et secretas eligunt, sedes latebrarum...« »Iste mundus — furibundus — falsa praestat gaudia, — quae defluunt — et decurrunt — ceu campi lilia...«

Mundi sapientia
Sicut bene memini
Juxta verbum Domini
Quaedam est stultitia.[38]

Crkva je posebnu pažnju posvećivala teološkim fakultetima. *De iure* samo je Papa mogao ustanoviti fakultete kanonskog prava i teologije. Papa je ipak potvrđivao ustanove ovih fakulteta koje bi kadšto svjetovna vlast podizala.[39]

Crkva nije volila teološke fakultete koji ne bi bili na dostojnoj visini, i stoga Sveta Stolica nije tako lako dopuštala da se osnuje na kojoj univerzi teologija. Od 46 univerza koje su osnovane do god. 1400, dvadeset i osam nije imalo ispočetka teološkog fakulteta. Od 18 univerza koje su osnovali avinjonski Pape ne nalazimo nego u samih osam teološki fakultet.[40] U 13 vijeku teološki fakultet imaju samo univerze u Parizu, Oksfordu, Tuluzi i Salamanci. Bolonja je dobila teološki fakultet tek god. 1364, Beč 1384, Krakov 1397, Lisabon 1400.[41]

Crkva je posebno htjela da pariška univerza bude centar kršćanske znanosti, da teološki fakultet u Parizu bude na doličnoj visini i to u svakom pogledu. Osobito Grgur IX bdije nad podukom pariške univerze. On god. 1231 naređuje: »Magistri vero et scholares theologie in facultate quam profitentur se studeant laudabiliter exercere, nec philosophos se ostentent, sed satagant fieri theodocti.« Pariz je nazvan »paradisus deliciarum; civitas litterarum; idonea ad capiendas animas; artium urbs formosa; est locus in quo aurum conflatur, id est theologia docetur; est alveus studii litterarum, quo generalis ecclesia irrigatur et foecundatur; parens scientiarum; peritiae summae sinus; de suae scientiae replens orbem; de Parisiis fons limpidus scientiarum emanat, de quo potant cunctarum populi nationum«, itd.[42] Pa-

[38] D' Irsay, I, 65. Anonimna pjesma XV vijeka.

[39] Ehrle, cit. dj., LXI.

[40] Denifle, cit. dj., 703, 705.

[41] Ibid., 619, 519, 422, 533.

[42] Chartularium univ. paris., I 136, 138, 127, 24; 343; Vidi indeks; str. 703.

riz je primio mudrost od Rima i Atene, veli Vincentius Bellovacensis: »Qui et sapientiae studium de Roma Parisius transtulit, quod illuc quondam e Graecia translatum fuerrat a Romanis«. I nastala je sredovječna poslovica, koja glasi: »Talijanci imaju papinstvo, Njemci carstvo, a Francuzi znanost«. [43]

Legere, disputare, praedicare — to je školski program teoloških fakulteta. Poduka je kao zgrada: čitanje je temelj, rasprava zid, a propovijed je krov, koji treba da štiti vjernike od razne poplave mana: »Lectio autem est quasi fundamentum... Disputatio quasi paries est in hoc exercitio et aedificio... Praedicatio vero, cui subserviunt priora, quasi tectum est tegens fideles ab aestu et a turbine vitiorum...« [44]

Sve do početka 13 vijeka učenje Sv. Pisma i učenje teologije to je jedna te ista stvar. Učitelji se zovu »magistri in sacra pagina«, a učenici »studentes in sacra pagina«. No u prvoj polovici 13 vijeka uveden je u škole novi priručnik: Libri sententiarum Petra Lombarda, i malo pomalo uvlači se novi termin »magistri, studentes in sacra theologia«.

Djelo »Libri sententiarum« Petra Lombarda, razdijeljeno na četiri knjige: o Bogu, stvorenju, utjelovljenju, sv. sakramentima, ne sadrži u sebi ništa vanredna, ali ipak pruža ukratko, sistematski poredanu kat. nauku, izreke sv. Otaca »Patrum sententias«, kako veli sam pisac. Iz Augustinovih djela uzeto je nekako 1000 tekstova, iz Hilarijevih oko 100, malo manje iz djela sv. Grgura, zatim iz Jeronimovih 70, Izidorovih 27, Bedinih 37. Ova nauka kat. Crkve služila je za sredovječne teologe, kao polazna točka. Profesori su čitali tekst Lombardov, koga zovu »Magister« i tumačili na razne načine. Neki su samo stavili svoja zapažanja, glose i tako sastavili »commentarium« dok su drugi pošli mnogo dalje, udaljili se od Petrova teksta i stvo-

[43] Isp. Paré-Brunet-Tremblay, cit. dj., 32, 35.

[44] Petrus Cantor, Verbum abbreviatum, c. 1, PL 205, 25. Isp. Davy, cit. dj., 23 sq. Davy donosi i tehniku propovijedi srednjega vijeka. Str. 27 tumači koja je razlika između sveučilišne propovijedi i »collatio«.

rili značajna djela »Quaestiones, scriptum« super Sententias. [45]

Najprije je učenik tumačio bibliju »lectores biblici«, i dobivao je naziv »baccalaureus biblicus«; zatim je čitao i tumačio Petra Lombarda i zvao se »baccalaureus sententiarius«. Nakon što bi *baccalaureus* redovito protumačio Libros sententiarum postao bi »baccalaureus formatus«.

Magistri koji su nastavili naučavanje i tumačili bilo Sv. Pismo bilo knjige Petra Lombarda zvali su se »magistri actu regentes«. [46] No njihova glavna uloga nije bila »lectio, legere« već »disputatio«, koja je pouka pod oblikom suradnje: živa riječ, gdje svaki koji prisustvuje: sudjeluje kod postavljanja i rješavanja raznih problema. Imamo dvije vrste disputa: *disputationes ordinariae, quaestiones disputatae* u kojima sâm magister određuje neko pitanje koje treba riješiti, i *disputationes generales, de quolibet*, svečane, vanredne rasprave, gdje prisutni stavljaju pitanja dotičnome magistru. Ove su se svečane rasprave držale samo dva puta na godinu: u adventu i tada se zovu »de natali, in natali«, i u korizmi: »in pascha, de paschate«. [47] Aristokracija, biskupi, profesori, učenici, redovnici, sve je to trčalo na ove rasprave koje su se zvale »disputatio de quolibet a quolibet proposita«; dakle o svemu i svačemu. Svak je bio slobodan da zapita magistra o čemu je htio. Jedan je zapitao »Quare homines sint calvi et habeant barbam et non mulieres«, i odmah je nadodao drugo pitanje »Utrum inhaerentia vel dependentia sit de

[45] Isp. Petri Lombardi libri IV sententiarum studio et cura PP. Collegii S. Bonaventurae in lucem editi, Ad Claras Aquas 1916; De Ghellinck J., Le mouvement théologique du XIIe siècle, Paris 1914.

[46] U starim dokumentima čitamo izraze »legere cursorie« i »legere biblice, ordinarie«. Neki su tumačili sv. Pismo samo ukratko, glosama, a drugi su uzeli tekst kao polaznu točku i stvarali razna teološko-filozofska pitanja. Neki medijevalisti tvrde da magistri nijesu tumačili tekst Petra Lombarda, niti da su bakalauerei tumačili sv. Pismo. To je mišljenje neispravno. Isp. Ehrle, cit. dj., 18—84.

[47] Glorieux, La litterature quodlibétique de 1260 a 1320, Le Sualchoir 1925; La littérature quodlibétique, t. II, Paris 1935; Pelster Fr., Literargeschichtliches zur Pariser theologischen Schule, u Scholastik V (1930) 46—78.

essentia accidentis«.[48] Mješala su se pitanja iz teologije, filozofije, astronomije, medicine. Učenici, koji su bili kivni na svoga učtelja našli su zgodu da se osvete; nenavidnici, protivnici, prijatelji i neprijatelji stavljali bi na kušnju magistra, koji je htio da pokaže svoje znanje i znanstvenu spremu.

Najteže je bilo za magistra svrstati u stalni sistem sva postavljena pitanja. Neki su kvrstavali ta pitanja u koliko su bila teoretska ili praktična, drugi na općenita pitanja i partikularna, sv. Toma sve svađa na Krista koji je glava mističnoga tijela, a Duns Skot započinje ovako svoj Quodlibet: »Cuncte res difficiles, ait Salomon. Eccl. 1. Et cur intelligat eas difficiles, subdit, non potest eas homo explicare sermone. Secundum igitur distinctionem rerum potest accipi distinctio difficilium quaestionum. Res autem prima sui divisione, dividi potest in rem creatam et increatam, sive in rem a se et in rem ab alio habentem esse...«[49] I tako Oštroumni Naučitelj govori najprije o Bogu, a zatim o stvorenjima.

I nakon što je tako razvrstao u stalni red mnogobrojna pitanja koja su bila postavljena u prvome dijelu dispute (impugnatio), magister izriče svoj sud (determinatio) i to je zapravo *Quodlibet*, definitivna redakcija. Magister je morao imati enciklopedično znanje, živu memoriju, subtilni duh ako je htio da svojim odgovorom zadovolji slušateljstvo. Ipak ne možemo kazati, da su sva pitanja bila uvijek nepredviđena, budući da se već moglo znati za probleme koji su u to vrijeme bili najaktuelniji, a kadšto se znao učitelj dogovoriti već unaprijed i sa svojim učenicima i prijateljima o pitanjima koja će mu biti postavljena. Dispute *de Quodlibet* pomažu nam da upoznamo originalnu misao sredovječnih učitelja, a posebno stavljaju nam u svijetlo mentalitet i fizionomiju onoga vremena.[50]

U nekoj legendi 14 vijeka pripovijeda se, kako je sv. Albertu Velikomu i đavao došao da stavi neke poteškoće i kako je zaista svladao dijalektičnu snagu ovog velikog

[48] Glorieux, cit. dj., II, 11.
[49] Duns Scotus, Opera Omnia, Vivès, t. XXV, 5.
[50] Glorieux, cit. dj., I, 12—20.

Naučitelja.[51] Dok je Albert raspravljao »cum quolibet vel de quolibet« veli legenda, dođe mu napast da mu ne bi nikakav čovjek, pak ni sam anđeo, mogao doskočiti. I dok je tako stao na katedri raspravljajući »cum maxima comitiva magistrorum et scolarium«, skoro kad je završio raspravu, uđe u školu neki mladić »in forma scolaris«, pozdravi magistra i zapita ga: »O čemu se raspravlja?«. Alberto odgovori »de quolibet«. Učenik nastavi: »A o kojem predmetu?«. »De angelis«, glasio je odgovor. Na to će učenik: »Ergo de angelis respondeatis, magister«. I takova je tri dokaza naveo, da se je Alberto smeo i nije znao šta da odgovori. Svi se raziđoše. Alberto je šetao po samostanu i mislio na dokaze onog učenika, kad li ču glas: »Dosta je, učitelju! Ja sam jedan od najmanjih đavola iz pakla i zaključio sam da ponizim srce tvoje. Evo u čemu sastoji dokaz«. Albertu je sada sve bilo jasno. Pođe u školu i sve pripovijedi svojim slušateljima.

Ova legenda prikazuje nam narav, bit i sve karakteristične oznake svečane dispute *De quolibet*. Đavao nije uvijek stavljao svoje poteškoće, ali bilo je drugih mjesto vraga, koji su zadavali muke učiteljima.

Rasprave koje su u 13 vijeku vodili magistri doskora priuzimlju baccalaurei; postavljala su se besmislena pitanja i na bedast način rješavala, kako veli Bonifacije VIII: »est enim quaestio vestra fatua quam stultus fatue proponit et quam magister fatue assumit vel determinat«. Skolastika se nalazi u dekadenci, ali tome nije kriva »disputatio« kao takova, nego druge okolnosti.

* *
*

Sredovječna univerza je demokratski grad u kojemu se realizirao kršćanski, socijalni i politički ideal. Ni Grčka, ni Rim — koji je pak plaćao službene učitelje — ni Bizant nijesu znali za slobodno udruženje učenika i profesora koje tvori glavnu oznaku sredovječne univerze. Kao što gotske

[51] Chronicon imaginis mundi Fr. Jacobi ab Aquis Ord. Praedicatorum, u Monumenta historiae Patriae, Scriptorum, t. II (Augustae Taurinorum 1848), col. 1599 sq.; Glorieux, cit. dj., II, 49—50.

katedrale i rimske bazilike, kao što polifonija i sve što je velika i lijepa tako je i univerza nikla iz života kat. Crkve. Pariz »catholicae fidei arx«, centar svega kršćanstva, Bolonja »Bononia docet«, Oksford »secunda schola Ecclesiae, immo Ecclesiae fundamentum«, i druge univerze slava su i ponos zapadne, kršćanske kulture. Luteranizam je uništio univerze, i u Erfurtu god. 1523 nalazimo samo 15 učenika: »Ubicumque regnat Lutheranismus ibi litterarum est interitus«, kazao je Erazmo.[52] Nakon tridentskog sabora univerze se podižu i obnavljaju; u naše doba univerze se emancipiraju od Crkve, one postavljaju kao ideal slobodna istraživanja i neko obožavanje znanosti. No i danas kat. Crkva, majka zapadne kulture i majka znanosti, ima svoje univerze na kojima se promiče i znanost i uzgaja religiozni duh. Dosta je spomenuti uz razne rimske univerze, Louvain, Milan, Pariz, Angers, Lyon, Tuluzu, Nijmegen, Lublin, Beirout, Washington, Quebec, Montréal, Ottawu, Santiago, Schangai, Peking, Tokio. Dosta je spomenuti apostolsku konstituciju »Deus scientiarum Dominus« od 24 svibnja 1931, koja nam prizivlje u pamet odredbe o univerzama jednog Grgura IX ili Aleksandra IV.

Sredovječna univerza ima nesavršenosti, koje prate svako početničko ljudsko djelo. Ipak treba da se divimo kat. Crkvi, koja se nije zadovoljila time, što je pokrstila barbarske narode, nego što je na takav način i znanost njegovala, da je osnovala prve univerze u Evropi.

[52] Isp. D' Irsay, cit. d., I, 306—330. Stara pjesma veli: »Da Martinus gen Erffurdt kam, Nichts guts darinne richtet an...« Poznate su »99 conclusiones contra scholasticam theologiam« formirane god. 1517. Isp. također članak Jansen F., L' université médiévale, u Nouvelle revue théologique LXIX (1937) 34—43.

Fra Ivan Jurić:

Prigodom izložbe komunističke štampe u Rimu

U prostorijama kolegija »Russicum« u Rimu otvorena je ove godine od 13 ožujka do 7 travnja veoma značajna izložba komunističke štampe u svijetu. Izložbu je priredila uprava lista »Lettres de Rome«, koja uz suradnju brojnih svećenika, redovnika i svjetovnjaka prati boljševički pokret te na francuskom, engleskom i španjolskom jeziku izvješćuje o njegovu naročito protuvjerskom radu. Poslije Rusije, najobilnije je zastupana Francuska, pa Meksiko te Američke Sjedinjene Države i Engleska. Od slavenskih zemalja (izuzevši Rusiju) najbrojnija je komunistička štampa u Čehoslovačkoj. U Poljskoj, gdje je komunizam nelegalan, ipak ima potajnih listova koji šire komunizam; dok iz naše države nisam opazio nijednoga listića.[1]

Komunistički rad u pojedinim državama vjerno je prikazan u pravoj stvarnosti, jer tu su izvorni dokumenti koji ne potrebuju tumačenja. Tu se jasno zrcali njihova ideologija, metode i napori u radu kao i sredstva kojima se služe u osvajanju današnjega društva. Stoga neće biti bez koristi i pouke da se prema sakupljenim podatcima iz komunističkih listova ove izložbe i prema informacijama što su mi blagohotno saopćili sami njeni priređivači, ukratko osvrnem samo na dvije točke koje mimo ostalih otskaču u ovoj izložbi. To je važnost koju komunistički pokret daje štampi i protuvjersko obilježje koje se iz njihove štampe zrcali. Odatle će lakše biti vidjeti u čem je njihova poglavita snaga kao i slabe strane koje će ih konačno dovesti do propasti.

[1] Informiran sam da su priređivači tražili i iz naših krajeva listove, ali nijesu mogli dobiti nijednoga. S istoga razloga ni ovdje nije bilo moguće osvrnuti se na komunističku štampu i protuvjerski rad kod nas, iako dobro znademo iz pisanja kat. listova »Hrv. Straže«, »Nove Revije«, »Života«, »Kat. Lista«, »Kat. Tjednika«, »MOSK«a, da taj rad postoji i da je veoma razgranjen.

Važnost štampe u komunističkom pokretu

Komunizam je shvatio važnost štampe kao nijedna dosadašnja organizacija. »*Štampa je oružje komunizma*« — to je njihovo geslo. Stoga oni kod širenja svojih ideja u nekoj zemlji najprije gledaju osnovati tipografiju, ili ako to ne mogu, onda će ponijeti po nekoliko multiplikatora da preko njih turaju u nezadovoljne mase mnoštvo letaka. Preko štamparije obavljaju svoj najveći posao; pišu za sve vrste osoba i staleža: za žene, za ljude, djecu, djevojke, mladiće, liječnike, umjetnike, književnike, glazbenike, športiste, zanatlije, pa i za besposlenu gospodu. Još više rade na tome da se njihovi listovi čitaju. Stoga, gdje je potrebno služe se u tu svrhu pučkim a ne književnim jezikom. Osim toga, pozivlju radnike i čitatelje da i sarađuju u takovim listovima. Ako im se prigovori da su ti radovi, često puta neškolovanih radnika, slabim jezikom ili preveć strastveno napisani, ubrzo odgovaraju: »Nek se koji radnik usudi da napiše koje slovo u bilo kojem buržujskom listu, pa ćete vidjeti što će se dogoditi. Naši su dnevnici jedini, u kojima se i radnici mogu javiti«. Dakle oko štampe treba okupiti svoje pomagače.

Stoga svaka *komunistička stanica mora imati svoje glasilo*, u kome se sa mnogo primjera iz dnevnoga života prikazuje kako je život svakog čovjeka, posebno radnika, nepodnosiv u kapitalističkoj državi. Ovakav list svaki sukob između radnika i poslodavca poprati žučljivim tumačem »zapostavljanja i nečovječnog postupanja s nižim«.

Štampa komunizmu služi za sve: preko nje vrši propagandu nauke svojih vođa, organizira komunistički pokret na svijetu; ona je sredstvo diktature proletarijata za borbu protiv vjere, za uništenje buržujskih režima. Staljin je nedavno izjavio da preko štampe treba probuditi mase i ujediniti ih pod crvenom zastavom. I stvarno danas nema ni jednoga kraja, kamo komunisti nijesu prodrli svojom štampom. Mjere državnih zakona protiv njima su nemoćne, jer u takovim slučajevima oni znadu na tisuće letaka razašiljati potajno. U tu svrhu im naročito služi mladost. I poslije kratkog vremena ovakova rada čovjek opazi da su čitavi krajevi zadojeni komunističkim duhom. Kad nadležne vlasti posegnu da to spriječe, već je kasno, jer je bujica učinila svoju.

Kad osnuju neki list nevjerojatno *mnogo žrtvuju da ga održe* na životu. U tu svrhu osnivaju se lutrije, zabave, plesovi i slično. Svaki član ili prijatelj njihova pokreta dužan je primati list. Kad utvrde jedan, osnivaju drugi list, poslije tjednika izdaju dnevnik i sve tako naprijed. Tako na pr. u samoj *Kanadi*, gdje nema, kako se misli, nego oko 12.000 komunista, broje 42 dnevnika, koje primaju 135.000 pretplatnika. To znači da u Kanadi ima mnoštvo simpatizera komunističkih ideja. Neki računaju njihov broj na 250.000; dakle na svakog pravog komunistu otpada njih 20. Oni su svojim radom uspjeli, da je danas komunizam legalan u svoj Kanadi osim Quebeca.

Koliku važnost komunisti polažu u novinstvo pokazuje 9259 dnevnika koji su 1937 izlazili u samoj Sovjetskoj Rusiji, a štampavani su svaki u visini oko 38 milijuna istisaka. Dakle ukupni broj listova iznosio je oko 5.000.000.00o, što bi bilo dovoljno da 31 put pokrijemo čitavu kuglu zemaljsku.

Uz dnevnu štampu jednako *ustrajno rade na izdanjima drugih djela*. Tako su štampali djela svojih klasika Marksa, Engelsa, Lenjina i Staljina u 43.000.000 primjeraka; dok sama Staljinova djela za se obuhvataju 26.700.000 istisaka. Slično kao u Rusiji, rade i u *Američkim Sjedinjenim Državama*. Tu su osnovali »Radničke biblioteke« u svim važnijim gradovima. Katalog Centralne knjižare u New Yorku za g. 1935 broji 600 različitih naslova knjiga, da i ne spominjemo prevode djela spomenutih njihovih klasika otisnute u 100.000 istisaka.

U Francuskoj je komunistička štampa najviše se razgranila i pružila žile. Prije su komunisti imali 34 pokrajinska dnevnika, a danas već imadu 64. Svakoga mjeseca službeni odio Komunističke Stranke izdaje mnoštvo malih brošura. Takovih je g. 1936 izašlo 2,593.670, a g. 1937 do mjeseca augusta izašlo je 2,195.230. Od početka 1936 pa do svršetka 1937 Bureau za izdanja Stranke publicirao je 60 djela u visini oko 446.300 primjeraka, a Socijalne Internacijonalne Edicije izdale su 12 djela u 45.750 primjeraka. Njihov glavni dnevnik »Humanité«, kome je urednik glasoviti Marcel

Cachin, računa da će koncem 1938 prekoračiti po milijuna pretplatnika i doseći do 700.000. Nije to malen broj za jedan dnevnik, koji širi komunističke ideje u francuskom narodu.

Kad bismo iznesenim brojkama još pribrojili 78 dnevnika (58 se štampa u Argentini) Južne Amerike, koji se raspačaju u 20 milijuna istisaka pa k tome nebrojeno mnoštvo komunističkih novina, knjižica, letaka... što kruže Meksikom, Engleskom, Španjolskom, Australijom, Kinom, Čehoslovačkom, Belgijom, Holandijom, Švajcarskom, Njemačkom itd., kojom bismo cifrom označili broj komunističke štampe na svijetu?!

Sav ovaj razgranjeni kolos pogoni i povezuje *jednakomislenost: sloga — jednodušnost* u pisanju. To je mudro provedena snaga povezanosti u radu, koja zadivljuje svakoga. Ovo jedinstvo provodi najviše Internacionalna Kominterna, koja u svim mjestima ima svojih odgovornih dopisnika koji obavještavaju Centralu u Moskvi o tekućim pitanjima, i uopće o svemu što se događa u raznim krajevima svijeta. Svaki članak pregleda nekoliko centralnih urednika u Moskvi. Ovi onda šalju drugim podcentralama u Baselu, Londonu, Pragu, Valenciji (prije u Madridu); oni opet pojedinim sindikatima i prijateljima Sovjetske Rusije... Tako svi komunisti ubrzo znadu kakav stav moraju zauzeti prema nekom pitanju ili događaju. Ako urednik kojega njihova lista piše drukčije, brzo će biti svrgnut i povjerenje komunističke stranke izgubiti.

Jakost štampe mnogo jača i time, *što nema konkurencije* među listovima. Jedan list ne štampaje na štetu drugoga. Članci, koji bi se imali štampati isključivo u jednom listu, tiskaju se u svim listovima dotičnoga kraja; ako su važni raznose ih njihove novine čitavoga svijeta. Tako jedna ista vijest ili članak dobiva po više milijuna čitatelja.

Odatle nužno kroz kratko vrjeme lako stvore u narodu *opće mišljenje* o nekom pitanju. U Rusiji na pr. još od početka boljševičke vlasti glavna novina »Pravda« daje pravac svim ostalim listovima u zemlji. »Ona svaki dan javlja«, piše A. Gide (kod F. P. Dopo tutto quel sangue), »što je dopušteno znati, misliti, vjerovati. Pogibeljno je udaljiti se od toga mišljenja! Tako svakiput kad govorite s

jednim Rusom, jednako je kao da govorite sa svima.« »Pravdi« uz bok stoji »Izvjestija«, pa kako ova dva lista pišu, tako i sve ostale ruske novine. Što je za Rusiju Pravda, to je za Francusku »Humanité«. Jednaka je organizacija i u ostalim krajevima. Dakle, potpuna sloga, a »složna braća dvore grade«.

Jednakom metodom radi komunizam *preko filmova i fotografija.* Tu najviše pomažu »Prijatelji Sovjetske Rusije«, kojima je zadaća, da svemu svijetu dokažu, kako u Rusiji nije baš tako zlo. U propagandi filmovima i fotografijama toliko su organizovani da jedna ista ilustracija u isto vrijeme izlazi u Evropi i Australiji. Munjevita uredovna brzina! U tu svrhu imaju na raspolaganje krasno ilustrovane dnevnike na finom papiru sa još ljepše izrađenim fotografijama iz »raja zemaljskoga«. Jedan takav dnevnik je i onaj u Francuskoj »Russie d' aujourdhui«, koji je u siječnju 1936 izlazio u 144.000 istisaka; a »Soviet Russia To-Day« u Sjedinjenim Američkim Državama iste godine u studenom izlazila je u 100.000 primjeraka. Nešto slično imaju Belgija Holandija, Australija itd.

Komunizam se preko štampe nametnuo svijetu, preko nje širi svoju ideologiju, koja je uz druga pogrešna načela i protuvjerska. Stoga, ostavljajući postrani ova druga kriva komunistička načela, potrebno je da makar i ukratko pogledamo kako se ova njegova žilava borbenost protiv vjere očituje u štampi; napadaji radi kojih se je Crkva morala sukobiti s ovim valjda od njena osnutka najorganiziranijim pokretom.

Komunistički protuvjerski rad

Otac komunizma, Židov Karlo Marks, proglasio je vjeru »opiumom masa« ili »uzdahom potlačene raje«. On je bio uvjeren da se potrebno boriti »protiv svake religije, posebno protiv katoličke«. Stoga komunizam od svoga postanka do danas vodi borbu protiv religije uopće. Ova ideologija protuvjerske borbenosti jasno se čita iz svih komunističkih listova na izložbi.

Borba proti vjere bitni je dio komunističkoga pokreta. Da se to vidi, dosta je prolistati povijest njegova opstanka, osobito poslije nego je g. 1917 domogao se vlasti u naj-

većoj evropskoj zemlji — Rusiji. Prodiranje u pojedinim državama on vazda počinje borbom proti vjere, bilo na koji mu drago način. Istina, katkada se znadu pritajiti, šutjeti o vjeri, katolicima »pružiti ruku«, ali to je stoga da ih lakše privuku na svoju stranu. Tako na kongresu bezbožnika g. 1936 u Pragu bilo je odlučeno da gotovo sva protuvjerska propaganda mora biti uperena ne proti vjere nego protiv drugoga pokreta. Iste godine u augustu prestali su izdavanjem lista bezbožaca Francuske i Kolonija »Lutte antireligieuse prolétérienne«. Pače za neko vrijeme sva antireligiozna propaganda morala je prestati, a to sve zato da što više ktoličkih elemenata pridobiju za svoju stranku.

U ovome radu često su taktični oportunisti, postupaju protivno od anarhista, sljedbenika Bakunina. P. J. Ledit ih ovako opisuje: »Anarhist se uvijek bori protiv svakoga auktoriteta, bilo političkoga bilo vjerskoga, a komunist se bori po stalnoj metodi i disciplini; anarhist, nestrpljiv da što prije dođe do cilja, ne podnosi nikakovo ograničenje, a komunist znade i hiniti, strpljivo čekati zgodan čas, kad će moći sve oboriti; anarhist se otvoreno bori protiv postojećeg poretka, stoga više puta udari glavom o zid, a komunist pokušava preko različitih institucija, koje će poslije same po sebi pasti; anarhist je individualan i impulsivan, a komunist kolektivan i discipliniran.«

U svemu ovom radu opet je *glavno sredstvo štampa.* U tu svrhu izdaju mnoštvo protuvjerskih knjižica na pučkom jeziku; stvaraju literaturu pseudo-znanstvenih djela, koja će razvijati filozofiju materijalizma, pobijati besmrtnost duše, nijekati sve duhovno, izrugati sve što je sveto, naročito osobu Krista. Jedno od najutjecajnijih takovih tobože znanstvenih djela broji se *»Hristos«* od Nikolaja Morozova (izdano u Moskvi 1932). Pisac zasjenjujući navodima iz grčkoga i starih semitskih jezika, htio bi dokazati kako Krist nije nikada ni postojao, kako su proročanstva Staroga Zavjeta, posebno ono »Evo će djevica začeti i poroditi sina«, samo puka *»deliria prophetarum«*. Ovakova mišljenja, poslije nego prođu po tobože »znanstvenom svijetu«, polako uvlače u školske udžbenike i tako ubijaju vjeru kod mladosti.

Uz djela ovakova sadržaja ne bi ni trebalo spominjati listove, kao što su *»Bezbožnik«*, koji je g. 1927 brojio 62.540 pretplatnika, a svršetkom 1933 preko pol milijuna. Tjednik *»Bezbožnik«* sa mjesečnikom istoga imena *(»Bezbožnik«)* i *Antireligioznik«* (počeo izlaziti 1926) kroz same tri godine (1927—1930) štampani su u 43,619.319 istisaka. Oko dvadesetak sličnih listova kruži širokom Rusijom i truje.

Kod ovakih činjenica *smješno je govoriti o nekakvoj slobodi vjere u Sovjetskoj Rusiji,* o kojoj priča Staljinova Konstitucija. Vjersko stanje je u takovu položaju da za nj riječ »sloboda« ne može značiti nego sarkastičko izrugivanje. Naprotiv, čini se da su komunisti pod uplivom navedene Staljinove Konstitucije podvostručili svoj protuvjerski rad mnogobrojnim izdanjima brošura: »Metode antireligijske propagande« u 50.000 istisaka; »Komunizam i religija« u 100.000 istisaka; »Nebeski otkupitelji« u 150.000 komada. Jasno je dakle kako se ljuto varaju oni, koji misle da protuvjerski rad u Rusiji pomalo jenjava. Sloboda vjere u Sovjetskoj Rusiji, znači pravu obmanu. Dok je komunizma, borba proti vjere neće doći na manje. Marks je vjeru nazvao »opiumom«, Lenjin »duhovnom rakijom«, a današnji komunisti (marksisti) pišu: »Religija je vrag«.

Svoju *mrežu protuvjerske akcije razapeli su* ne samo u Rusiji, nego *širom svijeta,* kamogod njihova štampa dopire. Za suradnike protiv Boga primaju svakoga, ali opet *najvole mladost,* posebno pak s toliko brige bore se da bi djecu za sebe dobili. Nedavno je »Udruženje radnika bezbožaca u Francuskoj« izdalo proglas na sve »drugove i prijatelje«, kako bi ih pomogli da osvoje djecu za svoje ideje (proglas je donio poljski list »Głas narodu«, br. 13, III. 1938). Tu između ostaloga čitamo: »Milijuni djece tvore slavu Crkve... Svagdje duhovni vođe svih religija hoće da učine od djece robove klera i kapitala... Otrgnimo ovu djecu od Crkve!... Ali to učinimo razborito!... Ne istupajmo odmah neprijateljski pred ovu djecu, koja su pod uplivom svećenika... Nastojmo ih polako uvjeriti... Nastojmo da mjesto vjerskih ceremonija uvedemo naše obrede; njihova krštenja nadomjestimo našim crvenim krštenjem, njihov katekizam našim revolucijskim uzgojem, njihovu pričest

našim dječjim zabavama itd. Obratimo se na sve žene i mladiće pozivom, da nam pomognu uništiti Crkvu!«. Ovdje je jasan cilj i metode.

Kao jedno od najuspjelijih sredstava u svojoj nasrtljivosti pronašli su, kao i Luter, *lažne karikature*, kojima hoće da u Crkvi unište sve što je uzvišeno i plemenito, a nju samu da prikažu današnjem društvu u najcrnjim i najodvratnijim bojama. Ovakovih karikatura ima sva sila na izložbi. — Na samom ulazu vidi se kako su izrugali *silazak Duha Svetoga*. Mjesto ognjenih jezika padaju novci, a popovi (pravoslavni, katolički i protestantski) pohlepno i grčevito grabe, ljuti jedan na drugoga, što svaki ne može da vas novac pokupi. Nekoliko rečenica ispod ili iznad slike dovoljan je tumač.

Da Krista pokažu kao najvećeg *krvopiju* radničke klase, slikaju ga, kako drži uzdu, kojom je zauzdao prignuta radnika; preko ovoga je stavljeno sedlo za jahanje, a iza radnika se smjestio kapitalist da zajaši. Ispod piše: »Radnik je postao marva kapitalizma, kad se prignuo da ljubi noge Krista« (Karikatura se može vidjeti i u izdanju »MOSK«). Na drugom mjestu, radnik osvjedočivši se da je prevaren, baca Krista s prijestolja, goni ga u traljama na gradsko smetlište; a drugi radnik, snažno udarajući, razbija crkveno zvono, koje ga je toliko vjekova zaslijepljivalo.

Križ Kristov ovako izruguju: radnik-seljak natovaren silnim križem ore slabim kljusetom tvrdu zemlju, a na križu sjedi pop i kapitalist. Na istoj slici malo niže gledamo plodove boljševičke revolucije: radnik oslobođen križa, popa i kapitaliste, sjedi u motoru (traktoru) i veselo ore.

I *Boga-Stvoritelja* izrugali su u više karikatura. Najupadnija je ona, gdje debeli, napuhani, bradati starac šalje štakore, kukce, gusjenice i sve druge škodljive životinje, da popasu i unište usjeve — i usjeva nestaje (na slici se vidi); ali sad mu boljševici ometoše posao svojom industrijom. Nad poljem se izdigao jedan njihov avion, pa bombama i granatama uništio sve ove životinje, i eto opet usjevi sjajno uspjevaju (i ovo se vidi na slici).

Kako s napretkom kulture *nestaje svake vjere*, pokazuju slikom, gdje žena mete iz kuće koran, svijeće, izvaljenog

svećenika i sv. Pismo. A da *sve vjeroispovijesti* izvrgnu ruglu i gnjevu poslužili su se veoma jezivom karikaturom: naslikane su jedna uz drugu pravoslavna, katolička, protestantska, židovska, muslimanska i poganska crkva, nemaju temelja od kamena, nego su pružile žile među mnoštvo ispaćene sirotinje, čijom se krvlju hrane kao parasiti.

Svetkovine su ukinute u Rusiji, jer su po njihovu mišljenju škodile narodu, a korist donosile samo popovima. I to su oni znali osvijetliti u slikama. Prva na izložbi takova karikatura prikazuje, kako sveci pokazuju Bogu punu košaru izbijenih zubi, razbijenih glava i poganih jezika, pa kao da ga mole neka to zlo iskorjeni. Na drugoj vidimo kako dva pijana radnika, naprćena punim bocama alkohola, teturaju po ulicama grada. Slike su popraćene tumačem: »Svetkovine su prigoda svađe i tučnjave«. Na trećoj nam prikazuju debelog pravoslavnog svećenika, kako jaši na debelom krmku i pomljivo kupi kokoši, jaja itd. Ispod stoji: »Crkvene su svetkovine prigoda za popa da se dobro najede od darova što ih otimlje vjernicima«. *Svećenike* kao gulikože, koji najviše zarađuju preko oltara ovako prikazuju: naslikana stoji crkva sa četirima vratima. Na jedna ulazi duga povorka zgrbljene sirotinje koja nosi u rukama dosta nabrekle kese novca; dok na druga dolazi isto tako duga četa ljudi (popova) ali praznih ruku. Na treća vrata povraća se ona prva povorka, ali sada praznih kesa, a na četvrta izlaze veseli popovi naprćeni vrećama novca što ga pokupiše u crkvi od sirotinje.

Na ovaj način komunisti su ugled Crkve, a posebno svećenika tako žigosali kod naroda, da mnogi od njih odahnu upravo onda kad ih policija turi u tamnicu. Oni i redovnici prikazani su kao »potporanj kapitalizma — Duhovnaja svora, kulakom opora«.

Sv. Oca Papu komunisti smatraju kao najvećega poborника i neprijatelja njihova pokreta. Zato su se oni pobrinuli da i njegov lik prikažu u najcrnjim bojama i izražaju karikature. Nijedan posjetilac izložbe ne može proći a da ga trnci ne obuzmu, kad vidi sliku, koja prikazuje Pija XI, kako se pobratimio s Hitlerom i zavojštio na Sovjetsku Ru-

siju. Ma da znamo da nam ova slika ne može naškoditi, ipak je tako gadna da se čovjeku koža ježuri pred njom.

Omotna strana »Bezbožnika« (br. 1, 1938) prikazuje međusobni ugovor Italije, Njemačke i Japana protiv komunizmu. Vođe ovih država vesele se pijući krv bijedne sirotinje! S njima je prikazan i Papa. Lice mu se ne vidi, ali zato njegova tijara i podignuta ruka s križem, dominiraju cijelom slikom. Ispod stoji tumač: — »Posmjeh se ne vidi, ali ova tijara i gest? — Gdje god su gozbe i pijanke, sv. Otac diže križ da blagosiva.« Ovako ili slično ruglu su izvrgnuti sakramenti i sav javni život Crkve i njenih pretstavnika.

Plodovi ovakova protuvjerskoga rada svakome su poznati. Na njih nas potsjećaju i neke enciklike sv. Oca Pape, što ih je izdao o komunističkim vandalizmima u svim onim zemljama, gdje su svoj bezbožnički rad mogli da provode. U središnjoj dvorani izložbe pred slikom Pija XI. stoji album od 500 fotografija, koje prikazuju psosti, obeščašćenja, barbarstva i divljaštva iz same Španjolske. Ćovjeka jezivost hvata dok ih lista: na jednoj se vidi kako su uništena neprocjenjiva djela umjetnosti; na drugoj, kako su Kristovim ili Gospinim kipovima i slikama izbodene ili iskopane oči, odbijena glava, ruka ili nos. Dalje vidimo, kako su mnoga propela stučena ili kako na ognju gore; nekoliko slika prikazuje potpuno slupane dragocjene pokaznice ili relikvijare; dok većina slika prikazuje nekoć slavne i vrijedne crkve i samostane, kako su danas pretvorene u gomilu kamenja. Na više mjesta se vidi, kako su grobove mrtvih obeščastili izbacivši tjelesa pokojnih!!

— Španjolska je — po riječima sv. Oca — »strašna opomena za Evropu i za cijeli svijet«.

* * *

Nalazimo se pred činjenicama, koje se ne dadu zanijekati. Postoji komunizam, koji je dobro organiziranom štampom i protuvjerskim radom stvorio snažnu falangu, koja *juriša na Boga i Crkvu. Ovaj sveopći pokret odjek je, što ga izazvalo ondašnje pokvareno društvo,* pa kao takav i danas se širi. Stoga i dalje ostaje istina: treba preporoditi društvo, pa će lako nestati strahota (zlih strana) komunizma. Jer ne

smijemo sve pristaše njihova pokreta osuditi kao ljude interesa. Mnogi su među njima čisto iz idealnoga, plemenitoga razloga; više iz altruizma nego iz egoizma, jer žele pomoći bližnjemu u nevolji. Ovako misli poznati američki socijolog, dugogodišnji urednik revije »Amerika«, P. Ivan La Farge: »Moramo priznati, da snagu, koja tolike sili da prigrle komunizam, ne možemo jednostavno smatrati kao pobunu protiv uzde, niti kao izlaz za neodgovorne pobune. Tu je i moralna reakcija: *reakcija protiv manjkavosti duše modernog kapitalističkog svijeta.* Kao što nacionalizam, tako i komunizam nekim mladićima se pričinja kao jedini izlaz iz gadnog morala ovoga vremena u kome živimo«. Slično govori i Antun Malraux, kad kaže da komunizam nije samo ekonomsko nezadovoljstvo i buna protiv postojećeg socijalnog poretka, nego »Ima tu nešto dublje, to nezadovoljstvo sa životom *manjak je Boga*«, koji jedini može zadovoljiti čovječju dušu. Odatle prelijev mnogih u komunističke redove. Komunizam nosi u sebi nešto privlačivo, što je izvan interesa, a to je — prema mišljenju istog američkog sociologa — »Staljinova taktika, kojom mladoga komunistu naučava da se naresi krepostima: dobrotom, altruizmom« i ostalim vrlinama, koliko to jedan ateistički sistem može da ima. Ovim nije rečeno, da je većina obćavatelja ove neobične društvene pojave čista od podlih ciljeva i od egoizma, nego jedino, kako je krepost privlačiva ma bilo u kakovoj formi se ona prikazuje: rečeno je da sve pristaše ovoga pokreta ne možemo proglasiti pokvarenima i bezbožnima. Stoga kad se Crkva morala upuštati u borbu s komunizmom, ona je uvijek dobro razlikovala reforme socijalnog poretka, koje su se pojavile uslijed novih potreba vremena, od protudruštvenih socijalističkih i komunističkih nauka.

Komunisti *hoće da ukradu katolicima pravo oružje socijalnih kreposti,* a na leđa vjere da natovare svu pokvaru i bijede društva. Jer »sablazan Križa« katolicima je najveća moć; s njime je počela prava socijalna revolucija, koju katolik provodi kroz vjekove. Socijalne kreposti bitno su svojstvo katoličke nauke Ivanova Evanđelja. One treba da i danas ožive kao u doba prvih kršćana. Kad bi katolicizam, veli

La Farge, bio »lišen individualne ambicije, egoizma, oholosti, interesa, takmičenja«, sigurno bi kroz kratko vrijeme izvojevao pobjedu, koju mu je providnost namijenila.

Komunizam *zasnovan na filozofiji materijalizma*, zanijekavši Boga, dušu, besmrtnost, slobodu... *ne može se trajno održati*, jer je protunaravan. Iako njegov rad još ne popušta, ipak će povijest o njemu pisati kao o strašnom vihoru koji je uz silnu lomljavu društvenih vrednota prohujao rodom ljudskim. Ovaj vihor će ubrzati korake onoj mirnoj Kristovoj revoluciji, koja se zasniva na samoj prirodi i djelovanju milosti i koja kroz dvadeset vjekova na svoj način obnavlja društvo. Kao druge dosada, tako će i ovaj pokret povijest zabilježiti konačnom pobjedom pravde, istine i ljubavi Crkve Katoličke.

Ko bi mogao zanijekati da i ovaj najširi *pokret protiv Crkve Kristove ne nosi joj najslavnije plodove?* Nije moguće da molitve Crkve, više milijuna mučenika Sovjetske Rusije, više tisuća samih svećenika-mučenika u Meksiku i Španjolskoj neće dati zadovoljštinu pravednom Bogu za sva zla djela prošloga i sadašnjega vijeka. U Rusiji, veli P. Ledit, susrećemo heroizama, kakvih je teško naći u prvim vremenima kršćanstva. Iza ovih progonstva i *u Rusiji će sinuti dan slobode i cvata.* Rusko pravovjerje i osiromašeni »pop«, lišeni materijalnih interesa, samovolje i hirova moćnih careva, lakše će prigrliti istinu, koja se nalazi u jedinoj pravoj Kristovoj Crkvi. Neka bude uskoren taj dan!

KULTURNI POGLEDI

Čudni pojmovi u katoličkom radu. — (Ce que doivent être les idées directrices dans l' action catholiques). — Jedan naš hrvatski dnevnik početkom svibnja donio je oveći članak o slobodi u katoličkom radu, gdje tobože netko »iz viših svećeničkih krugova« kaže da u pitanju podređenosti biskupu laici ne bi imali biti neki puki »automati, bez vlastite volje i mišljenja, koji bi izvršivali samo ono što im biskup direktno naredi«; da je katolički rad »suradnja, a svaka suradnja, po svom pojmu, uključuje međusobni sporazum«; gdje se samo zapovijeda i određuje, a drugi mora samo slijepo slušati, tako da njegova individualnost uopće na nikoji način ne dolazi do izražaja, tamo nema suradnje, nego to je obično ropstvo«. Dobrovoljno raditi — da, no zapovijedi — ne!..

U najmanju ruku, mislim, da gornje stavke ne mogu izdržati kritiku katoličke nauke ni života. Ja ću se osvrnuti na tu »vlastitu volju«, na »slušanje« i »ropstvo«.

U spomenutom članku govori se čisto o katoličkim stvarima. Neka su tu u pitanju rad, volja i ropstvo — stvari inače iz običnog reda naravi —, ali kad im kažemo da su katoličke, time smo ih otcijepili od njihove naravnosti i prenijeti ih na novo tlo. To je tlo nadnaravne religioznosti. Nikada svijestan katolik ne smije zaboraviti da on nije od ovoga svijeta (Iv. 15, 19), što znači, da je otcijepljen od svijeta i posvećen Bogu. Katolički nazor o svijetu različan je i izdiže se nad ovaj svijet kao nebo nad zemljom. Zato je veoma teško, gotovo nemoguće, u jednom smislu, da se razgovara katolik, koji živi od svoje vjere, s katolikom, koji je to samo na riječi i u matici krštenih, o bilo kojoj stvari, ako je ona jednomu katolička, a drugomu naravna. Tu su o istim riječima dvije različite ideologije. Kristova opomena vjernicima da ne daju svetinju psima i da ne bacaju svoga biserja pred svinje (Mat. 7, 6), traži od njih i to, da katoličke stvari ne raspravljaju pred forumom koji ne osjeća i ne živi s Kristom.

Pravi katolički rad doista pretpostavlja čistu katoličku dušu, koja iz ljubavi prema svom Bogu osjeća kao nagonsku potrebu da se stavi u službu katoličkoga rada, po kojem Krist ima vladati u privatnom i javnom životu svijeta. Ljubav se, po svojoj naravi, rasteže, razgranjiva. Katolik ne može da ne bude Kristov apostol. On se odriče sebe, prihvaća Kristov križ vjerskoga apostolata, ide za Isusom družeći se sa svojim bližnjim da i njega navede da ide za Kristom. Samo od Krista odgojene duše mogu biti Njegove suradnice u širenju kraljevstva Božjega.

Odgojeni katolik zna šta je njemu Crkva i crkvena hijerarhija. Njemu je Crkva — otajstveni Krist na zemlji. Njemu je crkvena hijerarhija duhovno očinstvo i materinstvo, spiritualna kopča među njim i

Kristom. On, na primjer, ne vidi u svom biskupu čovjeka, nego »zenicu oka Kristova«, kojim Krist gleda na svijet, i kroz koju katolik gleda na Krista. Zato je Krist stavio pravilom u svojoj Crkvi: Ko sluša članove crkvene hijerarhije, taj Mene sluša, a njih ne slušati isto je što i meni se ne pokoriti (Luk. 10, 16). Istina, nije lako biti bez svoje volje i mišljenja, ali upravo nad voljom i vlastitim mišljenjem stoji ona Kristova: Ko se ne odreče sebe... (Mat. 16, 24). Ovo samoodricanje svijet ne razumi, pače njemu je to i ludo, ali katolici znadu, da je mudrost svijeta ludost pred Bogom. (I Kor. 3, 19). Poznati sebe i odreći se sebe — to je bila mudrost i pametnim poganima, a kamo li pametnim Kristovim pristašama!

Izgleda paradoksalno da katolička Crkva traži pokornost ljudima, eto, na primjer, biskupima, a kad tamo u katoličkoj Crkvi nema ni sjene čovječjega auktoriteta!... Sluša se i pokorava ne samo među ljudima, i to kako se sluša među podložnim i pretpostavljenim u vojsci, u uredima, radionama!! To je ropski posluh, koji nema čovjekoljubivosti! Samo u katoličkoj Crkvi nema robovanja i pokoravanja čovjeka čovjeku. U Njoj ima samo auktoritet Božji, a nipošto čovječji. Zato samo u katoličkoj Crkvi ima čovječnosti u posluhu. Katolička Crkva svlači s čovjeka njegov ništetan auktoritet, te predstavnike svoje vlasti oblači Božanskim auktoritetom, da ljudi vršeći zapovijedi zakonite vlasti slušaju i pokoravaju se ne ljudima, nego samom Bogu. Tako je sv. Pavao rastumačio Korinćanima, neka se oni ne boje da slušaju ljude, budući biskupi su im poslanici mjesto Krista, a Bog opominje po njima (II, 5, 25). Među vjernikom i Kristom nema čovječje vlasti, nema ko će se od njih ljudi, kao stranac, umiješati među Krista i vjernika da oni lično ne opće u životu milosti. Čovječja ličnost i sloboda ostaju nedirnuti u ekonomiji otkupljenja i u životu milosti upravo time, što su predstavnici duhovne vlasti lišeni i svučeni svoga ličnoga, čovječjega auktoriteta, te, tako rekući, bezlično, u ime Božje zapovijedaju. Nema, dakle, ničije spiritualne predominacije u katoličkoj Crkvi niti čijega nametanja o kojemu bi, možda, mogli sanjati predstavnici crkvene vlasti. Kad bi oni htjeli lično zapovijedati i narivavati svoje čovječje vidike, tad bi oni bili obični umrlici, kojima ko da se pokorava!? No kada u katoličkoj Crkvi oni moraju upravljati katoličkim radom, tada su oni zasupnici Kristovi kojima je povjerena služba da upravljaju kao posrednici među Bogom i ljudima. Niti intervencija biskupa u katoličkom radu pometa »slobodnu suradnju« vjernika ili niječe »opravdane želje i sklonosti« vjernika-radnika, nego sve naprotiv: intervencija biskupske vlasti u katoličkom radu, koja dirigira i inspirira taj rad, daje vjerniku i njegovom ličnom radu patent katoličnosti, samoga vjernika diplomira da radi zakonito i službeno, postavlja mu rad u vezu s Kristom, jer niko ne dolazi k Ocu nego po Kristu, a Kristu niko nema pristupa nego po katoličkoj Crkvi, čiji su vidljivi predstavnici, u prvom redu katolički biskupi u zajednici s Papom. Hijerarhija, dakle, štiti i osiguraje katolički rad. Ona vodi katolika da može s Crkvom surađivti u katoličkom radu. Ko se Njoj izmiče da tobože svoj katolički rad stavi na svoju vlastitu volju i mišljenje taj bi se odmah diskvalificirao i samoga bi sebe izbacio iz kolotečine katoličkog rada, postao bi pravi materijalistički automat koji bi vrijedio za staro gvožđe, a ne za katolički rad. Zato kod nas i je katolički rad u teškim vodama upravo zato, jer ga paraliziraju »vlastite volje i mišljenje«. Niko ne dolazi Kristu, ako ga Njegov Otac ne povuče (Iv. 6, 44). A kamoli govoriti među katolicima o katoličkom radu i vlastitom mišljenju i volji!! Kristovim pristašama vrijedi nauka svetih Otaca, da, kad ne bi bilo čovječje volje, ne bi bilo ni pakla!

Naravno odricanje je temelj katoličkoga života i rada. Ko se ne odreče sebe, ne može biti Kristov učenik. Zar ovo vrijedi samo za »trapistu«, kojega spominje člankopisac? Duhovno odricanje bitno je isto kod svih onih koji se krstiše u Isusu Kristu. Oženjene imao je pred očima sv. Pavao, kad piše Korinćanima (I, 7, 31), da koji se služe ovim svijetom, neka se njime služe, ali tako, kao da se i ne služe, jer prolazi i nestaje svega od ovoga svijeta. Svetost i kršćanstvo bili su isto u kršćanskoj starini. Među trapistom i katoličkim gostioničarom, bogatašem — samo ako ovi hoće biti pravi Kristovi vjernici — niti ima niti može biti bitne razlike u pitanju dužne kršćanske svetosti.

Zabluda amerikanizma, koji je osudio Lav XIII. god. 1899., izmišlja dvije vrsti kršćanskih kreposti: pasivne i aktivne. Aktivna poslušnost hijerarhiji ostavila bi kršćanima »vlastitu volju i mišljenje, jer tobože moderni katolički rad ne smije vjernike pretvoriti u »automate« i lišiti ih njihove individualnosti, pa da »slijepo slušaju« i postanu »obični robovi« (Svi navodi iz kritiziranog članka). Pasivne kreposti, od kojih je na istaknutom mjestu kršćanska poslušnost, po toj krivoj nauci, više su odgovarale staroj dobi, ali aktivne kreposti imaju biti suvremene kršćanske kreposti. One su aktivne kreposti koje pretpostavljaju vlastitu volju i mišljenje, po čemu onda niti ima niti može biti pasivne kreposti — pričaju pristaše amerikanizma.

Do česa dovodi u katoličkoj Crkvi i u kršćanskom životu ovo »amerikansko« mišljenje!! Nije li ono u bitnoj suprotnosti s naukom Kristovim koji traži pokoru i odricanje vlastite volje i mišljenja... No moramo reći da upravo zdravo mišljenje traži odricanje »slobodnog mišljenja«. Slobodarstvo je negacija kršćanstva. Ono raspušta strasti i pušta volju hirima. Naprotiv kršćanstvo ne samo što u kreposti posluha ostavlja netaknutu volju i zdravo mišljenje, nego ih utvrđuje i supernaturalizira, jer bar katolik zna da sloboda nije da činimo što hoćemo, nego da činimo što je dobro. Svaka vlast je od Boga. Ona je dana da promiče dobro. U tom smislu pretpostavljeni radije su sluge, jer su postavljeni da u podložnicima promiču dobro. Dei minister est tibi in bonum (Rim. 13, 4).

Zato je upravo čudno da katolici u pitanju katoličkog rada, i to na adresu crkvene vlasti, mogu govoriti o negaciji individualnosti, o »običnom ropstvu«, o nečovječnosti »slijepoga slušanja«, koje da razbija katolički rad!... Krist je postao poslušan, i to do smrti na križu, da nas nauči poslušnosti, e da njome zaštiti i unapredi ličnu kršćansku individualnost. Veritas liberabit vos (Iv. 8, 32). U katoličkoj Crkvi nema duševnoga ropstva, a njezino tobožnje robovanje je kraljevanje. Isti »sli-

jepi posluh« našao je svoje prikladno mjesto i opravdanje u katoličkoj Crkvi. Pače on je vrhunac vjerskoga posluha. On može biti oduran, i po samom imenu, kojemu modernom slobodnjakoviću, ali »slijepi posluh« Crkva zna uzdignuti i na oltar. Slijepi posluh spada na tako zvanu herojsku krepost. On ne diže čovjeku mišljenje niti pravi kakav atentat na zdravi razum, nego radi viših, nadnaravnih motiva njime čovjek hoće da se na nešto ne određuje sam od sebe, nego da izvanji princip — duhovna vlast — potakne njegovu slobodu na neko djelovanje; a tuđe mišljenje prihvaća za svoje mišljenje, da ono bude pravilom njegova rada. Dakle slijepi posluh ne ruši individualnost, jer opet ona slobodnom voljom hoće da slijedi tuđe, a ne svoje mišljenje. U tom i je vrhunac jakosti čovječje slobodne volje, da može, uz pomoć Božju, uzdići se nad samu sebe i sebe razviti i unaprijediti po nečijoj višoj volji, a ta je Božja.

Možda će, na kraju, pisac spomenutoga članka reći, da sam ga iz liberalne novine odveo u katoličku askezu i mistiku, ali mu odgovaram: zar ima katoličkoga rada, katoličke volje i mišljenja, katoličke suradnje i individualnosti bez katoličke askeze i mistike? Krepost posluha ne čini li svakoga iskrenoga i logičnoga katolika Kristovim »trapistom«?

Nijesu li vlastita volja i mišljenje paralizirali katolički rad među Hrvatima?! A gdje bi on danas bio, da ga je predvodila »slijepa poslušnost« crkvenoj hijerarhiji?!

O. L. Bajić

* * *

Sv. Augustin i Papino poglavarstvo. — (S t. A u g u s t i n e t l a p r i m a u t é d u p a p e). — Glasnik srpske pravoslavne patrijaršije, XIX (1938), br. 12, str. 303 piše pod naslovom: *»Stena i Stenar«: »Starokatolik«* citira reči blaženog Augustina, da objasni da nije Petar nikako stena, na kojoj je Isus Hristos sagradio Crkvu svoju.

On je samo od te stene dobio nadimak Stenar, što se latinski kaže Petar — Petrus. Najveći veleum hrišćanstva sv. Augustin lepo ovako razlaže: »Ovo pak njemu ime da se naziva Stenarom (Petrom) postavljeno je od Gospoda. Stena je naime glavno ime. Zato Stenar dolazi od stene, a ne stena od Stenara. Ti si dakle Stenar, reče Isus, i na toj steni koji si ispovedio, na toj steni koji si spoznao, govoreći: Ti si Hrist, Sin Boga živoga, sagradiću Crkvu svoju; — to jest, na Meni samom, Sinu Boga živoga, sagradiću Crkvu svoju. Sagradiću tebe na sebi, a ne sebe na tebi. Jer kada su ljudi hteli, da se grade na ljudima, govorahu: ja sam Pavlov, a ja Apolov, a ja Simonov (Petrov). A drugi koji nisu hteli, da se grade na Stenaru (Petru), nego na steni, govorahu: a ja sam Hristov. I kao što niste kršteni u ime Pavla, tako niste u ime Stenara (Petra), — nego u ime Hrista; — da bi se Stenar gradio na steni, a ne stena na Stenaru«.

Naravno da službeni organ Patrijaršije navodi pisanje *»Starokatolika«* u potvrdu vlastite službene nauke. Ali valja pripomenuti da ljudi oko *»Starokatolika«* nisu stručnjaci u ovakovim dogmatskim pitanjima, a možda su i navod pozajmili od Milaša: *»Kiril i Metodije«*. Stručnjaci su oni u

praktičnm pitanjima, na pr. kada se rješavaju bračni sporovi, a u našoj su stvari nepismenjaci. Dakle: *Dormientes testes adhibes!*

Dr. I. Marković, stručnjak u ovim pitanjima, u svojoj knjizi: *Papino Poglavarstvo u Crkvi za prvih osam vjekova*, Zagreb 1883, str 161—174, lijepo je osvijetlio nauku sv. Augustina o Poglavarstvu sv. Petra i Njegovih Nasljednika. O Poglavarstvu sv. Petra dokumentirano ovako utvrđuje: »Ništa manje od Jerolima i Ambroza, nije izrazit o našem predmetu ovaj velikan izmedj velikana, ovaj ponos jednoč slavne Afrikanske Crkve.

Petra navodno on zove *prvim:* prvim u zboru Apoštola, prvim od Apoštola, ili medj Apoštolima; a dapače, *prvim i poglavitim.* Drugih puta veli, da je Petar *»Poglavarstvo Apoštolstva imao«.* A u knjizi *De Baptismo contra Donat.*, navađajuć nešto iz poslanice sv. Ciprijana *ad Quintum*, kaže, da se *»u Petru, po odličnoj milosti, Prvinstvo nad Apoštolim nadvisuje«.* — Petar dakle primio je — dakako od Isusa — Prvinstvo nad svima. I ovo je pravi, jedini uzrok, s česa Augustin nebrojeno puta ponavlja, da je Petar Crkvu zastupao, nju po neki način u sebi nosio, i da je Crkva u njemu uosobljena bila. Da, Petrovo Prvinstvo, a ništa drugo, jest uzrok, takovih izraza u Augustinovim spisim. Nit nam treba nagađati, da ovo dokažemo, pošto sam sv. Naučitelj upućuje nas, da to zastupanje Crkve od strane Petrove imamo smatrati kao Petrovo odlikovanje nad ostalim Apoštolim. »Gospod Isus, on veli, prije muke svoje, ko što znadete, učenike je sebi izabrao, koje je prozvao Apoštolim. Izmedj istih, *jedini Petar udostojan je bio, mal da ne svagdje, da zastupa cijelu Crkvu.* — Petar *zastupatelj Crkve, Apoštolstva Poglavarstvo imajući,* — Petar Apoštol *zarad Prvinstva* svoga Apoštolstva, znamenujuć općinstvo, *zastupao je Crkvu. — Zarad Prvinstva,* kog je medju učenicima imao, *Petar bio je slika Crkve i njezin zastupatelj«.* A kako bi i mogao on jedini Crkvu zastupati, ako nije nada sve od Isusa bio uzdignut? Jasno je dakle, da Petar Crkvu zastupa, ne drukčije nego vlastodržac zastupa puk, kojim vlada. Iz ovoga se pak logično može zaključiti, da kolikokrat Augustin Petra zastupateljem Crkve nazivlje, toliko puta neizranvo ispovjeda njegovo Prvinstvo.

Nije tu sve. Augustin kaže, kako je Isukrst *»u jednomu Petru Crkvu osnovao«;* i, što se vladanja Crkve tiče, Petra da je po neki način sobom izjednačio, jedno isto sa sobom ga učinio: »U Petru jedinstvo je istaknuo. Mnogo je bilo Apoštola, a jednomu rečeno, *Pasi ovce moje*... No svi dobri pastiri u jednomu su, jedno su... Jer i Petra istoga, komu je ovce povjeravao, kao drugomu sebi, jedno sa sobom htio je učiniti, da mu tako ovce svoje izruči, kako bi on glava bio i uzdržao tijelo, to jest Crkvu; te, kao zaručnik sa zaručnicom, dvoje bili jedno tijelo«. (Marković, str. 161—162). »Petar je sasma sav svijet ostavio, Petar je sav svijet (naime vasionu Crkvu) primio«. (Str. 163).

Dalje tumači učeni pisac, kako se imaju razumjeti neka mjesta koa sv. Augustina, da je Crkva sagrađena na Kristu, a ne na Petru. »Mi znamo, da je Augustin na veće mjesta kazao, da kamen, na komu je Crkva sagrađena, jest osoba božanstvenoga njezina Utemeljitelja; pače, da je rekao, da nije na Petru, već na kamenu, kog je Petar izpovjedio, Isus Crkvu

svoju sagradio. Ali i s ovakvim tumačenjem, to stoji, da je Augustin Petra glavarom vasione Crkve priznavao: inače ne bi ga *prvim i poglavitim* od Apoštola nazivao, ni govorio, da on ima *Poglavarstvo i Prvinstvo medju njima*, i da ga je Isus *udostojao odlikovanjem zastupatelja cijele Crkve.*

U ostalom sv. Naučitelj hotio je kazati, da je Isukrst *poglaviti* kamen svoje Crkve; a to i mi svi kažemo, čim ako velimo, da je Petar *kamen*, to znamo, da je takov učestvovanjem sa Isukrstom. Pa stoga i mi sa Augustinom govorimo: *a Petra Petrus:* od Krsta-Kamena, Petar-Kamen; u koliko *Petrus* izlazi od *Petra*, ne slovničkim, već ontologičnim izvodom. Onako pak tumačenje Augustinu je išlo na ruku, da uspješnije, naime, proti bludnji donatista, uzmogne dokazati, kako sakramenti u Crkvi od sama Isukrsta svoju krepost crpe, i da njihova vrijednost nipošto nezavisi od svetosti podielitelja svećenika. Kad je dakle rekao, da je Crkva sagradjena, *non super Petrum, quod tu es; sed supra petram quam confessus es«*, razumjeo je, da Petar nije *poglaviti, prvi* kamen, koji je za stalno sam Krist.« (Str. 163).

A o ključanoj vlasti Petrovoj veli: »Jer je Petar *sam* cijelu Crkvu zastupao, udostojan bio je, da mu bude rečeno, Tebi ću dati ključe kraljevstva nebeskoga... Petrovo se dakle odlikovanje odatle proslavlja, *jer je on zastupatelj vasionosti* i jedinstva Crkve bio«. (Str. 166).

Da je sv. Augustin priznavao sv. Petru poglavarstvo vlasti nad čitavom Crkvom, slijedi očito iz onoga što uči o vlasti Petrovih Nasljednika. »Petar je Rimskom Stolicom vladao, pa je stoga našemu svetom Naučitelju, ko i svim ostalim Ocim, ona postala *Stolica* kat exohen *Apoštolska*, čije *Poglavarstvo ostalo je za uvijek* u Rimskoj Crkvi, i koja jest onaj kamen, *kog vrata paklena nemogu predobiti:* »IPSA EST PETRA, QUAM NON VINCUNT SUPERBAE INFERORUM PORTAE«. (Str. 168).

U ime šezdeset biskupa Milevskoga Sabora piše Papi Inocenciju I i moli ga, da suzbije pelagijanstvo, koje je osobito zarazilo Afriku i Palestinu. »Pošto je Gospod osobitim darom milosti svoje Tebe na Apoštolsku stolicu postavio, i takovim Te učinio, da kad bismo mi obmučali i nepredočili poštovanosti Tvojoj ono što nam se čini, da zahtijeva dobro Crkve, to bi nam u grijeh imalo se upisati, čim se ne bi mogli ogovarati, da nas je strah bilo, da Ti neprijazno naše nazore primiš; dostoj se, molimo, pastirsku Tvoju brižljivost udesiti naprama golemoj pogibelji bolujućih Isusovih uda«. (Str. 169). Krivovjercu Julijanu veli: »Jer hoćeš, da se još stvar pretresa, pošto je to kod Apoštolske Stolice jur učinjeno?«... »One što nam protuslove ukarajte. Jer o tome pitanju bile su poslane Apoštolskoj Stolici odluke dvaju sabora. Od nje su na, došli i odpisi. TIM JE PARNICA DOVRŠENA: dao Bog, da tako jednom prestane i bludnja!«. (Str. 171—172).

Iz ovo nekoliko autentičnih navoda i slijepac može uvidjeti, što je sv. Augustin mislio o Poglavarstvu sv. Petra i Njegovih Nasljednika.

2. — Slavenske liturgijske knjige o Poglavarstvu sv. Petra

Razni obrasci molitava vazda su u Crkvi vrijedili kao pravila, po kojima saznajemo pravu Kristovu nauku prema načelu: *Lex orandi lex est credendi.* Ovo načelo proističe iz riječi sv. Celestina, Pape: *Observationum sacerdotalium sacramenta respiciamus... ut legem credendi lex statuat supplicandi«.* (Ep. 21, PL 50, 535). Stoga je od predsudne važnosti, kakove su liturgijske molitve pravoslavaca, jer se u njima najautentičnije krije njihova nepatvorena duša i vjera.

Dr. Marković drži da je u Evanđelju što ga je preveo sv. Ćiril, ovako glasilo klasično mjesto o Prvenstvu sv. Petra: *»Ti esi Petr', i na sem' Petre s' žižu cr' kov' moju«*, a znači: »Ti si Petar i na ovom ću Petru sazidati svoju Crkvu« i da je tako ovim prijevodom odrješito htio priznati Poglavarstvo Petrovo i preporučiti ga slavenskim narodima (Marković-Perković, Slaveni i Pape, str. 187). Lijepo opaža učeni pisac. »Vrlo je utješljivo, što liturgijske knjige Slavenskih naroda propovijedaju im u sve glasove prvenstvo Petrovo. Stara nauka Crkve oko ove točke puno je bolje proglašena u ovim knjigama, nego u onim suvrsnima Rimske Crkve. Svjedočanstva su svečanija, potpunija, obilnija; a mi u ovome treba da se divimo osobitom promislu Božjemu, koji hoćaše bogoglasnim liturgijskim obrascima, da ovjekovječi svoj glas u ušima Slavenskih naroda, dajući nam time sigurno jamstvo radosnije budućnosti« (Str. 188).

Na svetkovinu Veriga sv. Petra ovako mole pravoslavni: »Danas, *osnova Crkve*, Petar, kamen vjere, prikazuje nam svoje časne verige. Kao *vrhovni apostol, kao nepomična osnova dogmata*, ti si utvrdio Kristove zakone, a prestupnike si naučio blagozakonju. Hvalimo vrhovnoga i prvoga apostola, božanstvenoga učenika istine, velikoga Petra, i cjelivajmo s vjerom njegove verige. O *vrhoviče apostolski*, preblaženi Petre. (odriješi mi verige strasti). Koji jezik ljudski može dostojno da pohvali velikoga i slavnoga učenika Gospodnjega?... Ovjenčajmo blagočasno pjesmama *prvoprijestonoga*. Kristov kamen sjajno proslavlja *kamen vjere, prvoprijestonoga učenika*. Ne ostavivši Rima, došao si k nama u časnim verigama, koje si nosio, *apostolski prvoprijestoniče*. Raduj se, vasiljenska radosti, i *nebeskoga carstva ključaru«*. Na blagdan sv. Petra 29 lipnja mole: »O Petre, *kamene i osnovo*, i ti Pavle, izabrani sude. Tebe je *nepostidni kamene*, postavio (Krst), da sagradi na njemu Crkvu. Petre, kamene vjere, (i ti) Pavle, slavo vasiljene, došavši iz Rima, utvrdite nas. Petre, *temelju apostola, kamene Kristove vjere*, početku Kršćana pasi slavno ovce svoga stada; čuvaj svoje janjce od prijevarnih vukova, a pasi svoje stado od ljutih protivnika. *Najvrhovnijega apostola* danas dostojno svetkujemo. Tebe je Vječni, predvidjevši te, preodredio, preblaženi Petre, da budeš *predstojnik njegovoj Crkvi*. Kojim ćemo pohvalnim vijencima ovjenčati Petra i Pavla... prvoga kao *prednačelnika apostola;* drugoga kao većega trudnika od ostalih. Petar, *Gospodnji pastir svih apostola*. (Petar) *vogj apostola. — Nastavnik apostola. — Vrelo pravoslavlja.«* (Str. 188—191). U oficiju na 30 lipnja ovako slave sv. Petra: »Kamen Krst slavno proslavlja *Kamen vjere (Petra) preizrednoga medju apostolima. Vrhovna osnovo apostola, ti*, sve ostaviv, posljedovao si Učitelja, vapijući mu: S tobom ću umrijeti, da bih živio blaženim životom. Petre, ti si bio prvi biskup Rima, slava i pohvala prevelikoga grada. (Ti si) *utvrđenje Crkve, i vrata adova neće joj uistinu odoljeti*, kako je Krst predrekao. Petar, kao

preizredni Krstov pastir, primio je stado; Pavao je bio božanstveni Učitelj Crkve.« (Str. 191).

Jednako priznavaju i ispovijedaju Poglavarstvo Petrovih Nasljednika Sv. Otaca Papa. Evo nekoliko primjera! Na sv. Silvestra mole: »Silvestre, oče bogonošče, ti se pokaza ognjeni stup, *sveto predvodeći svešteni sabor,* i sjenati oblak, *otimajući od Egipatske varke vjernike,* i prenoseći ih u božanstvenu zemlju tvojim *svagda nepogrešivim naukom.* Ti si, sveštenotajniče, bio *čeonik svetog sabora,* i vrhovnoga učenika ukrasio si prijesto. Kaono *božanstveni čeonik svetih Otaca,* utvrdivši sveti nauk, *zagradio si ereticima bezbožna usta.*« U oficiju sv. Lava nalazimo ove pohvale: »Kako ćemo te nazvati Bogom nadahnuti (čovječe)? Glavom li pravoslavne Crkve Kristove? Okom li blagočasnosti? Kako ćemo te prozvati, divni čovječe? Propovjednikom istine? Tvrdim temeljem? Starešinom vrhovnoga časnoga sabora? Izvjesnim pravilom učenja? Ti si bio *nasljednik vrhovnoga prijestolja Petrova. Stupe pravoslavne Crkve Kristove,* premudri Lave. Prejamniče časnoga Petra, obogativ se njegovim čeonstvom, govoreći revnošću, Bogom podstaknut, napisao si savitak. Bogom podstaknut napisao si blagočastivu nauku, kao da ju je Bog na pločama utisnuo, javiv se kao drugi Mojsije Božjemu puku i časnome zboru svetih učitelja.« U oficiju sv. Martina pjevaju: »Kako ću te slaviti, Martine, preslavni nastavniče pravoslavnoga nauka, nelažni čeoniče svetih i božanstvenih zapovijesti, preistiniti obličitelju laži? Ti Martine, ukrasiv božanstveno prijestolje Petrovo, i na njegovu kamenu čuvajući nekolebljivo Crkvu, proslavio si se«. (Str. 192—194). U oficiju sv. Grgura Velikoga između ostaloga imamo ova priznanja Poglavarstva Petrova i Papina: »Presveti pastiru, naslijedio si *Prvaka* (Apostola) na stolici i u revnosti, čisteći narode i privodeći ih Bogu; *nasljednik na stolici Poglavice zbora učenika, Grgure.* siplješ riječi kao munje i zubljom vjernike prosvjetljuješ. *Prva od svih Crkava* na prsa te je privinula i božanskim potocima svete nauke natapa čitavu zemlju, što je pod suncem. Zdravo, *Luči vjere,* koji sjajem svojih riječi rasvijetljuješ čitav svijet; kao *svjetiljka* lutajuće u valovima zabluda na žalo izvodiš i od smrti oslobađaš: *Ti si orgulje u koje udara dah Duha Svetoga*«. (N. Nilles, S. J., Kalendarium annuale utriusque Ecclesiae Orient. et Occident., Oeniponte 1879, str. 121). Vidi druge primjere kod De Maistre: Du Pape, X, p. 63—70). Iz ovih dragocjenih podataka utvrđuje dr. Marković: »S ovim i drugim premnogim svjedočanstvima Slavenska liturgija propovijeda pravo Prvenstvo vlasti Rimskoga Nadsvećenika, tako te naročito istavlja povlasticu njegova nepogrešivoga učiteljovanja, što mu, kroz prvenstvo, pripada. Sasma je dakle naravno, što je sveti Polocki nadbiskup, mučenik Jozafat, obratio mnoge na katoličku vjeru, pa i okorjele raskolnike, uvjeravajući ih, više nego drugim dokazima, samim svjedočanstvima liturgijskih knjiga Ruskih. No se ne valja pouzdavati u nova izdanja, kako Grčka tako Slavenska, jer je ponestalo mnogo teksta, što su smetali stranačkom sustavu, a neki su i iskvareni; ali neće nigda poći za rukom uništiti sve stare rukopise, niti sve eksemplare starijih izdanja. Međuto, budi pripadom rečeno, tko se god služi te vrste oružjem, već osjeća u sebi, da je izgubio pravdu na sudu razloga i zdrava razuma«. (Str. 194).

O pobožnosti Srba prema sv. Petru svjedoči Ana Kristić: »S pravom, dakle, gojimo najbolje nade, jer Srbi ne štuju iskrenom pobožnošću samo svete Cirila i Metoda, nego na osobiti način poštuju i sv. Petra. On posebno vrijedi za Srbe kao neki simbol bilo ljudske slaboće bilo snage milosti Božje, koji im zorno pretstavlja, koliko je Gospod naš Isus Krist za ljude učinio i čini. Radi toga svakomu desetom Srbu ime je Petar«. (Acta IV Conventus Velehradensis, Olomuci 1925, str. 173—174).

Da su zbilja pravoslavci radi strančarstva iskvarili svete liturgijske knjige i izbacili iz njih mjesta, koja su protivna njihovu raskolništvu, svjedoče grkokatolički biskupi Jakov Susza, Kolenda i Prokopije. Iz svetih knjiga dokazivali su raskolnicima neispravnost njihova vjerovanja i strančarstvo u kvarenju svetih tekstova. (Vidi N. Nilles, S. J.,: Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis, Oeniponte 1879, XXXV).

Kad čitamo pohvale o Poglavarstvu sv. Petra i Rimskih Biskupa prvih Sedam Sabora, Svetih Otaca Istočne Crkve i u svetim liturgijskim knjigama, vidimo osobiti prst Providnosti Božje, koja je za tisuću godina sačuvala jasna svjedočanstva o Petrovoj Stolici kod onih, koji su se od nje odijelili. Sv. je Augustin davno kazao veliku istinu, da je Bog sačuvao Židove, u tu svrhu, eda iz Svetih knjiga, koje oni čuvaju, možemo dokazati poganima, da su istinita proročanstva o Kristu i da ih mi nismo izmislili. (Vidi Sv. Augustin, De Civitate Dei,- l. 18 c. 46, P. L. 41, 608—609).

Poštenje i objektivnost *»Glasnika Srpske Patrijaršije«* traži da i ovenaše navode prinese, pa da objektivni pripadnici pravoslavne crkve sude, što se ima držati o Poglavarstvu sv. Petra prema učenju sv. Augustina i molitvama njihove crkve! *Dr. B. M. R.*

* * *

Neispravno mišljenje o nekim skolasticima. — (Les idées fausses sur les scolastiques). — G. Al. Banović u »Hrišćanskom Delu« 1938, sv. 1 osvrće se na djelo Emila Brehiera: La philosophie du Moyen-Age, Paris 1937, te između ostaloga veli: »Misao srednjovekovnog čoveka je sva teocentrična. Ulaže nečuvene napore da odgonetne poslednu tajnu bića, a samim tim i svoju sopstvenu misiju na zemlji. On hoće da pozna prirodu Božju i u tom pravcu idu sve njegove težnje. Nu dok su jedni, oslanjajući se na otkrivenje smatrali da se to može postići jedino verom, drugi su davali prvenstvo razumu. Otuda se postavlja jedan drugi, isto tako važan problem, problem odnosa vere i razuma. Dok skolastičari na čelu sa Tomom Akvinskim, pod jakim uticajem Aristotela, proglašuju razum za vrhovni princip, dotle je za druge na čelu sa Anselmom Kenterbrijskim vera polazna tačka filozofije. S jedne strane je »Intelligo ut credam«, a s druge »Credo ut intelligam«, koje Anselmo dopunjuje riječima: »Nisi credideritis non intelligetis«.

Docnije, u toku 14 veka javljaju se i veliki mističari u licu Duns Skota, Majstera Ekharta i dr. koji odbacuju autoritet i razum, i mesto svega uzimaju osećanje, doživljaj, neposredno sjedinjenje sa Bogom kao najbolji i jedini put kojim se dolazi do bogopoznanja. Nasuprot skola-

stičarima, racionalistima, ovdje su intuicija i osećanje, vrhovni principi. To je u duhu filozofije Platona i njegovih sledbenika neoplatoničara«.

Ovdje ima neispravnih tvrdnja! Nije tačno označen smisao onoga načela sv. Anselma: Credo ut intelligam! Stöckl-Weingärtner: Grundriss der Geschichte der Philosophie, 3. Aufl., Mainz 1919, 172—173 lijepo određuje stav sv. Anselma o odnošaju vjere i razuma. »Augustin je izrazio svoje stanovište s riječima: Intellige, ut credas; crede, ut intelligas. Anselmo ističe jedino drugi dio ove formule: Non quero intelligere, ut credam, sed credo, ut intelligam. U ovoj rečenici izriče Anselmo dvije stvari, biva prvo, da je vjera prije znanosti; drugo, da se ne smije ostati kod same vjere. Nepravedno su neki iskrivili Anselma radi supranaturalizma. Svetac jedino hoće da kaže, da su nam uzvišene i vrhunaravne vjerske istine jedino po vjeri pristupačne, premda naš razum nastoji da ih dublje produbе... Ne samo radi slaganja u glavnim naukama, nego još više zbog posebne metode Anselmo zaslužuje ime »Oca Skolastike«. On se je poput ostalih velikih skolastika držao temeljnoga načela, da istina istini ne može biti protivna, i da između vjere i razuma ne može biti protivurječja, jer dolaze iz toga izvora — Boga. Stoga je i vjerom i razumom suglasno naštojao obogatiti ljudsko znanje. (Vidi raspravu Dr. Fra Karla Balića: Što je skolastika? Nova Revija XVII 1938 br. 1—2, str. 49—65, osobito str. 59—62).

Neispravno je da je Duns Skot zabacio auktoritet i razum, a slijedio osjećanje, doživljaje i neposredno sjedinjenje s Bogom kao najbolji i jedini put, kojim se dolazi do spoznaje Boga. Skot slijedi i poštuje auktoritet Sv. Pisma i Crkve kao malo koji od velikih skolastika. Puno drži do Aristotela, a osobito sv. Augustina; ali nijedan ljudski auktoritet ne slijedi slijepo, nego oštrim kritičkim duhom, premda s velikim poštovanjem i čednošću. Skot je uvelike cijenio spoznajnu moć razuma i razumskim razlozima utvrdio spoznaju Božje opstojnosti, Njegovih savršenosti, čovječje naravi; rasvijetlio smisao života i naše vječno određenje. Neka g. pisac pročita raspravu: Sinteza Skotove filozofije (Acta I Congressus professorum Francisc. Zagrebiae habiti 25—29 septembris 1935, Sibenici 1937, str. 176—244), pa će vidjeti kakovu ulogu igra razum u Skotovu naučnom sustavu.

Dalje je neispravna tvrdnja, da je Skot samo mistik. On je velik skolastik, među prvacima Skolastike; dapače je skolastičku silozofiju i teologiju svojim jakim analističkim duhom dotjerao do zamjerne veličine i čvrstoće. Stavljati ga uz bok jednome Ekhartu koji je izgradio jedan od najsmušenijih sustava lažnog misticizma, i kojemu je Kongregacija osudila 28 zabluda (Vidi Stökl, l. c. 227—228), veliko je neznanje i zabluda.

Skot je i mistik, ali radi velikih pokretnih ideja i sila njegova sustava. Nauka o jedistvenosti bića, formalitetima, ljubavi kao pokretaču svih Božjih stvaralačkih djela, o bezuvjetnom preodređenju Krista i Njegove Majke: sve nas to vuče i dovodi u tijesnu vezu s Bogom. Ali je sve te velike poglede Skot utvrdio što s čistim razumom, a što uz pripomoć objavljenih istina. Neka g. pisac pročita: Longpré E., O. F. M., »La philosophie du B. J. Duns Scot, Paris 1928; Gilson, L' esprit de la philosophie medievale, Paris 1924; Acta I Congressus, Sibenici 1937, pa će dobiti čist pojam o Skolastici i velikim skolastičkim učiteljima.

Dr. B. M. R.

* * *

Apostoli Hristovi, sveci, mučenici i vitezovi krsta i slobode iz g. 1937. — G. episkop Nikolaj u »Misionaru« g. XVIII (1938), br. 5, str. 130—131, upravlja pravoslavcima »Vaskršnji pozdrav 1938 godine«, u kojemu se osvrće na konkordatsku borbu prošle godine. G. episkop veli: »Rečeno je apostolskim ustima: Blago čovjeku koji pretrpi napast. To se može reći i za našu pravednu crkvu kao jednu živu jedinicu u živom organizmu vaseljenske crkve. I ona je pretrpjela napast. Mnogi su je pitali: Zašto da strada jedna sveta i narodna crkva? Zašto da bude gonjena i mučena? Zašto da bude ponovo ponižavana i raspinjana i od tuđina i od svojih? To su ista pitanja kao i u pogledu samoga Hrista, istovetna kao i u pogledu svokog pravednika kad strada za svetu pravdu Božju. Pa na ista pitanja daje se isti odgovor:

Crkva Božija u sva vremena preživljuje na svome planu sudbu svoga Osnivača, Gospoda Isusa Hrista.

Da bi osetila opravdanost i vlast Vaskrsenja, mora da proživljuje svoje Golgote.

Da bi većma zasijala u svetu, ona mora, kao zlato, kroz oganj mučenja proći.

Da bi održala budno saznanje o prisustvu Hrista Pobedioca u njoj, ona mora da vodi borbe sa prividno jačim neprijateljima, i da ih pobeđuje.

Da bi primila sve vence slave, ona mora pravednički da nosi svoj trnov venac na zemlji.

Jednom rečju: da bi bila i ostala Hristova prava i pravoslavna crkva, ona mora svojom sudbinom da liči na Hrista, božanskoga Stradalca i Pobedioca, koji je od prijatelja za pare bio izdat, od narodnih starešina oklevetan, od glavara svešteničkih popljuvan, od književnika porugan, i od neznabožaca raspet, da bi na kraju vaskrsao i javio se pobediocem i ljudi, i demona, i smrti. Prava crkva Hristova preživljuje dramu Hristovu na svakom pokoljenju hrišćanskom, na jednom dublje (da bi iskusila puno saznanje istine) a na drugom pliće (da bi odahnula na putu stradanja). Radujte se, deco ovog pokoleja, što je u vas duboko pritisnut i otisnut pečat Hristovih stradanja. Tako sad više ličite na Boga Spasitelja svoga. I tako sad više ličite na apostole Hristove, i na svece i mučenike i vitezove krsta i slobode iz svoje narodne istorije.

Neka se raduju deca i rođaci svih onih koji u 1937 izgiboše za crkvu pravoslavnu. Jer će se njihovim imenima ponositi potomci njihovi iz kolena u koleno.

Neka se raduju i oni koji u 1937 primiše udarce, ili šamare, ili pogrde, ili štete bez oštete, ili proliše kap krvi svoje, ili ma i jednu suzu u obrani križa časnoga. Zaista, požnjeće kad tad dobru žetvu. Jer je u svetim knjigama zapisana istinita reč: Ko sa suzama seje, sa veseljem žanje.

Neka se pak ne raduju — nemaju čemu — oni koji se u 1937 godini uvrstaše u buljuke gonitelja krsta. Primili su zemaljsko, izgubili nebesko. Gle, i na njih se odnosi ona jeziva reč Hristova o sablaznitelji-ma: **Bolje je takima da obese vodenički kamen o vrat i bace se u more!** Na sve poruke uvređene crkve da se pokaju, pa će im se oprostiti, oni odgovaraju lukavim i i prezrivim osmehom (o kako li će umreti!). A onu nekolicinu koji se pokajaše, primamo kao braću, pa i njih sa svima zajedno pozdravljamo sa: Hristos voskrese! Jer po slabosti ljudskoj pogrešiše a po savesti hršćanskoj pokajaše se.

Pravedni narode Božji, svetla vojsko Božija, dragi sinovi i kćeri Svetosavske, svi vi koji u 1937 godini stadoste s desne strane Sina Božijega (daj, Bože, da mu se i o strašnom Sudu nađete s desne strane) — svi primite moju blagodarnost, blagoslov i pozdrav:

HRISTOS VOSKRESE!

Neka vas vaskrsli Gospod obuče u svetlost i radost kao anđele nebeske! Ovo je prvi Vaskrs posle preživljenog svenarodnog stradanja za veru i pravdu Božju. Ne zaboravite to. Proslavite ga svečano. A kada se budete vraćali sa pashalne službe domovima svojim, ponovite u mislima svojim pouku iz strašne 1937 godine. Ta pouka, oštra kao Golgota a svetla kao Vaskrsenje, glasi: Pravoslavlje je neodoljiva istina a sloga jedini spas za Srbina.«

MEĐU KNJIGAMA

Religiozna poezija

Matica Hrvatska ne znači danas u književnom nastojanju hrvatskoga naroda sve ono što je ona značila nekoć, recimo od 1874 g. pa do u prvi decenij dvadesetoga vijeka. Tada je ona bila prva naša izdavačka ustanova, i biti primljen među njezine suradnike značilo je dobiti legitimaciju priznata književnika. Danas to više nije tako, u onakoj mjeri kao onda, ali i danas još Matica pretstavlja kulturni faktor prvoga reda, specijalno u književnom pogledu.

Radi toga i danas je odličan znak kad nečije djelo bude primljeno među Matičina izdanja. Pogotovo, kad se radi o *izrazito katoličkom djelu*. Radi toga je pravi uspjeh moderne katoličke hrvatske književnosti, kad je jedan od ponajglavnijih njezinih pretstavnika — O. *Milan Pavelić* D. I. — uspio da mu Matica među svojim izdanjima štampa religiozno djelo.[1]

Knjiga O. Pavelića ima i još veću važnost! On je — i sam odličan pjesnik — napisao svojoj knjizi Uvod (str. 3—23), koji je zapravo izvanredan i pregledan esej o religioznome pjesništvu. U našim školskim udžbenicima, na pr., dosta se malo i dosta površno govori baš o religioznom pjesništvu, iako je ono vrlo bogato i kod nas, iako i sami ti udžbenici priznaju da je prvo vrelo poezije bila upravo religija.

Naročito kad se radi o *mističnoj* poeziji, onda i većina naših stručnih kritika, da i ne govorimo o nestručnim piscima ili čitateljima, često puta upotrebljava taj izraz i u smislu kojega on nipošto nema. Pavelić je u svom Uvodu i lijepo i jasno prikazao Kršćansku mistiku (str. 8—15). Jedino mi je malko nejasna stavka o stupnju savršenosti *»koji nosi u sebi ulivenu kontemplaciju«* (str. 14). Znači li to, da je taj stupanj spojen s kontemplacijom kao sa svojim sastavnim dijelom, ili da je on nužni uvjet za ulivenu kontemplaciju?

K poglavlju o kršćanskoj mistici sasvim zgodno prilazi i treći dio — povijest religiozne poezije: Od svetoga Franje do današnje Francuske (str. 16—23). Tako se ovaj uvodni esej može nazvati pravom malom *»teorijom religiozne poezije«*, i dobro će doći ne samo čitateljima Matičinih izdanja nego i stručnim literatima i literarnim kriticima.

---

[1] Milan Pavelić D. I., *Iz duhovne lirike*. Prijevodi (Zagreb, MH, 1937), str. 112.

2. — Prevedenih pjesama ima 57. od 25 pjesnika, sa 8 jezika. Osobito ovaj posljednji broj pokazuje spremu O. Pavelića, kako je to već s pohvalom istakla naša kritika (Marković). Dodamo li i one pjesme koje se citiraju u Uvodu, onda se prva dva broja povećavaju: prvi za šest pjesama, drugi za pet pjesnika.

Najviše je prijevoda s francuskoga (33), pa s njemačkoga (6) i talijanskoga (5), onda s ruskoga (4), poljskoga (3) i po 2 pjesme sa španjolskoga, flamskoga, češkoga. U Uvodu ih je 5 s francuskoga, jedna s ruskoga.

Kako se vidi, prijevodi su poglavito iz francuske književnosti: 33 prema 24 (ili: 38 prema 25), a među Francuzima je lavski dio odnio *Verlaine* (27 pjesama). To ističe i sam Prevodilac (str. 17), pa je radi toga i u svome kratkome pregledu religiozne poezije (str. 16—23) najviše prostora dao upravo Verlainu (str. 17—21), a razmjerno je o njemu dosta rekao i u kratkome životopisu (str. 50).

Iz toga, pa onda iz vrlo blagoga načina s kojim on govori o Pjesniku, očito je da je Verlaine Pavelićeva velika pjesnička simpatija. Ja ne bih imao ništa protiv toga, ali nekako mi, ipak, nije sasvim pravo da je upravo Verlaine *»glavno lice, središte«* (str. 17) zbirke pjesama *»iz duhovne lirike«!*

Prije nego razjasnim to svoje stanovište, sam naslov ove zbirke iz *»duhovne«* lirike nekako mi nije sasvim jasan. Što zapravo znači ovdje ta riječ *»duhovna«* lirika? Ako sam dobro pratio Pisca čitajući njegov Uvod, onda bih rekao da je njemu ovdje riječ *duhovni* prijevod internacionalne riječi *religiozni* (vidi str. 3, 6, 7, *18*, 21, 22). U tome značenju naslov je, zaista, za ovu zbirku, u kojoj ima i pjesnika nekatolika i nemistika (vidi str. 8), sasvim dobar. Ali riječ *duhovni, duhovnost* nama označuje i ono što se francuski kaže: *spirituel, spiritualité*, a to nije sasvim isto što i: *religiozni, religioznost*. Zato bih ja volio da je izraz *religiozna*, koji se češće ponavlja u Uvodu, ušao i u naslov zbirke.

Što se tiče napose *Verlainove* religiozne poezije, mislim da je već vrijeme da mi katolici jasno pogledamo istini u oči, a tu je istinu još pred trideset i dvije godine — možda malko prečstro, ali u suštini sasvim ispravno — izrekla poznata francuska revija *L' Ami du Clergé* (1906, str. 661).

U vezi s poznatom Huysmansovom izjavom: — *U Verlainu je Crkva imala najvećega pjesnika kojim se ona može ponositi poslije srednjega vijeka,* — a nadovezujući na članak O. Delaporte u *Etudes: Verlaine i njegove kršćanske pjesme,* piše L' Ami: — 1) *Crkva ni ne misli na to da bi se ponosila Verlainom, a onda 2) otvoreno govoreći i nema čime: ni njegova povijest... ni njegovi versi... ne bi mogli uliti ponosa ovoj Majci, i odviše velikoj, danas kao i u srednjem vijeku, da bi se ponosila takovom malenkošću.*

3. — Prevodilac se tuži kako neki i kod nas malo što znadu o pjesniku Verlainu (str. 17), pa govori o njemu na str. 18—21 i onda opet na str. 50. On se poglavito pozivlje na *»knjigu od preko 550 strana«* od Edmonda Lepelletiera: *Paul Verlaine, sa vie, son oeuvre.* Paris 1907 (str. 18). Glavnu krivnju za njegov užasni život poslije vjenčanja baca na njegovu ženu i njezina oca (str. 18 i 50). Preko sramotnoga odnošaja pjesnikova s Rimbaudom prelazi s vrlo blagom riječju (*»odluta«*, str. 50). Vrlo dirljivo, poetično opisan je konačni Verlainov pad (str. 20)...

O. Pavelić ima potpuno pravo kad kaže da Verlaine zaslužuje sućut (str. 20), ali ta sućut ne smije ići tako daleko pa da ga operemo od svake krivnje ili je toliko razvodnimo da već gotovo i nije krivnja... Osobito se u sudu o Verlainu vrlo oprezno treba služiti Lepelletierovom knjigom! On je pristran; dakako, u dobroj nakani, ali prave slike o Pjesniku nećemo dobiti iz te knjige!

Tu sliku mnogo su bolje ocrtali François Porché, *Verlaine tel qu' il fut* (Paris, Flammarion, 1933, str. 444; i manje izdanje: *Verlaine*, str. 126) i Antoine Adam, *Le vrai Verlaine.* Essai psychanalytique (Paris, E. Droz, 1936, str. 139). Neću reći da su i ova dvojica rekli o Verlainu posljednju riječ, a ni da su ga potpuno shvatili,[2] ali oni su, bez sumnje, mnogo vjernije prikazali same događaje Verlainova života i djela nego većina drugih. Slika koju nam njihovi dokumenti slikaju — užasna je...

Poslije tih dokumenata ja nikada ne bih rekao da je Verlainova *»glavna nesreća bila žena mu«* (str. 50), niti bih isticao njegovu *»nježnu«* ljubav prema majci (str. 19 i 50), ili to da on *»bez kraja ljubi majku, ženu, sina«* (str. 20). Ta »nježna« ljubav bila je gotovo smrtonosna i majci i ženi i sinu!... Radi zlostavljanja rođene majke Verlaine je dospio u tamnicu god. 1885!

A zgoda s Lucijanom Létinoisom?! Sjetimo se: Lucijanu je bilo već 17 godina kad ga je Verlaine upoznao (str. 79), a malome Jurju, pjesnikovu sinu, tek 6 (prvi je rođen 27—II—1860, a drugi 30—X—1871). Dakle, neće biti bio uzrok da je pjesnik *»posinio«* Lucijana to što *»mu je sin bio oduzet«* (str. 20), nego po svoj prilici nešto sasvim drugo (sjetimo se Rimbauda!), o čemu, vjerujem, ni sam pjesnik nije bio pravo svijestan.

Svakako, religiozna strana pjesama posvećenih Lucijanu meni je *vrlo sumnjiva* (znamo, ima i *»sensualno-mistična«* literatura; cfr. *Instr. Supr. S. C. S. Officii* od 3—V—1927)! Recimo. onakovu pjesmu kakova je Uspomena (str. 77) zaista teško da bi ispjevala *samo očinska* ljubav (cfr. str. 20)!

Ili pjesma Posinak (str. 79), zar i ona da je duhovna?! Zašto je, onda, Prevodilac izostavljao verse:

[2] Napose, treba odbaciti mnoga freudovska tumačenja g. Adama.

(Pour je ne sais quels torts) charnels et surtout pour
Un fier départ à la recherche de l' amour,
Loin d' une vie aux platitudes résignées! — — —

Verlaine je o Lucijanu upotrebio i ove poredbe:

Fin comme une grande jeune fille...
Brillant, vif et fort, tel une aiguille,
La souplesse, l' élan d' une anguille!...

I kad je tako, zar se »*Amour*« može bez prigovora nazvati »*djelom posve religioznim*« (str. 50)?

S ovim pripomenama i bojaznima ja nisam mislio umanjiti slave pjesnika Verlaina ni zanijekati ono što ima zdravo i što ima zaista katoličko kod njega, nego sam htio istaknuti da mi katolici smijemo Verlaina *samo donekle* smatrati katoličkim pjesnikom i tek *uz najveću opreznost* i njegovu naoko religioznu katoličku pjesmu priznati takovom.

I nije potreba uljepšavati žalosnu priču o njegovu životu! Nećemo prevraćati očima kao kakovi Tartifi niti ga farizejski prekoravati *(Ko je bez grijeha, neka se slobodno baci kamenom na nj!..)*, nego ćemo ga prije svega žaliti... Verlaine je, zaista, bio »*veliko dijete*« (str. 50), i to *bolesno* dijete, a nije imao čvrste ruke da ga vodi. Alkohol, to je ona njegova glavna nesreća koja je njegovu bolesnu osjetljivost dovodila do strašnih ludorija... Ali, na njegovoj smrti bio je svećenik uza nj, i to je naša utjeha...

4. — O. Pavelić ističe: — *Kod nas ga iznesoše »mladi«, uzveliča Matoš* (str. 50). Ipak, trebalo je dodati, jesu li ga »mladi« iznijeli kao konvertita i kao religioznoga katoličkog pjesnika, ili, možda, više kao pretstavnika modernih književnih boema i kao jednoga od pokretača simboličke poezije?

Nije li upravo Matoš u svojoj duhovito-plitkoj *Epistoli, Ad Zvecanum monachum* napisao i ove riječi: — *Najljepše moderne katoličke pjesme je ispjevao poganin, parnasovac i boem, bezazleni Verlaine*... (Savremenik, 1912, str. 262)? Uzgred spominjem, da mi hrvatski katolici baš danas, kad je na pomolu neka »*Matošolatrija*« (oprostite na varvarizmu!), nipošto ne bismo smjeli zaboraviti ove famozne Epistole!...

Nekatolički pisci uobičajili su se govoriti o »*mističnoj*« poeziji Pavla Verlaina. O. Pavelić ne zove je tako, ali kaže: »*čini se, da je mogao biti dignut i do mističkih visina*« (str. 19). Ne poričem te mogućnosti, iako vrlo sumnjam u njezinu stvarnost, no moram istaknuti da sve kad bi to i bila istina, ipak to još ne bi značilo da su i same pjesme spjevane baš u tim časovima. Spomenimo se da je *Sagesse* štampana prvi put 1880 (taj datum nosi njegova »smjerna« Préface; cfr. str. 19).

U vezi s ovim, spomenuću da ni sama povijest Verlainova obraćenja još nije izvedena posve na čistac. Na pr., nije tačno što čitam na str. 6 naše Knjige: — *Verlaine 1874. piše poslije obraćenja iz tamnice prijatelju Lepelletieru: »Slažem Marijine kantike prema sistemu i molitvama primitivne Crkve.«* Njegovo obraćenje, o kojemu pripovijeda O. Pavelić na str. 18—19, zbilo se je u svibnju i lipnju 1874, a gornje riječi pisao je Verlaine još u studenome 1873!

I da potpuno shvatimo svaku pjesmu iz *Sagesse* i uopće one koje su spjevane u Monsu (kao na pr. *Art poétique*, tiskan tek 1884 u zbirci *Jadis et Naguère)*, trebalo bi tačno znati i kada je koja spjevana: koliko prije ili poslije obraćenja, i u kojoj je ona vezi s obraćenjem.[3] Ja, na pr., teško mogu shvatiti evo sada spomenutu pjesmu u onome smislu kako ju je shvatio O. Pavelić (str. 20; cfr. 50), Barem je književni kritici shvaćaju kao neku vrstu *programa simboličke škole.*[4] A i spjevana je prije obraćenja (u travnju 1874).

Ja ne bih potpisao ni ovih riječi: — *On zapravo nije nikad ni bio literat od zanata* (str. 20). Ta, ako iko, Verlaine je od svoje šesnaeste godine bio samo literat, ili barem poglavito to! I malo je pjesnika koji su osjećali potrebu da sve svoje osjećaje i doživljaje kažu u versu kako ju je osjećao on! A on ih je znao kazivati i s jezivim cinizmom...

Ima jedan drugi Pjesnik koji zaista *nije bio literat* od zanata, ali koji je dao nekoliko izvanrednih pjesama ne samo duhovnih nego u potpunome smislu riječi *mističnih*. I ja ne mogu prežaliti da baš *taj* Pjesnik nije ušao u ovu zbirku i nije u njoj zauzeo središnje mjesto!

Mislim na sv. *Tereziju Djeteta Isusa*, rođenu one iste godine kad je Verlaine imao dospjeti u tamnicu (1873), a koja će umrijeti ni pune dvije godine poslije Verlaina. Ja ne znam je li ona uopće ikad i doznala za njega, ali i s čisto formalne strane Terezija je dala pjesama punih muzike, a sadržajem i duhom visoko, visoko iznad njegovih! Neke od tih pjesama O. Pavelić preveo je tako da ih gotovo i nije moguće kongenijalnije prevesti!

Eno, na pr., pjesma Orunjena ruža, ili Samo ovaj dan, ili Što sam ljubila..., takove su pjesme da bi one činile ukras svakoj antologiji lirike, a duhovne lirike u prvome redu! Čitajte u izvorniku tu posljednju pjesmu: *Ce que j' aimais*... (u velikom izd. Životopisa, str. 502—510)!

Jedina je mana te pjesme da je nešto duga, pa je nemamo čitavu u Pavelićevu prijevodu, nego samih deset kitica, dok ih izvornik ima 52! Sam prijevod je izvrstan, ali i osim toga što je tek djelomičan, on manje odgovara originalu nego bi trebalo, da se osjeti sav muzikalni čar te divne pjesme. U njoj se Terezija

[3] Vrlo zgodnu »kronologiju« Verlainovih pjesama daje Adam, sp. dj., str. 121—129.

[4] Vidi, na pr., Ch. M. des Granges, *Les grands écrivains français* ..., éd. 11 (Paris, 1930), p. 718—719.

direktno naslanja na mističnu poeziju sv. Ivana od Križa. U njoj riječ *amour* (to je natpis i Verlaineove zbirke u kojoj su pjesme o Lucijanu!) zveči tako prirodno, tako iskreno, a odgovara stvarnosti sasvim drukčije negoli kod *»pauvre Léliana«!* Pa onda ono saosjećanje s prirodom kojemu se toliko divimo kod Verlaina i drugih simbolista, kako li je uzdignuto u mistično ozračje u toj pjesmi male Kraljice! Može li se zamisliti nešto muzikalnije od ove kitice:

J' aimais à cueillir les herbettes,
Les bleuets, toutes les fleurettes;
Je trouvais le parfum des violettes
Et surtout celui des coucous
Bien doux (str. 503; nije prevedena)!

Osim sjajnih prijevoda iz Pjesama svete Terezije, O. Pavelić dao je našoj književnosti i svoje Himne.[5] Taj prijevod pretstavlja u našoj literaturi djelo kakovim bi se mogla ponositi bilo koja svjetska literatura! U lijepome Uvodu (str. I—XXII) on je o himnima dao izvrstan prikaz, a o njima vrlo toplo govori i u ovoj antologiji (str. 5—6). I meni je žao što nije i barem nekoliko himana bilo uneseno u nju!...

Dakako, po svoj prilici opseg zbirke nije bio prepušten samome Prevodiocu, ali kamo sreće, da je u nju ušlo još nekoliko Pavelićevih prijevoda religiozne poezije!

6. — Prelazeći na same prijevode, ističem da su oni, uopće, — *prvoklasni!* Pavelić je poznati majstor stiha, sroka; uz Nazora, možda, najbolji kod nas. On pozna jezik izvanredno, ima osobiti dar da se uživi u situaciju izvornika, kojemu redovno ostaje potpuno vjeran, iako se riječ više puta čini sasvim daleko od one u izvorniku. Njegovi su prijevodi — uzevši ih i kao pjesme, bez obzira na izvornik — mala remek-djela! Kao brušeni dijamanti prelijevaju se bojama i trepte mekanim blijeskom prave poezije... Ja sam tu njegovu vještinu istakao već poodavno. On ju je sjajno potvrdio i u ovoj zbirci.

Nenatkriljivu — rekao bih — majstoriju imamo, na pr., u prijevodu Jakoponove pjesme (str. 27—30), gdje je sa riječju mene slikovano ništa manje nego još 15 različitih srokova! U toj pjesmi imamo i jedan karakterističan primjer neslaganja u riječima, a potpunoga slaganja u duhu:

Svijet se tebi laska mazan,
Da za svijeću rog ti dade (str. 29).

Čovjek bi pomislio: *rog za svijeću* — narodan je izraz, ali prilično trivijalan, pa mu nije mjesto u pjesmi, pogotovo ne u »duhovnoj« pjesmi, pa još u Kristovim ustima! No sjetimo se, da je to lirika

[5] M. Pavelić D. I., Crkveni himni u hrv. prijevodu (Zagreb, Glasnik S. I., 1936), str. XXII+290.

Jakoponova! Onoga Jakopona, toga *»plamnoga, katkad i vrlo zubatoga mistika«* (str. 17), koji je u svome pjesničkom rječniku imao i ter kakovih izraza najoporijega verizma! U toj pretpostavci, izraz *»rog za svijeću«* baš je karakterističan za nj, i ja se divim Paveliću, kako mu je baš on pao na pamet! U izvorniku je ovako:

El mondo si mostra piacente — per darte a veder che sia bono. Reći ćete: preslobodan prijevod! A ja kažem: savršen prepjev!

Samo jednom, ako se ne varam, Pavelića je izdala njegova budnost! Mislim na prvu pjesmu u zbirci: Popijevka Suncu (str. 25—26). Pjesnik, čini mi se, nije dovoljno svratio pozornost na asonanciju i onaj specijalni ritam Franjine pjesme. Čitajući je u Pavelićevu prijevodu ona nekako, i nehotice, na više mjesta ostavlja utisak — proze! A ipak, izvornik je tako jednostavan, ali i tako živo ritmovan i tako isprepleten asonancijom da je neodoljiv i sa čisto formalne strane.

I još nešto. Prevodilac Franjinu pjesmu zove: *Popijevka suncu* (dativ). Tako je na str. 16, tako u Životopisu Svečevu, tako u samome natpisu (str. 25). Tako se, zaista, više puta i citira ta pjesma, ali to nije tačno! Treba da stoji: *Popijevka brata Sunca* (genitiv!). Franjo ne pjeva Suncu, nego pjeva Bogu. Sunce mu je samo pretstavnik ili pretpjevač Prirode. Zato se već u prvim rukopisima naziva i ovako: *Le Laudi delle creature* (Hvale stvorova):

Laudato sie, mi Signore, cum tucte le tue creature
spetialmente messer lo frate sole,
lo quale jorna, et allumini per lui.
Et ellu è bellu e radiante cum grande splendore;
de te, altissimo, porta significatione (Papinijevo izd., str. 5).

Posljednji veras označuje Sunce kao simbol Boga, kako će mnogo kasnije i naš Kranjčević reći da je ono: *Velik monogram Božijeg imena*... Možda je taj posljednji veras dao povoda O. Paveliću da u natpisu stavi dativ mjesto genitiva.

O samome sv. Franji napisao je Prevodilac na str. 16, pa specijalno na str. 25 (Životopis) nekoliko tako toplih i tako pjesnički tačnih i istinitih riječi da ja ne znam je li iko kod nas tako sjajno, a tako ukratko, prikazao sv. Franju! Poredio sam njegov Životopisa crticom koju je o Franjinoj pjesmi napisao Papini u sličnoj prigodi.[6] Snažna je Papinijeva riječ, ali ljepša je Pavelićeva! Čitajući je, u meni je zatreptala svaka žilica ljubavi prema mome Serafinskome Ocu, koju je mekana i blaga Pavelićeva ruka uzbibala u zanosan treptaj... Hvala!

Lijepa je i crtica o Jakoponu (str. 27). kao što su. uopće, vrlo uredno i lijepo napisane i sve ostale bilješke ispred pjesama. Napose ističem još one o Dantu, Petrarki, Villonu, Corneillu.

[6] G. Papini, *Antologia della poesia religiosa italiana* (Milano, Vita e pensiero, 1923), p. XXII+398.

7. — Možda je najveće poteškoće stavila pred O. Pavelića izvanredna Petrarkina pjesma *Alla Vergine (Djevici Mariji*, str. 37—41). Formalno ih je on savladao do posljednje... Ipak, izvorniku se nije dovinuo nego tek izdaleka: to je zato, što se to čudo od pjesme ne da prevesti! Svaki drugi, osim Pavelića, bio bi klonuo prije svršetka prijevoda. On je ustrajao do kraja i dao krasnu pjesmu koja ima svoju posebnu vrijednost i koja ni uz Petrarkin izvornik nije zališna...

I formom i sadržajem sjajno je reproducirana Villonova Balada o obješenjacima (str. 44—45).

Za Pjesničku umjetnost (str. 50) već sam rekao da je spjevana prije, a ne poslije (na str. 50 kaže se: *iza)* obraćenja: mislim konačnoga obraćenja, koje u moralnom smislu — na žalost — neće ni biti konačno!... I radi toga, a još više radi svoga sadržaja, po svoj prilici ova pjesma ne bi ni ulazila u zbirku »duhovne lirike«.

Ni Jecaj (str. 52) ne bi pravo išao ovamo. Ta pjesma spjevana je odmah u početku Verlainova hapšenja, još prije nego je prevezen u Mons, kad on još ništa nije ni slutio o svome obraćenju! O samome prijevodu mislim da mogu reći da je izvrstan kao pjesma o sebi, ali *kao prijevod* držim da ide među manje uspjele. Prve dvije kitice, uza svu svoju prividnu jednostavnost, spjevane su s toliko virtuoznosti, s toliko hotimične simetrije, s toliko majstorije da u prijevodu nipošto ne dobivamo njihov adekvatan prepjev. Ni treća kitica ne daje izvornika, a još manje posljednja. U toj posljednjoj kitici očita je reminiscencija na Villona, pa bi radi toga nekako čovjek mogao da pjesmu uzme kao neko početno obraćenje k drugome životu. Kao pjesma, ni ova se ne da prevesti!

Blago duše (str. 87—88) doimlje se izvanredno sugestivno, osobito s onim svojim *desetercem!* Pavelić umije tomu starom versu izmamiti toliko topline, toliko novosti da mu se moramo diviti!

U Večernjoj molitvi (str. 89) možda je ton malko previše udešen prema djetinjim pjesmama. I ona dva versa:

Isusove krvi dar
Sam poravna svaki kvar,

malko su preslobodna, pa bi se mogla i krivo tumačiti. Sjetimo se da je Lujza Hensel bila prije protestantkinja...

Na Cvjetnicu (str. 92—93) doimlje se vrlo nježno. Gdjekoja sloboda u akcentu tako je udešena da nimalo ne kvari esthetskoga dojma.

Božje prvenstvo (str. 96—97) izvanredna je sličica iz prirode, u kojoj pjesnici-mistici svugdje vide Boga! Mislim da je ovo jedna od najljepših pjesama u ovoj zbirci: i sadržajem i po sjajnom prijevodu!

I ostale pjesme do kraja zbirke, na pr. Posljednja borba (str. 108) dokazuju već istaknutu Pavelićevu vještinu u kongenijalnome prevodenju i prepjevavanju.

Vrlo su lijepi i oni prijevodi u Uvodu (str. 3, 7—8, 11, 15, 21). Čitajući Prudhommovu *Tudinac* (str. 7—8), palo mi je na pamet da bi se za slično raspoloženje koje pokazuje ta pjesma i u našoj literaturi našlo više primjera. Tako neke Nazorove pjesme govore možda i snažnije o onom tajnom unutarnjem glasu i plaču nego ta pjesma...

Da li se pod onim *»strancem uzvišenim«* misli baš duh pjesnikov (str. 8)? Ili, možda, ima da se pod tim imenom uzme — Duh Božji?...

Osobito je lijepa Jammesova pjesma!

— Gospodine, reci, što od mene hoćeš?
. . . . . .
»Orem srce tvoje Pati, moje dijete!«
. . . . . .
— Bože moj, na čelu Tvom je plot od trnja,
Za Tvog umiranja pjevat ja ću na njem,
Ali kad procvjeta strahovita kruna,
Daj, da ptica gnijezdo vije joj med granjem (str. 11).

*

Ja sam se kod ove izvrsne knjige zaustavio dosta dugo. Mislim da mi čitatelji neće zamjeriti! Pače, moja bi želja bila da ih ove refleksije potaknu pa da Pavelićevo najnovije djelo što prije uzmu u ruke i puste da ih njegovi stihovi ponesu sa sobom! A i sve drugo što on piše vrijedno je čitanja!

Ono nekoliko tačaka u kojima se ja ne slažem s njime u mojim očima nimalo ne umanjuje vrijednosti ove krasne knjige. Naprotiv! Ja držim da je između sviju ovogodišnjih izdanja Matice Hrvatske ovo najvrednija knjiga; svakako, ona je najkarakterističnija! I to ne samo među onima koja su štampana ove godine...

Ako bih, na kraju, smio izraziti i jednu želju, to bih ja najtoplije preporučio dobromu O. Paveliću da hrvatskoj literaturi podari i jednu Antologiju hrvatske religiozne poezije od najstarijih vremena do danas! To bi bio jedan vrlo važan i vrlo zahvalan posao, a on nam je i vrlo potreban! Pa ako iko kod nas, onda je za takav posao spreman baš O. Pavelić. Talijanskome narodu, na pr., dao je takovu Antologiju niko manji (vidjesmo) nego sam Papini!

I kad bi onda Matica Hrvatska izdala i tu Antologiju, ona bi puno zadužila hrvatski narod. Dao Bog da se moja i jedna i druga želja ispuni!

F. S. Petrov

KNJIŽEVNI PREGLED

ROŽMAN—KUNTARIĆ, *Hrvati u Svetoj Zemlji*, Zagreb 1938, str. 88 sa 80 slika. Cij. broš. D 20, uvez. D 30. Izdao Hrvatski Odbor za Svetu Zemlju (Zagreb, Trenkova ul. 1).

Prošle godine, prigodom svečane posvete hrvatskog svetišta Bl. Nikole Tavelića, franjevačkog dalmatinskog mučenika u Jeruzolimu, Hrvatski Odbor za Svetu Zemlju, po svom tajniku, velevrijednom i velezaslužnom Dru. Josipu Andriću, priredio je posebno hodočašće iz hrvatskih krajeva u Svetu Zemlju. Hodočašće je predvodio hrvatski metropolita i zagrebački nadbiskup, onda još koadjutor, Dr. Alojzij Stepinac, koji je i obavio svečanu posvetu oltara Bl. Nikole Tavelića. Hrvatskih hodočasnika bilo je 37. K njima su se pridružili 3 Slovenca i 12 Čeha.

Vodstvo hodočašća došlo je do lijepe ideje, da izradi film ovog hodočašća. Dr. Josip Rožman, profesor-kateheta u Sisku, i Dr. Đuro Kuntarić, odvjetnik u Požegi, opisali su hodočašće u gornjoj brošuri, popративši ga s odnosnim slikama koliko znamenitosti kuda su hodočasnici prolazili, toliko važnijih događaja u kojima su se nalazili. Dr. Rožman opisao je put hodočasnika kroz Grčku, Libanon, Siriju, Egipat i povratak u domovinu, Dr. Kuntarić njihov boravak i putovanje po Palestini. Opisivanje nije prosto prikazivanje putovanja. Ono donosi i povjesne i sadašnje znamenitosti mjesta, gdje su hodočasnici bili. Opisivanje je tim zanimljivije, što je osvijetljeno velikim brojem fotografija, koje su snimali uglavnom Dr. Josip Andrić, vođa hodočašća, g. Ljudevit Griesbach, trgovac iz Zagreba, učesnik hodočašća. Slike su vrlo dobro izabrane. Stoga ova brošura, kao što je neobično zanimljiva, tako je i neobično poučna.

Brošura je kratak sadržaj istoimenog filma, o komu se mora priznati, da je jedan od najuspjelijih katoličkih filmova. Ima po koja slika, koja nije potpuno jasna, neki se prizori odvijaju previše brzo, na pr. obredi posvete oltara, podjeljivanje pričesti; ali tu nema ničega što bi vrijeđalo čednost, kao što na žalost ne rijetko nalazimo i kod nekih t. zv. katoličkih filmova, t. j. filmova s katoličkim religioznim sadržajem. Ovdje je sve zanimljivo, sve poučno i edifikantno. Ovaj film zaslužuje da ga svak vidi, da u svojoj duši donekle proživi osjećaje, koje su proživljavali naši sretni hodočasnici za vrijeme svoga boravka u onim svetim mjestima, i koji se sada više ne mogu proživljavati radi buna i krvavih prizora koji se onamo gotovo svaki dan odigravaju.

Dr. O. Z. Gospić

*

O. PETAR VLAŠIĆ: *U Svetoj Zemlji*. Beograd 1937.

Poznati naš pisac o. Petar Vlašić, konsultor beogradske nadbiskupije hodočastio je 1934 g. u svetu Zemlju. Svoje utiske s hodočašća iznio je u posebnoj knjizi: U Svetoj Zemlji. Tu on, u obliku dnevnika, donosi opise svetih mjesta koje je vidio i svoje uspomene s puta preko Carigrada, Male Azije, Sirije i napokon čitave Palestine. Svugdje se opaža da piše biblijski stručnjak i višegodišnji profesor sv. Pisma. Opisi su mu vazda vjerna slika svetišta i svetih mjesta. Pisac se sav zanese franjevačkom pobožnošću kada u duhu oživljava biblijske uspomene mjesta kojima prolazi.

Pisanje je znanstveno, živo, lijepo i ugodno.

Djelo jako dobro dolazi i kleru i katoličkom hrvatskom narodu, a osobito dandanas kada vlada veliko zanimanje za Svetu Zemlju.

Također i našim hodočasnicima bi trebalo da bude ovo krasno djelo vazda pri ruci na njihovim hodočašćima u Svetu Zemlju.

Dr. O. A. Jadrijević

*

Izabrani spisi svetega Cecilija Ciprijana. Prvi del: Pisma. Knjižica o »Padlih«. Poslovenil, uvod in pripombe napisal dr FRANZ KSAVER LUKMAN. Založila Družba sv. Mohorja v Celju (1938).

Sveti su oci prvi i čisti odraz evandeoske nauke i kršćanske tradicije. K njma se moramo obraćati u svim pitanjima teologije i kršćanskog života.

Učeni auktor prevodeći sv. Ciprijana uvelike zadužuje katolike najprije slovenske narodnosti, a zatim i hrvatske. U životu sv. Ciprijana vidimo odraz današnjih teških vremena: s jedne strane vjerski otpad, a s druge mučenički život vjernika. Iz svojih pisama sveti Ciprijan i nama progovara, te ih čitamo s duševnom pohlepom.

Auktor je u uvodu napisao i život Sveca bistar i na znanstvenoj podlozi. Nadamo se od njega u tom divnom pothvatu i novim djelima.

O. Jadrijević

*

NACHTWEY ROBERT, *Wunderbare Welt im Wassertropfen* Mit 45 Original-Mikroaufnahmen und 12 Zeichnungen des Verfassers. S. 188. F. A. Brockhaus, Leipzig 1936. Im Leinen RM. 4.50; Geh. RM. 3.60. — Obrađivanjem predmeta Nachtwey je sasvim opravdao naslov svoga djela. Dao se je na posao na koji se materijalistički i egoistički ljudi ne daju tako lako; dao se je na mikroskopsko proučavanje prostim okom nevidljivih životinjica u kaplji vode. I tu je u svakoj kaplji našao tako sitne, ali tako lijepe, uređene, raznolike, bezbrojne životinjice da im se ne može dosta nadiviti kao što im se ne može dosta nadiviti ni onaj koji čita što je on napisao i gleda fotografije iz ovog samo mikroskopski vidljivog svijeta. Možemo reći da pisac na svakoj stranici od zanosa pjeva divnu pjesmu neslućenoj ljepoti koja se u tom nevidljivom svijetu otkriva njegovim očima.

Dakako da gledajući svu ovu neslućenu ljepotu pisac vidi da tu mora biti neizmjerno umno biće koje svim time vlada i upravlja. Tako on govori o Stvoritelju (33), o Bogu (35), o Duhu koji stvara svijet (43, 184). No pisac je mogao i morao biti malo jasniji te nam i na ostalim mjestima jasno kazati šta misli kada govori o nedokučivoj, umnoj i stvarateljskoj moći (21, 34, 62, 63, 130, 136, 150, 156, 157, 163, 184; 185). Na svim tim mjestima klanja se on ovoj strahovitoj umnoj moći, ali nam

ne kaže izričito ko je to, ili govori tako da jasno ne znamo ko je to. Da je uz ovako veliko stručno poznavanje prirodne znanosti, bilo spojeno i malo dublje poznavanje zdrave filozofije ne bi se bio bojao na nijednom od ovih mjesta izričito spomeniti premudroga nadsvjetovnoga, osobnoga Boga. Nedostatak psihološkog poznavanja vidi se kada govori o »duševnom« životu životinja (36—37). Kaže da je besmislena Darvinova »Zufallstheorie« po kojoj bi razvoj mogao nastati bez da ga vodi umno biće (45, 176, 182—184), i kaže da je besmislen razvoj od najnižeg bića do čovjeka (182—183).

Ukratko: djelo je puno najuzvišenijih zapažanja o redu i finalitetu u mikroorganizmima u kaplji vode, i na svakoj stranici govori o nedokučivoj umnoj moći koja time vlada. Nedostatak zdrave filozofske naobrazbe učinio je da o ovoj moći ne daje uvijek jasnoga pojma.

*

ALCIETTE PIERRE, *Le beau voyage ou deux enfants à Lourdes.* P. 128. P. Lethielleux, Paris, 1937. Cij. frs 12. — Dirljivi opis hodočašća jedne obitelji: oca, majke, te dvoje djece: bolesnoga Franje i Jakice. Otac je bio indiferentan u vjerskim stvarima, a Franjo prikovan na bolesnički krevet. Sestra Jakica vruće se moli Neoskvrnjenoj za ozdravljenje svoga brata, a brat je, bez ičijeg znanja, pregorio svoje ozdravljenje i prikajao ga Bogu i Gospi kao žrtvu da bi dali duševno zdravlje njegovu ocu. I Bog i Neoskvrnjena su ga uslišali: otac, videći sve što biva u Lourdesu, obratio se je u samom Lourdesu i postao gorljivi vjernik. Djeca i majka presretni liju suze radosnice i zahvaljuju Bogu. — To je sadržaj ove lijepe knjige, koja će razveseliti svakog štovatelja lourdeske Djevice.

*

M. DE CORTE, *La Philosophie de Gabriel Marcel.* P. 128. P. Téqui, Paris, 1937. Cij. 14 frs. — U filozofskim krugovima danas se posvećuje dosta požnje filozofiji Gabriela Marcela. Njegov upliv, u svom pravcu, mogao bi se nekako isporediti s uplivom H. Bergsona. Kritika Marcelove filozofije koju je poduzeo de Corte, sadašnji profesor na sveučilištu u Liege-u, istražuje što se iz filozofije G. Marcela može uvrstiti u sistem tradicionalnoga realizma. Studija G. de Corte-a jedna je od jačih o Gabrielu Marcelu te je lijep prinos upoznavanju današnjih filozofskih struja.

*

DUPLESSY E., *Dominicales. T. IV: A-propos Evangeliques.* P. XII—507. P. Téqui, Paris 1937. frs. 18. — Neumorni pariski teološki pisac, propovjednik i apologet E. Duplessy sadašnjim sveskom završava svoje djelo o nedjeljim propovijedima. Tri prva sveska o kojima smo već govorili raspačana su i kolaju sijetom u 60.000 primjeraka. U istom, mislimo i u većem broju raširiti će se i ovaj četvrti svezak. Zato jer je veoma zgodan: u njem su donesena evanđelja za sve nedjelje preko godine. Odmah slijede dvije ili tri dobro određene refleksije o dotičnom evanđelju, zatim, uvijek u vezi s evanđeljem, nacrt za liturgijsku propovijed, za propovijed o glavnom svecu u nedjelji ili o svećeničkom zvanju, i konačno nacrt za propovijed u vezi s katoličkom akcijom. Svaki nacrt zaprema samo jednu stranicu! Svećenik će tu naći zgodne misli da učini savremenu propovijed prema današnjim zahtjevima. — Ovo, kao sta ostala djela ovog savremenog apologete i propovjednika, morala bi imati svaka svećenička biblioteka.

*

SIMON YVES, *Trois leçons sur le travail.* P. 71. P. Téqui, Paris 1937. frs. 12. — U prvoj od triju lekcija o radu pisac daje definiciju rada. U drugoj proučaje pojam bogatstva, blagostanja utrđujući u kojoj mjeri rad odgovara prvoj svojoj zadaći: da provida čovječjim potrebama. U trećoj lekciji opisuje onaj stupanj kulture, koji nastaje iz normalnog obavljanja rada.

U ovom djelcu spojena je savjesnost strogog i ozbiljnog filozofa sa osjećajem za radnika, njegove potrebe i za sve što danas toliko uznemiruje svijet. Ono se odlikuje i jasnoćom stila što nije uvijek odlika kod filozofa. Simon je svim time promatrao rad s one strane s koje se obično ne promatra te je u tom pogledu veoma lijepo uspio.

*

MAGAUD P. chanoine, *Les évangiles du dimanche expliqués et commentés* VI—402. P. Téqui, Paris 1938. frs. 16. — Među savremene propovjednike možemo ubrojiti Magaud-a i to s dva razloga. Danas se često naglasuje da propovijedi moraju radije biti kraće nego duže. Tomu zahtjevu posve odgovara Magaud sa svojim nedjeljnim propovijedima. Mogli bi ih nazvati propovijedi od pet časa, jer nijedna ne prelazi pet časa: svaka sadrži oko dvije tiskane stranice. Drugi razlog je što je Magaud savremen, propovijedi su pune sadržaja i obrađene govorničkim zanosom. — Spomenemo li još da su za svaku nedjelju u godini i za sve veće svetkovine po dvije take propovijedi dosta smo kazali koliko je zgodan ovaj priručnik.

Dr. B. V.

*

PFARRER FRANZ X. WEIS: *Eines nur ist notwendig.* Exerzitien zur Umgestaltung in Christus durch Maria in vollkommener Liebe. Ferd. Schöningh—Paderborn 1937 (str. 304).

Auktor je sam u uvodu označio za čim ide ova knjiga: »Ova su razmatranja pisana za osobe koje istinito teže za kršćansko-katoličkim životom.« On ih je rasporedio kao duhovne vježbe od 5 dana. Ali knjiga je pisana više kao krasno djelo koje obuhvaća sustavno cijeli kršćanski život u najuzvišenijoj askezi. Osobito učeni i pobožni pisac naglasuje da je svetost najuzvišenija ljubav prema Kristu kojoj nas dovodi posrednica svih milosti — Marija. Čitava je knjiga prožeta svetačkom pobožnošću i zanosom.

Dr. O. A. Jadrijević

*

VJESNIK

ARGENTINA

— Koncem mjeseca svibnja održan je Misionski Tjedan u Buenos-Airesu. Argentinski katolici učinili su veliku propagandu za dobar uspjeh Tjedna. Na raznim zborovanjima i manifestacijama učestvovalo je veliko mnoštvo svijeta iz svih staleža. Kroz to vrijeme bili su sastanci i skupštine vođa i upravitelja Katoličke Akcije u Argentini. Ova se veoma lijepo razvija prema direktivama sv. Oca.

BELGIJA

— 27. travnja iznenada je umro veliki socijalni radnik i gorljivi katolik, otac 10 sinova i aktualni ministar Edmond Rubbens, jedan od prvih belgijanskih diplomata i parlamentaraca. Bio je i veliki pobornik za slogu Flamanaca i Valonaca u Belgiji.

— Katolička belgijanska omladina (A. C. J. B.) početkom svibnja imala je u Liege-u svoj Tjedan na kom su pretresena ideološka i znanstvena pitanja koja se najvećim dijelom odnose na ovu omladinu. Najvažnija pitanja su bila o položaju katolika prema internacionalnom životu.

— Sve vrste katoličke omladine u Belgiji: radnička, srednjoškolska, neovisna, sveučilišna udruženja, njih 100.000 u raznim udruženjima, 12. lipnja izrazili su svu svoju odanost Crkvi i hijerarhiji, izrekavši pri tomu ove riječi: »Mi vjerujemo u Boga Oca, Sina i Duha Svetoga; mi vjerujemo u jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu; mi vjerujemo u božanski auktoritet Pape i biskupa, nasljednika apostolskih, živu riječ Kristovu među nama da uči, vodi i posvećuje puk Božji.«

— Belgijska katolička omladina sprema se na veliko hodočišće u Rim u mjesecu rujnu. Hodočašće će imati strogo religiozni karakter.

BRAZIL

— Za 24. zasjedanje internacionalnih konferencija za rad sastali su se u Ženevi na zasebno zasjedanje katolički socijalni radnici. Katoličkim konferencijama predsjedao je V. Falcao brazilijanski ministar rada, industrije i trgovine. Pretresena su razna pitanja o socijalnom radu u Brazilu. Svi su govornici konstatirali da se u Brazilu socijalni rad lijepo razvija u svemu po direktivama Leona XIII. i Pija XI.: Rerum Novarum i Quadragesimo Anno.

ČEHOSLOVAČKA

— Prigodom 20. godišnjice opstanka Udruženje katoličkih žena u Češkoj držalo je velike svečanosti u Pragu. S njima su bile katoličke žene iz drugih zemalja. Među resolucijama naglasile su bezuslovnu vjernost Crkvi i Sv. Ocu Papi. Priključuju se zahtjevima katoličkih žena svega svijeta u moralnim, religioznim i socijalnim pitanjima; traže da se dokine rastava braka; da država u svemu štiti obitelj; da u školama ima biti katolički uzgoj; da katoličku djecu uzgajaju katolički učitelji; da državni organi ne pripuštaju nemoral u štampi, u filmu, na putevima i javnim lokalima.

»Mi katoličke žene, tako završava resolucija, hoćemo da se stavimo na službu katoličkoj ideji u ovim burnim vremenima. To hoćemo, budući da znademo izvršiti dužnost koju nam nameće Crkva.«

ENGLESKA

— Katoličke žene u Engleskoj na velikomu svom zasjedanju raspravljale su pitanja odgoja i obitelji u Britanskom carstvu u prisutnosti Elliot-a, ministra za tjelesni uzgoj. Prisustvovale su izaslanice iz svega Britanskoga carstva. Uz tjelesni uzgoj treba osobito naglasiti duševni uzgoj i dati obitelji sve uslove i prilike da se može razvijati po načelima sv. vjere. Osobitu pažnju treba posvetiti tomu da radničke obitelji dobiju stanove u kojima će moći živjeti kao ljudi i kršćani.

— U prvoj polovici lipnja sastalo se je u Londonu »Udruženje katoličkih nastavnika«. Raspravljali su David Mathew i Wood o kršćanskim dužnostima katoličkih učitelja. Udruženje će u budućnosti držati godišnje 8 do 9 sastanaka.

FILIPINSKI OTOCI

— Iza XXXIII. međunarodnog euharistijskog kongresa vjerski život stao se je još više razvijati na Filipinskim Otocima. To se posebice vidi u zahtjevima da u školama bude zavedena vjerska obuka jednako obligatna kao i svaki drugi predmet. I dosada se je davala vjerska obuka, ali u vrijeme koje nikako nije bilo pogodno. Sada je parlamenat u Manili, na zahtjeve katolika sa svih strana, prihvatio vjersku obuku u redovno školsko vrijeme.

FRANCUSKA

— U Francuskoj se naglo šire katolička skautska udruženja. U njima su najvećim dijelom učenici. Novi život u ovim udruženjima osobito se vidi u kolonijama. Službena Francuska će pomalo uvidjeti, i proti svojoj volji, da joj je, u budućnosti, glavni i jedini oslon u zdravoj kršćanskoj omladini.

— 20—24. srpnja u Boulogne-sur-Mer bit će velike narodne svečanosti u čast Bl. Dj. Marije koja se tu posebno štuje.

— 19. lipnja završeno je u lourdeskoj bazilici hodočašće francuskih avijatičara. Na završnoj svečanosti sastali su se u bazilici, između ostalih, bivši ministar zrakoplovstva general Dénain, kolonel Delanney, general Vergnette, general Laffon, kolonel Watteau, markizica de Noaillles. Svečanost je vodio kardinal Gerlier. Francuska je zemlja beznačajnih bezbožaca kao što je bio podli Voltaire, ali i zemlja neustrašivih kršćana kao što su bili spasitelji Francuske Foche i Liotey.

ITALIJA

— 27. travnja započeo je u Firenci Peti Tjedan za proučavanje pitanja koja se odnose na kršćanski Istok. Ovaj Tjedan se je sastao prigodom 500. godišnjice XVII. općenitog Koncila u Firenci koji se držao 1438. i u kom je bilo došlo do ponovnog ujedinjenja crkava. Radi ove velike zgode i važnosti samoga sastanka bili su učesnici sa svih strana i predviđena su važna predavanja.

— Odbor za kršćansku umjetnost zaključio je da će svake godine, iza ovogodišnje izložbe koja je lijepo uspjela, držati izložbu umjetnosti u Firenci, za koju će svi, osobito talijanski umjetnički krugovi, prema svojim tradicijama, pokazati veliko razumijevanje.

— 25. V. iduci na Međunarodni Euharistijski Kongres u Budimpeštu don Paolo Ferretti, O. S. B., predsjednik Papinske Muzičke Akademije naglo je priminuo na bolonjskoj željezničkoj stanici. Pokopan je u Parmi gdje je, prije imenovanja za profesora, bio prior u benediktinskom samostanu. Na papinskoj akademiji predavao je gregorijansko pjevanje.

— Sv. Otac imenovao je P. Grgura Sunol, Španjolca, za predsjednika Muzičke Akademije u Rimu, gdje naslijeđuje P. Ferretti-a. P. Sunol poznat je u svemu muzičkom svijetu sa svoje »Upute u gregorijansko pjevanje.«

— »La Rivista Liturgica« ove godine slavi 25. godišnjicu opstanka.

— Dr Rietman, pretsjednik međunarodnog kongresa izdavačâ i upraviteljâ dnevnika, koji je u lipnju držan u Rimu, u svom programatskom govoru, u ime kongresa, na prvom mjestu zahvalio je sv. Ocu za Njegov neumorni i auktoritativni rad za mir u svijetu.

— Uz odobrenje sv. Oca Katoličko sveučilište u Milanu držat će svake godine ljetne kurseve za profesore dijecezanskih sjemeništa. Ové godine kursevi će se držati od 26.—30. rujna. Svrha im je da upotpune znanje i spremu spomenutih profesora.

JAPAN

— Japanski učenjaci sve više rade na proučavanju kršćanstva. 1870. —1880. uz vladinu pripomoć prevedena je na japanski jezik povijest Crkve u Japanu od Grsseta, i pisma sv. Franje Ksaverskoga. Sada su opet na japanskom jeziku izašla dva djela uz saradnju misionara i japanskih učenjaka, a to su: Povijest Japana od P. Frois-a, i opet povijest Japana od Lava Pages-a koju su na japanski preveli prof. Yoshida i P. Krischer.

KANADA

— Parlamenat i senat u Otawi primio je predlog katoličkih zastupnika da se, radi poštivanja kršćanskoga zakona i interesa i zaštite radnika, ima bezuvjetno poštivati dan svetačni. Stroge novčane kazne predviđene su proti onima koji bi kršili ove odredbe.

— Katoličko sveučilište u Ottawi razvija veliki znanstveni rad. Uz »Revue de l' Université« ove godine profesori su izdali oko 20 znanstvenih djela. Sveučilište uživa veliki ugled u svoj Americi i katoličkom svijetu.

KINA

— Katoličko sveučilište u Pekingu zaključilo je da osnuje posebnu visoku školu gdje će i ženske moći dobiti visoku naobrazbu. Uz sveučilišne predmete imat će i posebnu školu da se upute u socijalni rad.

— Poznati palentolog P. Teilhard de Ghardin, s katoličkog sveučilišta u Pekingu, kroz četiri mjeseca proučavao je paleontološke nalaze u Birmaniji gdje je došao do zanimljivih zaključaka o velikoj sličnosti prvih ljudi u Birmaniji, na Javi i u Indiji.

— Katoličko sveučilište u Shanghai-u počelo je opet svojim radom iza kako su iz njega dignute privremene ratne bolnice.

NJEMAČKA

— Voda nacionalsocijalističke omladine B. Von Schirach rekao je u Weimaru: »Glava omladine i odgojitelj budućnosti bit će jedan svećenik nacionalsocijalističke vjere.«

— Freiburški nadbiskup Gröber propisao je posebnu formulu kojom se kune katolička omladina. U njoj obećaje nepokolebivu vjeru u Boga, Isusa Spasitelja i Njegovu Crkvu.

POLJSKA

— U drugoj polovici svibnja Varšava i Krakov svečano su proslavili godišnjice papinskih enciklika **Rerum Novarum** i **Quadragesimo Anno.** Na sastancima i u manifestacijama naglašena je neophodna potreba da se odmah primijene u život načela ovih socijalnih radničkih enciklika.

— U ovoj prvoj godini svog opstanka Viši Institut za religioznu kulturu u Varšavi imao je 916 slušača. Početkom lipnja završio je predavanja.

— U Varšavi je u prvoj polovici lipnja bio kongres katoličkih žena koje su se okupile iz svih strana Poljske.

ŠVAJCARSKA

— Po deseti put zasjedao je međunarodni kongres kršćanskih sindikata u Ženevi. Kongres kršćanskih sindikata proučava pitanja koja ima proučavati međunarodni savjet rada u Ženevi. Tako je bilo i ovoga puta. Kršćanski sindikati pretstavljaju svoje poglede u raznim pitanjima i predlažu ih međunarodnom savjetu rada. U tom pogledu kršćanski sindikati učinili su mnogo za sređenje radničkih prilika u svijetu.

— Katolička ženska omladina s ovogodišnjeg sastanka u Luzernu odredila je da će dogodišnji sastanak biti u Rimu o Uskrsu. Na njemu će učestvovati delegatkinje iz 30 država. Ove godine primljena su nova udruženja iz Peru, Columbije, Australije itd.

U. S. A.

— Preko 5000 osoba učestvovalo je na socijalnom katoličkom kongresu u Milwaukee iz svih strana Amerike i Kanade. 150 predavača prikazali su svestrano sadržaj i značenje socijalnih enciklika velikih Papa Lava XIII. i Pija XI.

— Katolički studenti iz Amerike na svom ovogodišnjem sastanku u Buffalo proučavali su s katoličkog stanovišta suvremena pitanja o komunizmu, demokraciji, kazalištu, kinematografiji, radiju i propagandi. Rad katoličkih studenata zapažen je u američkim intelektualnim krugovima.

— Na svom XXVIII. kongresu u New Orlaaesu Udruženje za Katoličku štampu stvorilo je dalekosežne odluke o unapređenju i širenju katoličke štampe i među nekatolicima, koji nas najčešće napadaju jer nas ne poznaju.

— Sjeveroamerički parlamenat, kad je u lipnju imao glasovati o broju sati rada i o radničkoj plaći, priznao je svu važnost papinskih socijalnih enciklika. 200 protestantskih zastupnika složili su se s katoličkim zastupnicima u glasovanju za ovaj zakon.

Chronique religieuse en Yougoslavie

— Mgr. Dr Jean Šarić, archevêque de Sarajevo (Bosnie), vient de fêter le 30 anniversaire, et Mgr. Joseph Garić, évêque de Banjaluka (Bosnie), le 25 de sa consecration épiscopale.

— Le R. P. A. Alfirević a réuni et publié une grande partie des écrits du Mgr. Antoine Mahnić, bien connu initiateur et guide du mouvement de la jeunesse étudiante catholique croate.

— Les jours 28 et 29 du mois de juin un congrès eucharistique provincial a eu lieu à Varaždin. Un très grand nombre de fidèles est accouru de toutes les parts pour célébrer cette grande fête. De même trois autres congrès eucharistiques, très bien réussis, ont eu lieu à Benkovac, Samobor et Senj au mois de juin. A l' occasion de ce dernier a été organisée l' exposition des éditions catholiques croates.

— Deux ans après le premier congrès liturgique de Hvar, le deuxième congrès liturgique cette année sera tenu à Split au mois de juillet les jour 12—14. Le riche programme est le signe que le mouvement liturgique est bien compris et reçu par les catholiques chez nous.

— L' épiscopat de Yougoslavie a tenu ses conférences au commencement du mois de mai. Des résolutions très importantes, touchant la vie des catholiques, ont été prises.

— Le R. P. Charles Balić, professeur à l' Antonianum de Rome, et auparavant professeur à notre séminaire ici à Makarska, vient d' être élu président de la commission pour l' édition des oeuvres de Duns Scot. Le siège de cette commission est en même temps transféré de Quaracchi (Florence) à Rome.

— M. Jérôme Korner, bien connu poète croate, a célébré sa première Messe le 29 du mois de juin.

— Un certain Mijo Mirković, qui a laissé la foi catholique et s' est fait adhérant de la confesion orthodoxe serbe, dans une brochure défend le protestantisme de certains personnes de l' histoire croate. M. le dr. François Fancev, prof. à l' université de Zagreb a démontré que toutes ses affirmations sont des pures fantaisies sans auçun fondement historique d' un homme qui a laissé sa foi catholique.

— Les Soeurs de la St. Croix d' Ingenbohl (Suisse) ont célébré la 70 année de leur arrivée en Croatie et la 50 de la mort de leur institutrice M. Thérèse Scherer. Leur travail est très fécond et elles sont fort nombreuses chez nous. A l' invitation de l' évêque Strossmayer les soeurs travaillent en Croatie depuis 1868. A l' heure actuelle elles travaillent dans 22 hôpitaux, 21 écoles, 8 maisons de pouvres, 4 sanatoires, 4 internats de jeunes filles, 2 orphelinats. La résidence de la Très R. M. Provinciale est à Djakovo.

— Le R. P. Jérôme Šetka de la Province du Très Saint Rédempteur en Dalmatie à passé ses examens de professeur à l' université de Zagreb, et le R. P. Miroljub Pervan de la Province de Bosnie est nommé docteur en théologie à l' Institut Catholique de Paris.

IZDANJA FRANJEVAČKE VISOKE BOGOSLOVIJE, MAKARSKA

1. »NOVA REVIJA« Vjeri i nauci. Izlazi od god. 1922. Godišnja pretplata D 60, za đake D 30, za inozemstvo D 75.

2. »KNJIŽNICA NOVE REVIJE« — nepovremene publikacije općeg kulturnog života. Dosad izašlo 14 svezaka.

3. »BIBLIOTHECA MARIANA MEDII AEVI« — nepovremene publikacije sredovječnih djela o Bl. Dj. Mariji.

Fasc. I. Balić Dr. P. C., Ioannis de Polliaco et Ioannis de Neapoli QUAESTIONES DISPUTATAE DE IMMACULATA CONCEPTIONE B. M. V., Šibenik 1931, str. LVI+110. Cij. D 65.—

Fasc. II A. Balić Dr. P. C., Ioannis Duns Scoti THEOLOGIAE MARIANAE ELEMENTA, Šibenik 1933, str. CL+452 i 27 fotografija raznih kodeksa. Cij. D 260.—

4. »BOGOSLOVNA BIBLIOTEKA« — nepovremene publikacije iz područja bogoslovlja.

Knj. I. Crnica Dr. O. A., KANONSKO PRAVO KATOLIČKE CRKVE, sv. I. Uvod i Opća pravila, Split 1937, str. XXIV+797. Cij. broširano D 125, uvez. u ½ platno D 145, u 1/1 platno D 150 (primjerci uvezani u ½ kožu rasprodani).

Izdanja »Nove Revije« i »Knjižnice Nove Revije« dobivaju se kod Uprave »Nove Revije«, Makarska; ostala kod Rektorata Franjevačke Visoke Bogoslovije, Makarska.

Kod istog Rektorata kao i kod Tiskare »Kačić«, Šibenik, mogu se dobiti i »ACTA PRIMI CONGRESSUS, Zagreb 25—29. IX. 1935« (Akti prvog kongresa franjevačkih slavenskih profesora), Šibenik 1937, str. XXIV+623 Cij. D 95.—

Svećenici mogu dobiti sva izdanja i erga sacra.

Darovali u fond »Nove Revije«: Franjev. Provincijalat Split—Dobri Din 300, O. Božo Jelinčić Din 40, Vlč. Don Vice Sisarić Din 40, O. Stanko Bradarić 40. — Svim darovateljima uprava harno zahvaljuje.

Knjižnica „Nove Revije"

Knj. 1. Crnica Dr. O. A., Kulturno značenje 1000-godišnjice hrvatskoga kraljevstva. Cijena Din. 3.—

Knj. 2. Eterović Dr. O. K., Slavni borac za hrvatsku misao Fra Filip Grobovac. Njegov život, rad i stradanje. Cijena Din. 20.—

Knj. 3. Petrov Dr. O. S., Moderni konvertiti. Cijena Din. 6,50

Knj. 4. Rogošić Dr. O. R., Sadanje stanje Srpske Crkve. Cijena Din. 10.—

Knj. 5. Guberina Dr. O. A., Katolicizam u kršćanskoj starini. Cijena Din. 4.—

Knj. 6. Orelovsky M., Zadaća hrv. Orlovstva. Cijena Din. 4.—

Knj. 7. Jelenić, Dr. O. J., Problem dolaska Franjevaca u Bosnu i osnutka bosanske vikarije. Cijena Din 6.—

Knj. 8. Brkaš Dr., Svećenik i žena. Cijena Din. 4.—

Knj. 9. Stipančić J., Dalmacija i Herceg-Bosna. — Dobiva se kod pisca: Sarajevo, Terezija ul. 62. I.

Knj. 10. Kržanić Dr. O. K., Učitelj kat. socijalne politike. Cijena Din. 4.—

Knj. 11. Butmi-Tomić, Krvave osnove ili Protokoli Sionskih Mudraca. Cijena Din. 10.—

Knj. 12. Šimrak Dr. J. Crkvena Unija. Dobiva se kod pisca: Zagreb Kaptol 27. Cijena Din 10.—

Knj. 13. Eterović Dr. O. K., Franjevačka Provincija Presv. Otkupitelja. Cijena Din. 10.—

Jubilej sv. Franje — Jubilarni Br. 1926. Din. 30.—

Pijo XI. i papinstvo — Jubilarni Br. N. R. 1929. Din. 60.—

Godišnjaci Nove Revije I—XI (1922—1932) svaki po Din. 60.— Svi skupa Din 500.—

Dobivaju se kod UPRAVE »NOVE REVIJE«, MAKARSKA.

Kod uprave »Nove Revije« može se dobiti: Bog, čovjek, religija od Dra Bože Vuco. Str. 227, Din. 20.—

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. *Špiro Živković* — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97 — Izdaje: Konsorcij „Nove Revije", Makarska (O. A. Cikojević), Tiskara „Kačić" — Šibenik (O. B. Buljević)